

TÎRÖJ

Kovara Du Mehi Çandeyi Huneri

Sal: 8 Hejmar: 47 • Sermawez • Berfanbar (Kasım - Aralık) 2010 • 5 TL

GÖZÜMÜN YOL HARİTASI

Demokratik Özerklik - Anadilde Eğitim

"Bir Tanığın Yaşamından Kesitler"

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATUN MAH. ALHATUN SK. NO: 25 BEYOĞLU/İSTANBUL

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 E: evrenselbasim@gmail.com W: www.evrenselbasim.com

Torî û Goldaş jiyana xwe winda kirin - <i>Torî ve Gôldaş'ı yitirdik</i>	2
Anayasa, kırmızı kaplı bir kitap değildir - <i>Zagona Bîngehîn, ne pîrtûka bergsor e - Barış Auşar</i>	4
'Müzakere' ile 'mücadele' kavşagında, Kürt davası - <i>Li xaçerêya 'muzakere' û 'têkoşîn'ê doza kurd - Fatih Polat</i>	7
Anadil şifadır - <i>Zimanê zîkmakî şîfa ye - Zeki Gül</i>	10
Nivîskar - <i>Yazar - Evdîle Koçer</i>	13
Türk Milliyetçiliği Söyleminde Dersim - <i>Di vegotîna neteweperestîya tirk de Dêrsim - Tanul Bora</i>	14
Çîroka giyanê jina dilêş - <i>Kadm ruhumun acılı öyküsü - Lokman Polat</i>	19
Ters-Ütopyalar Ülkesinde Özgürlük Olasılığı - <i>Di welatê utopyayên berevajî de derfetê azadiyê - Arif Altan</i>	22
<i>Dosya: Demokratik Özerklik - Kürtçe eğitim</i>	27-47
<i>Abdullah Demirbaş, Sami Tan, Yusuf Karataş, Fehîm Işık, Zübeyde Kılıç, Azad Zal, Adar Jiyan, Tayip Temel, İsmail Dindar, Adil Zozani,</i>	
Futbol bahane bû û tolhildan şahane bû! - <i>Futbol bahane, intikam şahaneydi! - Ali Fikri Işık</i>	48
Rîbab û sirûd - <i>Kemençe ve marş - Edîb Polat</i>	50
Kürt kadınının tarihinde duyarlı çizgiler - <i>Di dîroka jina kurd de şopên hestiyar - Mehmet Bayrak</i>	54
Oyunaltı - <i>Binlistik - Cuma Boynuvara</i>	59
Kulîlkên behîvan - <i>Badem çiçekleri - Arjen Arî</i>	60
Kumkapı Kürtleriyle bir bayram sabahı - <i>Ligel kurdên Kumkapiyê sibeheke cejnê - Muhsîn Atak</i>	62
'Kendine Ait Bir Oda' (mı?) - <i>'Odeyeke aîdê xwe' (?) Sakîne Esen Yılmaz</i>	64
Nagîhan - <i>Aram Jiyan</i>	66
Dom Kîşotê çanda kurd Siyabendê Silivî - <i>Kürt kültürünün Don Kîşot'u Siyabendê Silivî - Cihan Roj</i>	68
Çile - <i>Kara Kış - Ferîd Edgu</i>	69
PRESS - <i>Tunca Arslan</i>	70
Bulmaca - <i>Xaçepîrs</i>	72
Helbest - Şiir: <i>Yusuf Dere, Reyhan Sarhan, Kenanê Nado, Durmeyz Tk, Bargiran Şanaz</i>	
Karikatürler: <i>Halil İncesu</i>	
Kapak fotoğrafı: <i>Ferhat Arslan</i>	

TÎR j

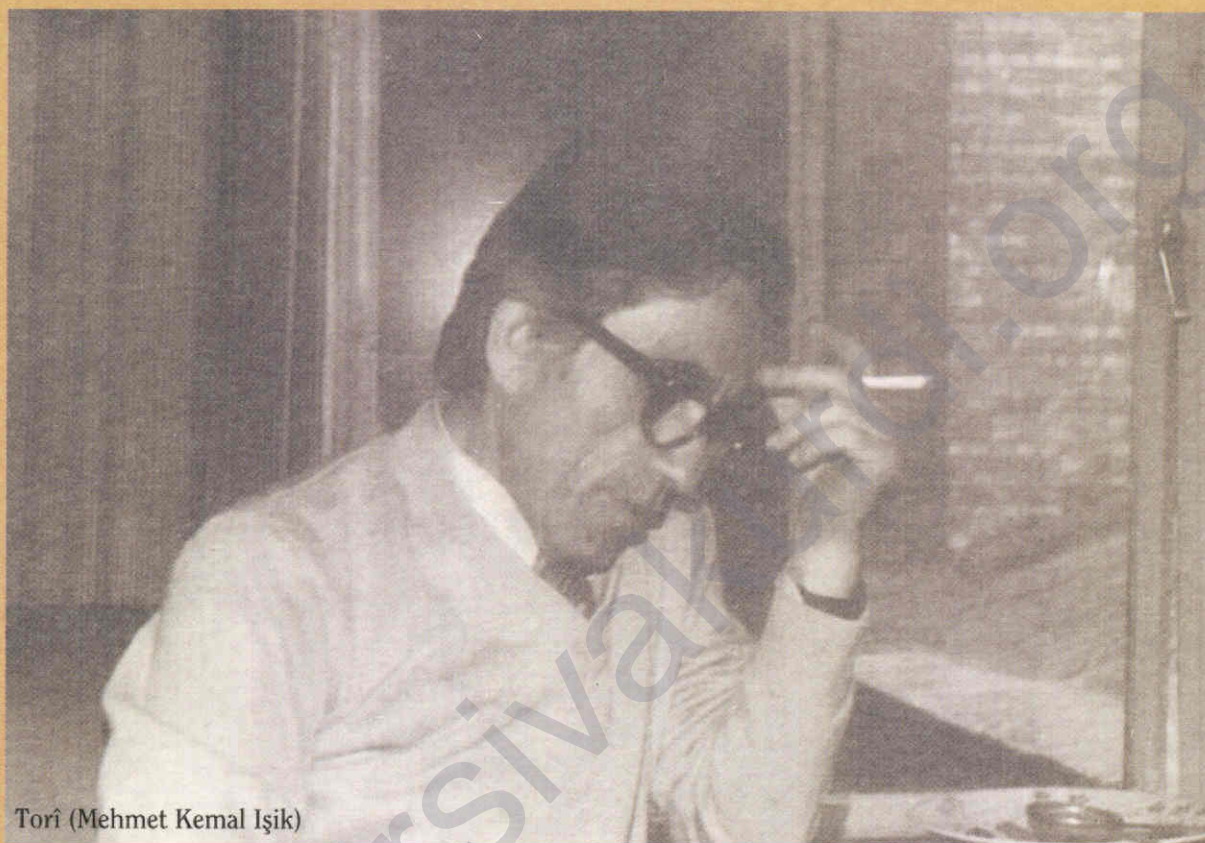
Sal: 8 Hejmar: 47 / Sermawez - Berfanbar 2010 Yıl: 8 Sayı: 47 / Kasım - Aralık 2010
 Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
 Li Ser Navê Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. adına
 Xwedî: Songül Özkan Sahibi: Songül Özkan
 Bepîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Tarlabası Bulvarı, Kamerhatun Mahallesi, Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul Telefon 0212 255 25 46 Faks 0212 255 25 87
 Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 2 D: 9 Yayın Türü: Yerel Süreli
 web: www.tiroj.net • e-mail: tirojdersigi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme /
 Yenibosna-İSTANBUL-Tel:2124522302
 Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL. 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

Roja xemgîniyê ya kurdan: Torî û Goldaş jiyana xwe winda kirin...

Torî (Mehmet Kemal Işık)

Torî (Mehmet Kemal Işık) û Îsmâil Goldaş, du lêkolîner û nivîskarên kurd bûn. Berî ku nexweş bikevin, çend nivîsên wan di kovara me de jî derketibûn. Mixabin, her du lêkolînerên me yê hêja, di heman rojê de, ango di 18'ê kewçêra 2010'an de jiyana xwe winda kirin; bi gotinekî din ew, bi bedenên xwe ve ji nav me veqetiyên. Di navbera koçkirina wan de çend saetekî hebû. Torî, ango bi navê xwe yê herî naskirî Apê Torî, ev çend mehê dumahiyê ji ber ku di mejiyê wî de girêyekî (xebîs / ûr) derketibû, nerehet bû. Mamoste Îsmâil Goldaş jî, ji sala 2005'an vir de ketibû ber nexweşiyekî bêderman. Ew jî ji ber xwîna navê mejiyê çendeyekî dirêj, hema nêzî di sal ji xwe bêhay jiya. Lê nexweşiyên wan ên giran, wan hetanî 18'ê kewçêrê anî; her du nivîskar û lêkolînerên kurd jî heman rojê de, ango Apê Torî nêzî sibê saet di 04.00'an de, Mamoste Îsmâil jî piştî nivro saet di 14.00'an de çavê xwe li jiyane girtin.

Torî, yek ji ewilîn kedkarê zimanê kurdî bû
Apê Torî, di sala 1931'ê de li gundekî nav-

çeya Midyadê ku li ser Mêrdînê ye ji dayik bibû. Enstîtuyên navdar yê Tirkîyê, ango Enstîtuyên Gundan qedandibû. Gelek salên dirêj mamosteyî jî kir. Berî 12'ê Rezberê di sendikayên mamosteyan de xebitî. Piştî 12'ê Rezberê, wekî gelek kurdên dilsoz û kedkar, ew jî mecbûr ma derket derveyî welat. Di sala 1983'yan de li Belçîkayê cihwar bû. Lê hindê deyax nekir, hesreta welat wî carekî din kişand ber bi welat û di sala 1991'ê de carekî din vegeheriya. Vê careê li Stenbolê cihwar bû.

Ewil pirtûkê Apê Torî, di sala 1985'an de li derveyî welat hate weşandin. Piştî vê pirtûka ewil ku ji çîrokên kurdî pêkdihat, Apê Torî ranewestiya, pey hev pirtûk weşandin. Lêkolînen li ser ziman û wêjeyê, lêkolînen dîrokî, ferhenga kurdî, çîrok û gelek pirtûkên din, pêy hev ji qelesa Apê Torî derketin û di refên pirtûkfiroşan de cihê xwe girtin.

Heta niha 27 pirtûkên Apê Torî hatine weşandin. Niha jî 7 pirtûkên wî yê neçapkirî di destê malbata wî de amadeyê çapê ne. 5 ji van pirtûkên neçapkirî bi kurdî ne.

Apê Torî ne tenê pirtûk weşandin. Her wiha di rojname û kovaran de gelek gotar û lêkolînên wî jî derketin. Di kovarên wekî Tîroj, Newroz, Rewşen, Deng û Zendê de, di rojnameyên wekî Dengê Azadî, Firatta Yaşam û Ronahî de bi dehan nivîsên wî, gotar û lêkolînên wî çap bûn.

Apê Torî, heta bêhna xwe ya dawî jî, bêrawestan afirand, bê rawestan nivîsand. Lê berî ku jiyana xwe winda bike, di mejiyê wî de girêyekî derket. Ev gire bû sedem û di 18'ê kewçêrê de jiyana xwe winda kir.

Goldaş, lêkolînerê hêja, siyasetmedarê xurt bû

Goldaş, di sala 1950 de li navçeya Wanê, li Ercişê hate dinê. Berî 12'ê Rezberê rêvebirêkî komeleya mamosteyan, ango rêvebirê TOB-DER'ê bû. Wî, berî 12'ê Rezberê dest bi siyasetê jî kiribû. Di 12'ê Adarê de, pişt re jî di 12'ê Rezberê de çendîn car hat girtin. Îşkenceyên giran dît. Lê ranewestiya, tekoşîna xwe bêtirs domand.

Piştî salên 90'î kurdan partiyên legal vekirin. Goldaş di van partiyan de cih girt, kedeke mezin da. Wî, di HADEP'ê (Partiya Demokrasi ya Gel) û DEHAP'ê (Partiya Demokratîk a Gel) de jî wezîfe girt, di nav rêveberên partiyê yên navendî de cih girt. Bi tevî siyasetê, wî nivîskarî û lêkolîneriya xwe jî domand. Heta ku hêza wî dest da, afirand. Bi taybetî li ser damezrandina Komara Tirkiyê û dîroka nêz ya kurda nivîsand.

Nivîsên Goldaş, di rojname û kovarên kurdî de jî hatin çapkirin. Di rojnameyên wekî Ozgur Gundem,

Welat, Politika, Demokrasi, Dengê Azadî û Ronahî de, di kovarên wekî Tîroj, Deng, Ozgur Ulke de nivîsand. Di nav pirtukên wî yên naskirî de Hevdîtinên Takrîrî Sukun û Dîroka Cemiyeta Tealî ya Kurdistanê hene. Her wiha wî li ser Lozanê jî pirtûkek nivîsand û pirtûk ji Weşanê Avestayê derket.

Mixabin ku Îsmail Goldaşê kedkarê kurd, di sala 2005'an de nexweşiyekî giran derbas kir û nêzî du sal, ji xwe bêhay raza. Ev çend salên dumahiyê her çiqas nikaribe bi dilê xwe biaxive jî, êdî hevalên xwe nasdikir, carinan derdiket li dora mala xwe bi hevalên xwe re digeriya. Lê vê carê dilê wî, wî rehet nehişt. 18'ê kewçêra 2010'an ji ber krîza dil, berî ku wî bigihînin nexweşxanê jiyana xwe winda kir.

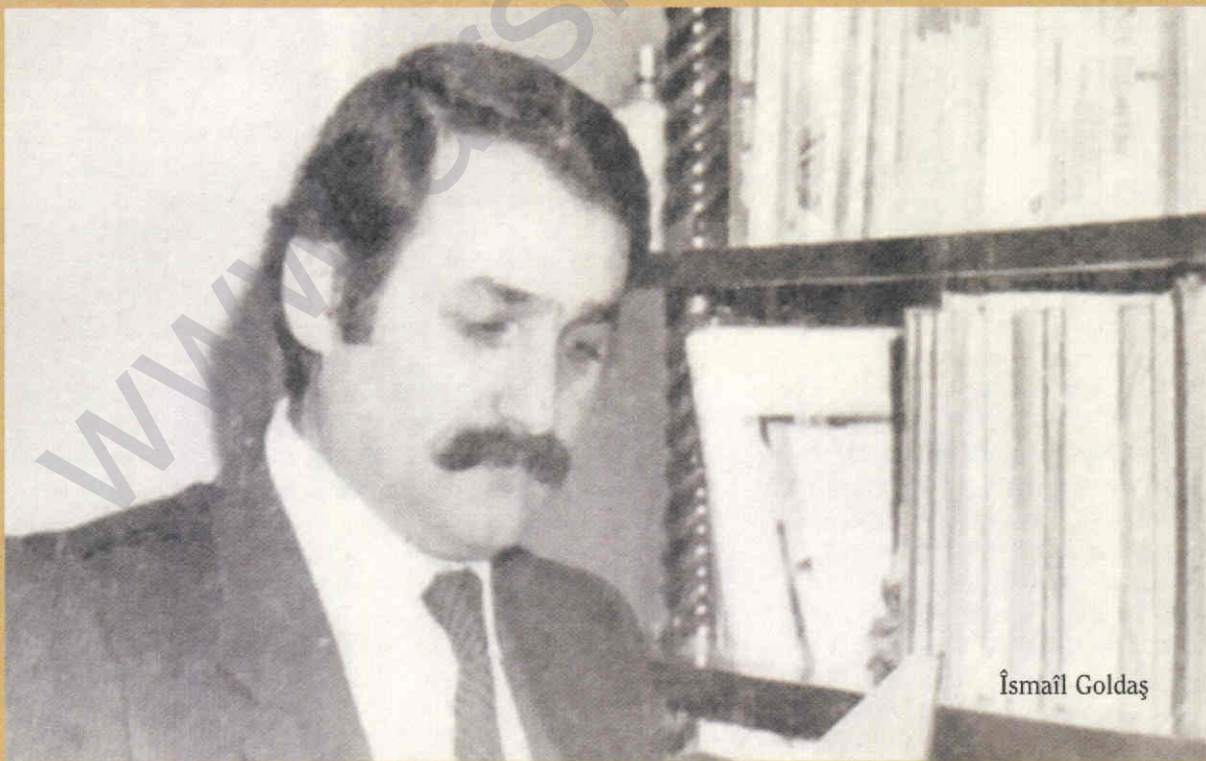
Bila serê me sax be...

Em ji ber koçkirina her du mamosteyên xwe yên hêja xemgîn in. Bi rastî jî kurdan, di vê 18'yê kewçêra 2010'an de du kedkarên xwe yên hêja winda kirin. Ciyê wan zû bi zû naye dagirtin.

Em wekî kovara Tîrojê jî malbata wan re sebir daxwaz dikin. Bila serê gelê kurd sax be. Bila serê dostê kurdan, aştxwaz û mirovperweran, sax be.

Emê tu car wan ji bîrnekîn...✽

TÎR j

İsmail Goldaş

ANAYASA

KIRMIZI KAPLI BİR KİTAP DEĞİLDİR

BARIŞ AVŞAR

Kral çok öfkeliydi. Ancak bunu çevresindekilere hissettirmemesi gerekiyordu. Bunu iyi biliyordu. Bundan emindi. Ama çok öfkeliydi! Etrafındakileri şöyle bir süzdü. Kendi kendine, “uzatma şu işi” deyip, eğildi, kaleme uzandı, mürekkep aldı, imzayı attı... Dünyanın ilk anayasal metni olarak kabul edilen Magna Carta (Büyük Sözleşme), resmen onaylanmıştı. Böylece İngiltere’de sınıflar arası mücadelede bir eşik aşıldı. Babası II. Henry sağlığında, yani henüz kral olarak iş başındayken, çocukları arasında bir miras kavgasına meydan vermemek için oğullarından John’a hiç toprak vermemiş, “yurtsuz” bırakmıştı. Kendisinden sonra büyük oğlu “Aslan Yürekli” Richard kral olunca bu pratik çözüm tam yerine oturmuş oldu. Gel gör ki Richard, Fransızlarla savaşta ölüp gidince, John onun yerine, “Yurtsuz John” namıyla tahta çıktı. İngiltere onu öyle bellemişti bir kere... Ve işte kral olunca, birden, gayet de ironik şekilde yurdun tamamının tek sahibi oluverdi! Gel gör ki tarih, ironiyi makul bir yerde kesmeyi ve kralları mağdur etmeden işi tadında bırakmayı bilmiyordu. Ki zaten bu tarih denen meret, uçsuz bucaksız ironi anlayışı ile meşhurdu!

Magna Carta’ya attığı o imza ile kral olarak aslında çok acayip “yurtlu” olan Yurtsuz John, böylece tekrar ve kendi onayıyla yurtsuz kalmayı kabul etmiş oluyordu bir bakıma. Eğer bu krallık denilen müessese, hükümdarın yurt toprakları içindeki ve üstündeki herkesin ve her şeyin kayıtsız şartsız tek sahibi olması anlamına geliyorsa, o gün bu anlamı “resmen” yitirmiş oldu çünkü. John bu defa da, üstelik kral olarak, yine yurtsuz kalmıştı! Kraldı tamam, İngiltere ondan sorulurdu evelallah, ancak işte artık öyle eskisi gibi tebaasına, toprağına, ormanına sorgusuz sualsiz hot zot yapmak yoktu!

Ve kral konuşur: Bu imza benim değil!

Elbette iş bu kadarla kalmadı. John’a o imzayı attıran güç, merkezi krallığa karşı köylülerin ve kilisenin desteği ile isyan eden feodal derebeyleri tarafından yönetiliyordu. Dönemine göre gayet geniş ve güçlü bir ittifak söz konusuydu. Kendi topraklarının bu küçük kralları, halklarının desteği ile koca krallığı bitmez tükenmez savaşlar ve felaketler arasında bir punduna getirip, İngiltere tarihi için bile pek de mühim sayılamayacak bir kral

olan Yurtsuz John’u birden insanlık tarihi için çok önemli bir olayın baş kahramanı yapan o imzayı attırvermişti. Magna Carta, özünde, kralın sınırsız haklarının kısıtlanmasını içeriyordu. Kiliseden başlayarak, baronlar, kentliler, orman köylüleri, çiftçiler gibi farklı toplum kesimlerine çeşitli haklar tanıyan ve imzalandıktan sonra çoğaltılarak İngiltere’nin her yanına dağıtılan metin, kendisini de korumaya alıyordu. Buna göre, kralın daha sonra, “Yok yahu, çok benziyor ama bu benim imzam değil” demeye kalkmasına karşı, duruma müdahale etme hakkı tanınan 25 kişilik bir “Baronlar Üst Kurulu” oluşturuluyordu. Nitekim Yurtsuz John, daha sonra aynı zamanda tıynetsiz de olduğunu gösterecek şekilde buna da kalkıştı. Anlaşmanın geçerli olmadığını, İngiliz kralını kölelerinin kölesi yapacak böyle bir düzenlemeyi asla kabul etmeyeceğini ilan etti. Ancak esip gürelediği ile kaldı, zira hükümdarlığı da kayda değer başka bir halt yiyemeden kısa süre sonra sona erdi. Çünkü o, aynı zamanda, saray mutfağından çıkan her haltı ölçüsüzce yiyen bir oburdu. Çatlayarak ölüverdi bir gün! Ya da bilemiyoruz belki de çatlatıverdi, “Ne pis kralmış arkadaş bu” diyen birileri...

Magna Carta’da getirilen yeni düzenin uygulanıp uygulanmaması durumu, İngiliz derebeyleri ile daha sonra gelen krallar arasındaki güçler dengesine göre değişti. Ancak son noktada krallara karşı her zaman bir tehdit oluşturdu. Aslında dünyanın diğer yerlerinde de yaşanacak benzer pek çok sürecin bir erken örneğiydi bu anlaşma ve çevresinde yaşananlar. Ezen ve ezilen mücadelesini, ister sınıfsal, ister ulusal, isterse cinsel alanda olsun, bitmeyen o kavgayı işaret eden, “anayasal” nitelikteki ilk örnekti sadece.

Anayasayı ‘uzlaşma’ değil, ‘güç’ yapar

Anayasalar genellikle, “bir toplumsal uzlaşmanın ürünü” olarak değerlendirilir. Kendi içinde ortaklaşabilmiş toplum, oturmuş, tartışmış, karar vermiş ve ondan sonra nasıl yaşayacağını belirlemiş, bunların tümünün adına da “anayasa” demiştir sanki. Oysa aslında hiçbir anayasa böyle yapılmamıştır. Sonuçta içeriği bakımından hitap ettiği toplumun yararına, en geniş kitlelerin çıkarına olarak görülüp kabul edilen anayasalar bile, bir uzlaşmanın değil bir uzlaşmazlığın ürünüdür. Söz konusu anayasayı yapan “kurucu meclis”i oluşturan güç kimin elindeyse,

Yurtsuz John'un 1215'teki imzası

onun o gücünü rakiplerine ilan ettiğini ve aslında bu noktada da bir uzlaşma olacaksa kendi rızası ile olacağını gösterir. Magna Carta'da baronlar köşeye sıkıştırdıkları krala karşı güçlerini ilan eder, 12 Eylül Anayasası'nda cuntacılar toplumsal muhalefete karşı, Sovyet Anayasası'nda proletarya tasfiye ettiği eski düzene ve onun yabancı destekçilerine karşı kendi gücünü koyar ortaya.

Taraflar ellerinde ne varsa kullanır, karşılıklı tavizler verilir, en güçlü en az taviz veren olur, çoğu durumda da hiç taviz vermez, o ne derse o olur, yazdırır bunları, adı anayasa olur! Yani her anayasa aslında bir önceki mücadeleyi kimin kazandığını anlatır. Ve söz konusu ülkede o andan sonra nasıl yaşanacağını...

Darbe anayasası değişecek! Fakat...

Türkiye yakında, yeni bir anayasa yapma sürecine girecek. Memleketin gidişatı bu gerçeği, özellikle 12 Eylül 2010 referandumu ve sonrasında daha fazla gösterdi: Darbecilerin dar kafesleri artık değişecek... Fakat her değişimin, "doğası gereği" mevcuttan daha hayırlı olacağına inanmamamız gerektiğini iyi biliyoruz. Kâğıda dökülüp "onaylanan" her kuralın uygulanmayabileceğini ya da "kim bilir" nasıl uygulanacağını da Yurtsuz John'dan beri epeyce görüp öğrendik.

fimlilik "en kazanan" ve "en güçlü"ler, "Ak Parti" çatısı altında toplanmış durumda. Ve aslında kendini yenilemiş, yeni döneme girilirken de güç kazanmış egemenlerin anayasası yapılacak sonuçta. Elbette

burada kendiliğinden bir iyimserliğe kapılmak yanlış olur. Ancak, Kürdün kazançlarının ve gücünün o anayasaya bir biçimde yansıtılması için de çalışmak gerekli. Anadilin özgürce kullanımından, halkların kardeşliğinin vurgulanmasına kadar her talep için tek tek çalışılmalı. Kürt sorununu bu memleketin en uzun süre çözümsüz kalan, en çok can yakan, en acil çözülmesi gereken sorunu olarak gören herkes, bunu en geniş halk kesimleri arasında, en kısa zamanda, en can alıcı şekilde, en adil çözüm yollarını bularak anlatmak durumunda. "Yok kardeşim, memleketin en önemli sorunu işsizlik, önce onu bir çözsünler" diyenlere, işsizlik sorununun Kürt sorunu ile de göbekten bağlı olduğu ısrarla tekrarlanmalı. İşsizliğin, göçün, gecekondulaşmanın,

planlanamayan şehir hayatının, dışa bağımlılığın, dinci gericiliğin Kürt sorunundaki çözümsüzlükten de beslendiğini ve onu da beslediğini anlatmaktan başka yol var mı?

İşte bunu yapabildikçe göreceğiz ki, aslında "bizim taraf"ta bir güç varsa bu sadece Kürdün gücü değil. Onunla birlikte memleketin bütün ve evet, hali hazırda halen "bütün" olan memleketin tamamındaki hakkı yenmekte olan herkesin gücüdür. Yasal zemine yasal zemin işte ortada: O yasal zeminde de kelepçelenip mahkemeye götürülen politikacılar var. Hem de "temsil gücü" memleketin başka hiçbir yerinde olmadığı kadar yüksek politikacılar! Gücü yeten, karşısındakini sindirmek için elinden geleni ardına koymuyor yani. Her duruşmada yeniden

rezil olup duruyorlar ama bir türlü durmuyorlar. Güçlerini göstermeye mecburlar, onların işi bu!

Bizim işimiz de belli: Talepler gayet net, verilip tutulmayan sözler apaçık, yapılacaklar da ortada öylece duruyor. Bütün halk kesimlerini en geniş ittifak altında toplayıp yürümek. Bu anayasada istediklerimiz yeterince yer almayabilir, yer alanlar da söz verildiği gibi uygulanmayabilir, uygulanırsa da bir sürü sonuçları beklenmedik olabilir. Yazı, hayata karışınca kâğıtta durduğu gibi durmayabilir. Ancak krallar tekrar ve tekrar yan çizdikçe, halklar onların karşısına yeniden ve yeniden çıkabilmeli. Ta ki kendi güçlerini tamamen hâkim kılıp kendi anayasalarını yapana dek... O gün gelene kadar sıkı antrenmanlar yapmak gerek. Bugün İngiltere'nin, başı sonu olan, tamamı kâğıda dökülmüş bir anayasası yok hâlâ. Ancak hayatın içinde, kralların burnu sürtüle sürtüle işlemeye başlamış bir anayasası var. İngiliz halkının tarih boyunca egemenlerden sökü� aldıklarını anlatan bir anayasa... Ya da alamadıklarını!

Ve evet belki, kraliçe de var hâlâ, ancak artık imzasını umursayan yok! ☀

'Müzakere' ile 'mücadele' kavşağında KÜRT DAVASI

FATİH POLAT

Bazen bir olay ya da olgu, etrafındaki bir dizi ilişkiyi de açıklayacak kadar kilit bir önem kazanır. Tam da bu özelliği nedeniyle bu tür olay ve olguları, kendisiyle sınırlı bir okumaya tabi tutmak yerine, etrafındaki kendisiyle bağlantılı bir dizi ilişkiyi de analiz edecek biçimde değerlendirmek gereklidir ve zorunludur.

Kürt siyasetçi ve insan hakları savunucularının "KCK davası" adı altında yargılandıkları dava da bu türden bir öneme ve özelliğe sahip.

Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı'nca hazırlanan 7 bin 578 sayfalık iddianamede, 104'ü tutuklu 152 kişi hakkında "devletin birliğini ve bütünlüğünü bozmak", "örgüt üyesi ve yöneticisi olmak", "örgüte yardım etmek" iddiasıyla 15 yıl ile ağırlaştırılmış müebbet arasında değişen hapis cezaları istendiği biliniyor.

Bu yazı kaleme alındığında 7. duruşması henüz başlamıştı ve duruşmanın başında yargılananların talepleri mahkeme başkanı tarafından değerlendirmeye alınmamıştı. Dolayısıyla, Kürt sorunuyla ilgili bundan sonraki süreci ve tartışmaları da etkileyecek olan davada henüz karar aşamasına

gelinmemişti.

Ancak, bu davada, çıkacak kararlar sınırlı olmayan ve tartışılmayı gerekli kılan özellikler de var. Bu yazıda da bu özellikler üzerinde durulacak.

İç içe süreçler...

Bu davayı önemli kılan özelliklerden biri, davanın, Kürt sorununda çözüm tartışmalarının yoğunlaştığı ve devletin İmralı'da Öcalan ile görüşmeler yaptığı bir sürecin hemen akabinde başlamış olmasıdır. Kapatılmış olan DTP'nin bölge illerinde AKP'yi bazı belediyeleri de elinden alarak yenilgiye uğrattığı bir sürecin ardından KCK operasyonu olarak düğmesine basılan gözaltı ve tutuklamalar, halen bir ucundan devam ediyor. Geniş bir çevre, bu davanın legal Kürt siyasetinin tasfiyesini amaçladığını dile getiriyor. Çözümün tartışıldığı bir süreçte, legal alanın bu düzeyde zapturapt altına alınmasının PKK'ye yönelik olarak yapılan silah bırakma çağrılarını anlamsız kıldığı da azımsanmayacak bir çevrenin üzerinde birleştiği bir nokta.

Sürece Ortadoğu'daki son diplomatik girişimlerle birlikte bakıldığında ise, tasfiye eğiliminin kapsamlı

biçimde kendisini hissettirdiği görülüyor. MİT Müsteşarı'nın ABD'deki temasları, Başbakan Erdoğan'ın Suriye ile temasları, Irak'ta ve Erbil'de bakanlar düzeyinde geliştirilen diplomatik girişimler ve İran'ın da bu temasların bir başka merkezi olması, "Kandil'i kuşatma" eğiliminin devlet cephesinde derinleştirildiğini gösteriyor. Başbakan Erdoğan'ın yaptığı açıklamalarda da bunun izleri görülmüştü. ABD'nin Irak'tan çekilme sürecinin ve Türkiye'ye bu bölgede biçmek istediği hamilik rolünün de, Ankara'nın bu yönelimlerini hızlandırdığını söyleyebiliriz.

Ancak bugüne kadar 'tasfiye' politikalarının, bunu savunanlar açısından bile çözüm olmadığını görülmüş olması, süreci birçok başka bakımdan değerlendirmeyi de gerektiriyor. Öcalan ile İmralı'da yapılmış olan ve Öcalan'ın kendisiyle görüşenlerin devleti temsil ettiklerini dile getirdiği temaslar, sadece devletin elindeki bütün imkânları bir tasfiye için değerlendirmeye soktuğunun ifadesi değil, aynı zamanda askerî yollarla çözüm arayışlarının bugüne kadar istenilen başarıyı sağlamadığının da bir itirafıdır. Dolayısıyla 'müzakere' ile 'mücadele'nin taraflar bakımından iç içe geçtiği bir süreçteyiz.

Bir itiraf(çı)!

Tam da burada, CNN TÜRK ve Kanal D'nin genel yayın yönetmeni, aynı zamanda Hürriyet ve Posta gazetesi yazarı olan Mehmet Ali Birand'ın, 13 Ekim 2010 tarihli yazısına da değinmek gerekiyor. Birand, yıllardır PKK ile ilgili haberlerinin kendi senaryoları olduğunu ve herkesin bu senaryolara

inandığını, hatta senaryoyu üreten kendilerinin de buna inanarak bunun üzerinden yorumlar yaptığını yazdı. Birand, "Ya iktidarlar yıllardır bizlerle âdetâ alay ediyor veya gerçekten cahiller. Hâlâ PKK'nın, sağı solu itiştrerek tasfiye edilebileceği sanılıyor. Barzani'yi sıkıştırarak, askerî operasyonlarla hâlâ bir yere varılacağı ileri sürülüyor. Bu yaklaşım, toplumun zekâsıyla alay etmekle eş değerdir" ifadelerini kullandı. Birand'ın bu itirafları, bir yandan önemli bir gerçeğin daha geniş kesimlerce görülüp tartışılması bakımından bir veri olurken, diğer taraftan da, Türkiye'de hâkim gazeteciliğin ne kadar kirlendiğinin de bir itirafı durumunda.

Aslında, "Hâlâ PKK'nın, sağı solu itiştrerek tasfiye edilebileceği sanılıyor. Barzani'yi sıkıştırarak, askerî operasyonlarla hâlâ bir yere varılacağı ileri sürülüyor. Bu yaklaşım, toplumun zekâsıyla alay etmekle eş değerdir" sözleri, geçmişteki durumu tarif edebilir nitelikte olsa da, bugün Öcalan ile yapılan görüşmeler ve bir dizi başka gelişme, 'geleneksel tasfiyeciliğin' iflasının devletin hassas merkezleri tarafından da görülmeye başlandığının göstergeleridir. Şu anki süreci, 'tahkim edilmiş bir tasfiyeci hamle' olarak ele almak bu açıdan belki daha anlamlı olur. Buradaki "tahkim" şıkkının, devleti 'müzakereye' zorlayan yönü de dikkate alındığında, sürecin 'müzakere ve mücadelenin iç içe geçtiği bir süreç... olduğunu söylemek herhalde daha yerinde olacaktır.

Diyarbakır'da görülen dava da tam bu sürecin ortasında gerçekleşiyor ve süreci etkileyecek özellikler taşıyor.

Davada yargılananları temsilen DTK'nin önceki Eşbaşkanı Hatip Dicle'nin dile getirdiği, 'Kürtçe savunma' talebi, yargılanan Kürt siyaseti temsilcilerinin de, bu davayı tam bu özelliklerini uygun olarak ele aldıklarının bir göstergesi oldu. Yargılananlar, KCK'li olup olmadıklarına dair bir savunmadan ziyade, -yani iddia makamının kendilerini sıkıştırdıkları noktadan değil- Kürt sorununda çözüm mücadelesine destek olacak bir tutumu ortaya koymuş oldular. Mahkeme heyetinin Kürtçe savunmaya izin vermemesine rağmen, yargılananların bu konuda ısrarcı olmuş olmaları da, siyasi bir davanın ruhuna uygun siyasi bir adım oldu.

Daha önce de başka davalarda Kürtçe savunma talepleri olduğu, bunlardan bazılarının da kabul edildiği biliniyor. Ancak son süreçte PKK davasından yargılananların da Kürtçe savunma talepleri konusundaki ısrarlı tutumları bu açıdan Kürt cephesinde 'yeni' denilebilecek bir duruma da işaret ediyor.

Yargıya Kürtçe savunma basıncı

Diyarbakır'da gerçekleştirilen ve 152 kişinin yargılandığı davadaki Kürtçe savunma talebi, Kürt siyasi hareketinin üç yıl önce gündeme getirdiği ve bugün artık daha yaygın tartışılmaya başlanan 'Demokratik özerklik' projesiyle de bağlantılı bir karakter kazanmıştır. Kürt siyasal hareketi bundan sonraki süreçte taleplerini fiili bir mücadeleyle pratikleştirmeyi öne almış gözükmektedir. Tam da bu nedenle Diyarbakır'da dava, Kürt muhalefeti açısından bir yanıyla, yukarıdan değişime ve Kürtleri kapsamaya direnç gösteren hukuk sistemini aşağıdan değiştirmeye yönelik bir direnç örneği de olmuştur. Nasıl ki, 'demokratik özerklik' birçok alanda Kürtlerin kendilerini yönetmelerini fiili mücadele ile pratikleştirme süreci olacak ise, yargı alanında da Kürtçe savunma talebi, yargı ve hukuk sistemini aşağıdan yukarıya doğru yeniden yapılandırmaya yönelik bir tutumdur.

Mahkeme heyetinin, aslında yasal mevzuat buna kapalı olmasa da, 'sanıkların daha önceki ifadelerini Türkçe yapmış olmalarının, Türkçeyi yeter düzeyde bildiklerinin bir göstergesi' sayarak, Kürtçe savunma talebini reddetmiş olması da, bir karşı yanıtı bu yanılla. Ancak bu restleşme, artık sadece bu davaya ilişkin bir durum olarak değil, Türk yargı sisteminin bir çözüm bulma yükümlülüğü ile de yüz yüze kaldığı bir dönemi başlatmıştır. Türk hukuk sistemi, yargılananların, Türkçe bilmedikleri için değil, kendilerini anadilde savunmayı istedikleri için, bunu doğal demokratik bir hak olarak görececek biçimde yenilenme basıncı ile yüz yüzedir. ✨

ZAROKÊN WELATÊ MÎN

Di zindanan de
Bi lêdana leşker û polîsan
Bi qontaxê tifingan
Tên kuştin
Tên windakirin
Zû mezin dibin (!)
Zarokên welatê min

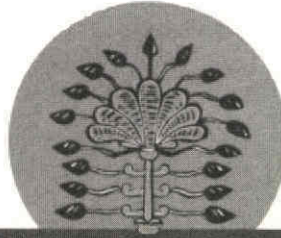
Birçî ne
Belengaz in
Pêxas in
Bindest in
Li kolanên metropolan
Pey pariyek nan digerin
Li welatê xwe de penaber in
Zû mezin dibin (!)
Zarokên welatê min

Ernok in
Şermok in
Lawaz in
Bi şanaz in
Bedew in dest bi cedew in
Di zeviyan de karmend in
Dihelisin
Zû mezin dibin (!)
Zarokên welatê min

Carnan girtî ne
Carnan brîndar
Carnan mirî
Li bin paletên panzêren de
Ne hêvî maye ne bawerî
Her roj mişextî
Her roj xerîbî û feqîrî
Di malên wan de şîn û girî
Zû mezin dibin (!)
Zarokên welatê min

Yusuf Dere

ROJEN Tenduristiye yê MEZOPOTAMYAYÊ

ANADİL ŞİFADIR

Dr. ZEKİ GÜL

'Mezopotamya Tıp Günleri'nin ikincisi geçtiğimiz ay Diyarbakır'da düzenlendi. Bu sene dünyanın dört bir yanından, çoğunluğu Kürt hekim, kanseri anadillerinde paylaştılar. Üç dilde anında tercüme ile modern bir kongre organizasyonuydu, aynen geçen yıl olduğu gibi...

Kürt hekimlerin kalbi önümüzdeki yıl Erbil'de buluşacak.

Hatırlanacağı üzere TTB ve SES sendikası geçen Mart ayında Anadilde Sağlık Sempozyumu düzenlemişlerdi. TTB Merkez Konsey üyesi olarak düzenleyicileri arasında yer almıştım. Çağrı metnini yazmam istendiğinde şöyle demiştim:

"Tanımlamalar ihtiyaçlardan doğuyor ve her defasında eksikleri yeniden fark ediliyor. Bu sağlık alanı için de geçerli. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü sağlığı tanımlarken, salt bedensel ve ruhsal iyilik hali olmayıp aynı zamanda sosyal iyilik halidir dediğinde, sorular gecikmemiştir: 'Ya siyasal iyilik hali?'

İşte bu sosyal ve siyasal iyilik halinin olmazsa olmazları haklar kategorisinde saklı. İnsan hakları, hasta hakları vs...

Egeli bir hekim olan Hipokrat'ın adıyla anılan hekimlik andı binlerce yıldır değer yitirmeden günümüze kadar ulaştı. Kim bilir ne yasalar değişti bunca zamanda; ama insanlığın geleceğe taşımak istediği evrensel değerler beyazın akı ile bugüne değin geliştirilerek taşınmadı. Binlerce yıl öncesinde Ege'den yükselen din, dil, ırk farkı gözetmeyen sağlık hizmeti anlayışına özlem, günümüzde yine Anadolu'ya yani Hipokrat'ın doğduğu topraklara gereksinim duyuyor. Topluma dönüp insanlığın geçmişten gelen emanetinin salt sağlık alanı için değil yaşamın tüm alanları için gerekli olduğunu anlatmaya ne ihtiyaç var!

Sağlık Ocaklarına, hastanelere seksenli yılların başında asılan 'vatandaş Türkçe konuş' emir cümlesi yaşamda karşılığını bulamadı. Sahi Türkçe

konuşamayanların sağlığına ne oldu? Tıp eğitiminin temeli 'önce zarar verme' ilkesine dayanır. Dilini konuşmasına izin verilmeyen bir hastayı muayene veya hastasının konuşmasını anlamayan bir hekim, hemşire, sağlık personeli, hastasına zarar vermemiş olabilir mi? Sağlık eğitiminde tanı koymada en önemli hususun anamnez (hastanın öyküsü) alma olduğu anlatılır. Kamu sağlık kuruluşlarının basılı evrakları anamnez başlığı ile başlar. Adli raporların belki de en önemli kısmı öykü almaktır. Ama dil anlaşılmayınca bu nasıl olacak?

Yine TCK (Türk Ceza Kanunu) ile aydınlatılmış onam alınmadan yapılan tıbbi müdahaleler yasal boyutu ile de sağlık çalışanları için ciddi riskler taşıyor. Resmî dili bilmeyen hastalar için ne yapılmalı peki? Yakınları mı tercümanlık yapmalı, yoksa sağlık tercümanlığı kadroları mı açılmalı ya da hekimler biraz da olsa kardeş dilleri mi öğrenmeli?"

Dilini konuşamayan 'hastanın öyküsü'!

İşte yukarıdaki metni kurumlar adına kaleme alırken İzmir'de yoğun bir poliklinik ortamında idim. Bilirsiniz, hasta hekim diyalogu hızlı başlar uzun kuyrukların belirleyici olduğu poliklinik muayene odalarında. 'Neyin var?' sorusu bir çırpıda 'ağrım var' ile buluşur. Devam edersiniz 'ne zaman başladı?' diye ve yanıt gecikmez: 'Epey zamandır.' Zaman kavramını bir gün mü, bir ay mı, bir yıl mı ne kadar oldu diye açsanız da yanıt değişmeyebilir: 'Doktor bey, epeydir ağrıyor.'

Evet, tanı koyma aşamasında hastanın öyküsü, yani dil, tüm laboratuvar tetkikleri ve radyolojik değerlendirmelerden daha elzemdir. Anadili Türkçe olan hastaların bile zamanı 'epeydir' sözüne indirgeyebildiği poliklinik ortamında yaşanmışlığı sözcüklerle buluşturmakta zorlanan algı tutulması, 'ne zaman başladı, ilk hangi bölgeden başladı, ağrının şiddeti ve yayılımı nasıldı?..' benzeri

soruların yanıtızsız kalabileceğinin ilk işaretleridir. Şimdi dil böyle bir şey; dil ve hekim hasta ilişkisi böyle bir şey. Eğer hekim iktidar aracı olarak dili kullanırsa, anadili Türkçe olan bir hekim bile aynı dili konuştuğu hastasından yeterli hastalık öyküsü alamayabilir.

Anadilde sağlık hakkını İzmir'den anlatırken, bu kentte Kürt illerinin uzağında hekimler nasıl algılar dili, anadilde sağlığı; biraz paylaşmak isterim. Dönüp baktığımızda belki de yeni TCK'nin 2005-2006'da hayata geçmesiyle en fazla panik yaşanan kentlerden birinin İzmir olduğunu görüyoruz. Hekimler malpraktis (tıbbi hata) kapsamında ceza almaktan korkuyorlar ve 'niçin ve nasıl korunabiliriz' sorularının yanıtını arıyorlardı. Evet, neydi aydınlatılmış onam: Hastanın tanı tedavi süreçlerine dair yazılı oluruydu, rızasıydı.

Öğrenilmiş ayrımcılık

Bu bağlamda Ege Tıp Anestezi ve Reanimasyon ABD'nin her hastada rutin kullandığı bir yazılı aydınlatılmış onam belgesini özetle paylaşmak istiyorum:

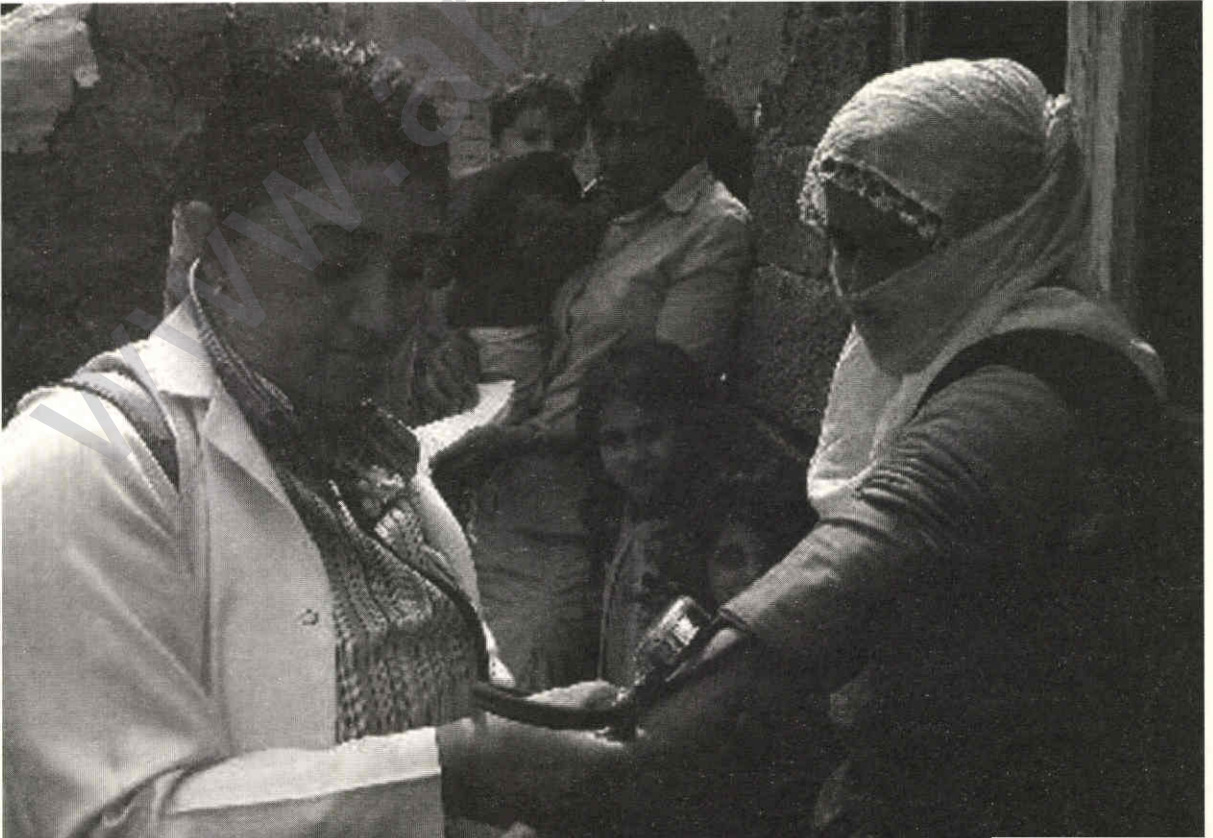
"Ben... şehrinde...(şu hastaneye) başvurdum. Doktor... idi, ... Yapılacaklara özgürce izin veriyorum. Yapılacak tetkikler ve muayene ile ilgili yöntem bana tümü ile açıklandı. Laboratuvar tahlilleri için kan ve diğer örneklerin alınması, toplanması, tetkiklerin yapılmasının gereğini anladım. Yapılacak muayene ve tetkikler sonrasında hastalığımın tedavisine yönelik tıbbi tedavi ve cerrahi girişimler için uygulanabilecek anestezi yöntemleri ve diğerlerini anladım, onay veriyorum."

Yaklaşık iki sayfalık bir metin. Peki, yasalar sadece Türkçe konuşanlar için midir? Kürt hastalara uygulamamaktan yasalar karşısında neden korkmaz resmî sağlık kurumları? Bu öğrenilmiş ayrımcılık daha ne kadar sürebilir?

Bu yazıyı ve onamın örneğini "Aydınlatılmış Onam" adlı Konya Karaman Tabip Odası'nın bir yayınından aldım. Ama kitabın tümünü okuduğunuzda anadili Türkçe olmayanlarla ilgili hiçbir şey bulamıyorsunuz. Bulup bulabileceğiniz tek veri şu: "Peki, yurtdışından gelen turistlerle ilgili aydınlatılmış onamı nasıl yapacağız!"

Bu noktada tıp etiğine dönüp bakmakta yarar olduğunu düşünüyorum. "Özerkliğe saygı yani kişinin kendi yazgısını belirleme hakkı, zarar vermeme ilkesi, yararlı olma ilkesi ve adalet hakkaniyet ilkesinin" temel etik değerler olduğunu hatırlayarak soruna yeniden bakmak gerekiyor. Evet, nedir aydınlatılmış onam? Aydınlatılmış onam sadece Türkçe bilenler için mi geçerli olmalı?

Ve bir olgu; İzmirli bir bayan hekim, yaklaşık 20 yıllık göz uzmanı, çok dışa dönük ama son yıllarda kaygıları var: "Acaba bölünecek miyiz?" Tabip odası seçim süreçlerinde bölünme kaygısı üzerinden paylaşımlarda bulunur; sonradan mahcup olsa da "biliyor musunuz öbür listedeki şu arkadaş aslında Kürt mü?" der. Ama bir gün gelir, gözleri dolu o ötekileştirdiği arkadaşı ile dertleşir: "Ameliyattan yeni çıktım, kendimi çok kötü hissediyorum. Yaşlıca bir hastayı lokal anestezi ile (bayıltmadan) ameliyat ederken sürekli hareket etmeye başladı. Sonunda bağırmaya başladım. Gözümü kaybetmesi

an meselesiydi ve bağırdıkça daha çok hareket ediyordu. Sonrasında öğrendim ki hasta dil bilmiyor ve ben bağırdıkça gerilip bir şeyler anlatmaya çalışıyormuş.” Ve hastasının gözü muhtemelen şifa bulamamıştı, çünkü gözlerinde yaş vardı hekimin. Bu bir gerçek öyküdür.

Şimdi bu gerçeklikler bize aydınlatılmış onam ile yüzleşme imkânı veriyor. Anılan ameliyatta aydınlatılmış onam alınmasına alınmıştı ama nasıl? Bu yüzleşme üzerinden bence sürece bakmak gerekiyor. Evet, neo-liberal girdaptan hekimler İzmir’de de çok etkileniyorlar. Performansa dayalı ücretlendirmenin dışında kalabilen yok gibi. İstese de istemese de piyasalaşma tüm sağlık çalışanlarını etkiliyor. Ama piyasanın da dili var ve bu dilin içerisinde hekimlerin mali zorunlu sorumluluk sigortası da artık önemli bir yer tutacağı benziyor. Ve hekimler yeniden şekillenecekler.

İzmirli hekimler de başka yerlerde olduğu gibi ‘dil tazminatını’ önemsiyorlar. Benim çalışma arkadaşlarımdan bir tanesi doksanlı yıllarda ‘adları değiştirildiği’ iddiası ile Türkiye’ye getirilen Bulgaristan göçmenlerindendi. O arkadaşım ne güzel ki “zulmünden kaçtığı” iddia olunan Bulgarların dilini ve Rusça bildiği için dil tazminatı aldı.

Japoncaya tazminat, Kürtçeye ceza!

Oysa sistem bizlere iki tür hekimlik dayatıyor. Birincisi piyasacı koşulların belirlediği hali ile ‘hastası ile bir sözleşmenin iki tarafı haline getirilen’ hekimlik ki bu anadili Türkçe hastalar içindir. İkincisi ise ana dili Türkçe olmayanlar için devlet ile danışıklı hekimlik anlayışı. Ve diyor ki sistem: “Evet, siz hekimler olarak zorunlu hizmete tabisiniz, zorla devletin emrettiği yere gideceksiniz ve orada misal Çek dilini bilerseniz eğer bir Kürt köyünde, Arap köyünde, evet siz Arnavutçayı bilerseniz o köylerde tabii ki sizin daha fazla ücret almanız gerekir. Ama eğer siz Kürtçeyi öğrenerseniz o köylerde, Süryanice konuşursanız hastalarınızla sağlık için, yaşam için sonunda ceza alabilirsiniz.”

Mevzuat; hani işimize gelince uyguladığımız, korktuğumuz ama devletin danışıklı koruyuculuğunu hissettiğimiz anda bize bir şey olmaz noktasında es geçtiğimiz yönetmelikler.

Sağlık Bakanlığı Hasta Hakları Yönetmeliği madde 15 der ki: “Hasta; sağlık

durumunu, kendisine uygulanacak tıbbi işlemleri, bunların faydaları ve muhtemel sakıncaları, alternatif tıbbi müdahale usulleri, tedavinin kabul edilmemesi halinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçları ve hastalığın seyri ve neticeleri konusunda sözlü veya yazılı olarak bilgi istemek hakkına sahiptir. ...”

Ve yine aynı yönetmeliğin 18. maddesinde şöyle diyor: “Bilgi, gerektiğinde tercüman kullanılarak, hastanın anlayabileceği şekilde, tıbbi terimler mümkün olduğunca kullanılmadan, tereddüt ve şüpheye yer verilmeden ve hastanın ruhi durumuna uygun ve nazik bir ifade ile verilir.” Tüm bunlar Sağlık Bakanlığı’nın söyledikleri. Hangi Sağlık Bakanlığı mı; dedik ya dünyanın en uzak dillerini Japonca’yı dahi bilseniz bir Kürt köyünde dil tazminatı ile sizi ödüllendiren ama bir arada yaşadıklarımızın yasaklı kardeş dillerini görmezden gelen Bakanlık. Türkçenin Kürt hastalarda tıbbin kötüye kullanımında araçlaştırılmasının yaratacağı olası malpraktis öykülerinde yönetmeliklerini ötekileştirmenin kıyasında edilgenleştiren Bakanlık.

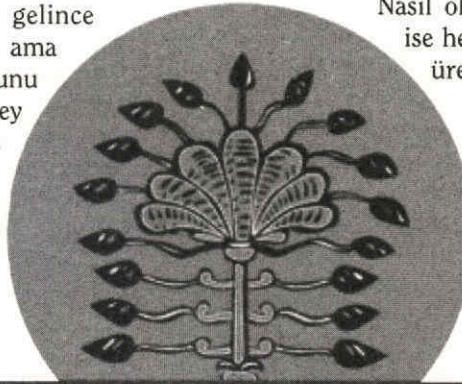
Evet dil son derece önemli. Dil sadece anadili farklı olanlar için gerekli değil. Dil aynı zamanda kendi dilini, anadilini konuşanlar için de geliştirilmesi gereken bir alan. Ve biliyoruz ki hepimiz; dil olmadan sağlık olmaz, dil olmadan yaşam olmaz. Ve piyasacı süreç ne yazık ki ‘daha çok tetkik’ noktasında resmî dili bilmeyenler üzerinden yeni bir dil yaratıyor; piyasanın dili! Evet dil bilmeyenlerde ateş yükseldiğinde derece vermek yerine hemogram gibi kan tetkikleri alınıyor, akciğer grafisi değil de bilgisayarlı tomografi isteniyor. Oysa ülke kaynakları sağlık çalışanlarının kardeş dilleri öğrenmeleri ile daha verimli kılınabilir.

Ve bir utanç yaşanabilir bu ülkede. Üç yaşından sonra İngilizce “Wats is your name” demeyi bilmeyen yoktur, Kürdünden Türküne Çerkezine; ama komşusunun kardeş dilinde “nasılsın” sorusunu cevaplayamayanların oranı yüzde doksanlardadır.

Nasıl oluyor da bu hale düştük sorusunu ise hep birlikte cevaplamak, yeni sorular üretmek gerekiyor.

Evet, tercüman mı kullanılması gerekiyor, yoksa başka bir şey mi?

Bence tüm kardeş dillerin öğrenilmesi gerekiyor ve bundan güzel bir şey yok diye düşünenlerdenim.*

Nivîskar

Her duyan jî bi xêra pirtûkeke wî nivîskarî hev nas kirin.

Havêna evîna wan jî li wê pirtûkfiroşa bajêr hate avêtin.

Gelekî hez ji hev kirin, gelek.

Bi hev re zewicîn.

Lawikekî wan jî çêbû.

Navê wî nivîskarî lê kirin.

Piştî salan nivîskarê ku wan pir hez jê dikir, ji bo îmzekirina pirtûkên xwe hate pirtûkfiroşa bajêr.

Xwedê heye pir kêfxweş bûn, hindik mabû ku bifiryan.

Bi lawikê xwe ve beziyan çûn wê derê.

Li ser navê lawikê xwe hemû pirtûkên wî pê dan îmzekirin.

Bi vî awayî nivîskarî jî nas kirin.

Dû re bi wî re ketin nava sohbetake xweş.

Sohbeta wan vejeriya nava nîqaşek

Tiştêkî nexistin serê hev.

Zilam û jinik vejeriyên malê.

Li malê jî nîqaşa xwe ya tûj berdewam kirin.

Tiştêkî nexistin serê hev.

Wê şevê biryarek dan: Ji hev veqetiyên.

EVDILE KOÇER

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ SÖYLEMİNDE DERSİM*

TANIL BORA

Genişçe bir kesitten, 1932'den 1952'ye kadar uzanan bir kesitten beş temel belgeye dayanarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve ona hâkim olan Türk milliyetçiliği anlayışının Dersim'e hangi etnokültürel-etnodinsel kalıplarla baktığını kısaca ortaya koyacağım. Kullanacağım malzemeler şunlar: Birincisi Hasan Reşit Tankut'un –kendisi Maraş milletvekilidir, Türk tarih ve dil tezlerinin (özellikle de dil tezleri) müellifidir– 1932'den 1935'e kadar yazdığı Zazalar Üzerine Sosyolojik Tetkikler kitabı... İkincisi, 1936'da yapılan Umumi Müfettişlik değerlendirme toplantısı tutanakları. Üçüncüsü, 1942 yılında dönemin Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri ve milletvekili Memduh Şevket Esenal'ın Doğu Gezisi Raporu'nun 'Tunceli' kısmı. Dördüncüsü, 1944 yılında dönemin İçişleri bakanı Hilmi Uran'ın Başbakan Saraçoğlu'na sunduğu Dersim hakkındaki rapor. Ve beşincisi, CHP Tunceli milletvekili Necmeddin Sahir Silan'ın 1943-45 ve 49'da yazdığı Tunceli raporları ve Silan'ın CHP'den Demokrat Parti'ye geçtikten sonra, 1952 yılında Tunceli'yle ilgili sunduğu raporlar. Bu beş malzemeye

dayanarak, Türk devletinin Türk milliyetçisi bakış açısından Dersim'in nasıl görüldüğünün bir panoramasını çıkarmaya çalışacağım.

'Sönmez bir kin, bir gayz'

Öncelikle, çok açıkça, burası bir barbarlık yatağı olarak görülüyor. Ve bunu en vurgulu, en canı gönülden yapan kişi de Hasan Reşit Tankut'tur. Zazalar Üzerine Sosyolojik Tetkikler'inde, Dersimlileri 'dağ mahlukları' olarak tanımlıyor. Kimi yerde mahluk, kimi yerde dağ insanı (ama genellikle mahluk) diyor ve Zazalar hakkında büyük bir 'güvenle' şu tespitleri yapıyor: "Zaza çok yalan söyler, çok aldatır. Hem korkak, hem mütecavizdir. Bunun içindir ki her zaman zararlı ve tehlikelidir. Daima şımarık, daima itaatkârsızdır. Çok merhamet dilendiği halde hiç merhamet hissi duymaz. Para canlısıdır. Erkekleri, Ermeniler kadar olmasa da kıllı sayılabilir..."!

Tankut, Dersimlileri barbarlar ve dağ mahlukları olarak karalamanın en haşin örneği. Bu şiddette değil ama diğer bütün metinlerde de aynı yargıyı

* Tunceli Üniversitesi'nce 4-6 Ekim tarihlerinde düzenlenen 1. Uluslararası Dersim Sempozyumu'nda yapılan aynı başlıklı sunum.

görebilirsiniz. Herkesin paylaştığı “Burası vahşi bir yerdir” tespitinden bir tür avantaj çıkarmaya da çalıştığını görüyoruz devlet elitinin. Şöyle ki; bu insanlar, bu “mahlukat”, bu kadar barbar olduğu için halledilmesi de kolaydır gibi bir iyimserliğe de kayılabildiğini görüyoruz. Örneğin 1944 yılında Hilmi Uran, İçişleri Bakanı olarak, mealen söylüyorum, hiçbir değerleri olmadığı için, tamamen barbar ve boş oldukları için, bunlara telkin kolaydır, hele ki biraz maddi ve manevi menfaate de bulayarak yaparsanız bunları kazanmak oldukça kolaydır, diyor ama bir yandan da 1944 yılında, bunun yapılamamış olmasından da yakınıyor.

Bunun yanı sıra yine güçlü bir motif, bölgenin tekinsizliği... Bu, coğrafi imgeyle de, (mağaralar, sarp dağlar, erişilmez vadiler) bütünleşince, böyle biraz da “esrarlı” bir tekinsizlik duygusunun çok güçlü olduğunu görüyoruz. İşte yine Hasan Reşit Tankut, şiirsel bir ifadeyle “gözleri geçit vermeyen insanlar” olarak bahsediyor Dersimlilerden. Yani temas kurmak mümkün değil. Dördüncü Umum Müfettişlik Raporları’nda “daima uyanık ve dikkatli bulunulması gereken bir havalı” olarak anılıyor Dersim. Çok güçlü bir tekinsizlik duygusu var yani, tehlike ve tekinsizlik.

Bunun çok önemli bir etmeni de yine bütün bu metinlerde değişik ifadelerle rastlayabileceğimiz kin ve intikamın burada ekili bulunduğu duygusu. Yani buraya yapılanların bura insanların geçmez bir kin, bir gayz ve intikam duygusuna yol açtığı tespitini herkesin yaptığını görüyoruz, 1932’den 1952’ye kadar ele aldığımız bütün metinlerde. “Sönmez bir kin, bir gayz” diyor örneğin Hilmi Uran. Necmeddin Sahir Silan’ın 1952’de, yani CHP’den DP’ye geçtikten sonra, raporunda yazdıkları da bu bakımdan ilginç geliyor bana. Diyor ki; “İnsanların batı illerine sürülmesi, insafsızca yok edilmesi, yasak ve

boşaltılmış bölgeler kurması velhasıl uzun bir tedhiş ve baskı devrinden sonra herkesi ferahlatan hürriyet devri –1950 sonrasını kastederek– bu sefer de taşkınlık istidatlarına yol açmıştır ve zihinlerde saklı olan intikam duygularının fişkırmasına yol açmıştır.” Yani durumun rahatlaması, görelî bir istikrara kavuşmasının da bu kez o intikam tohumlarını yeşerteceği kaygısını yarattığını görüyoruz. Bu da bence bugün de sorgulanması gereken çok önemli bir motif. Yani bu yerli ahali de çok güçlü bir kin ve intikam duygusunun saklı olduğu korkusu...

‘Hepsi Kürt olmakla beraber Türktür’!

Bundan sonra ele alacağım iki başlık, yine iki ‘melanet’ kaynağı, yine iki büyük problem bağlamında, Dersimin nasıl görüldüğüyle ilgili; Kürtlük meselesi açısından ve Alevilik meselesi hakkında.

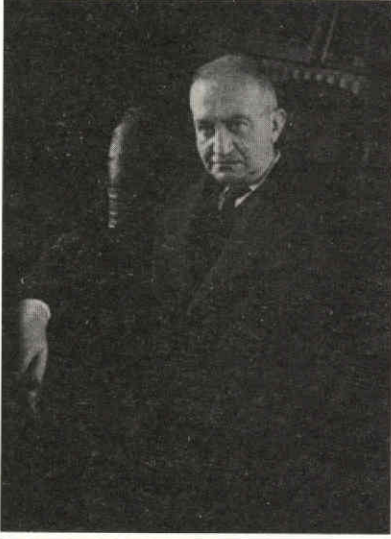
Önce Kürtlük meselesi açısından baktığımızda, bütün metinlerde müthiş bir git gel var: “Kürt yoktur ama aslında vardır, ama yoktur” diye özetleyebileceğimiz yani “olduğunu biliyoruz ama biz bunu söyleyemeyiz” diyen, âdeta bir tahterevalli gibi gidip gelen bir kırılma... Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer’in söyledikleri bu konuda bence çok güzel. Diyor ki; “Dersim, Eleşkirt Türktür, hepsi Kürt olmakla beraber Türktür”! Tabii bunun da belli bir mantığı var. Örneğin Hasan Reşit Tankut, Kürtlerin “dillerini unutmuş Türkler” olduğunu söylüyor. Sadece o da değil,

Türk tarih tezi çerçevesinde üretilen birçok metinde bu söyleniyor. Yani “dillerini unutmuş, asıllarını unutmuş Türkler”! Tamam, Türktürler ama Kürttürler, Kürttür ama o da Türktür gibi bir mantığa oturuyor, fakat burada da o tekinsizlik duygusu –özellikle de Dersim söz konusu olduğunda– kendisini gösteriyor. Yine Hasan Reşit Tankut’a başvuracağım, diyor ki; “Ben Zazaların Türk olduklarını iddia edeceğim, fakat bu iddiadan elime ne geçer, çünkü

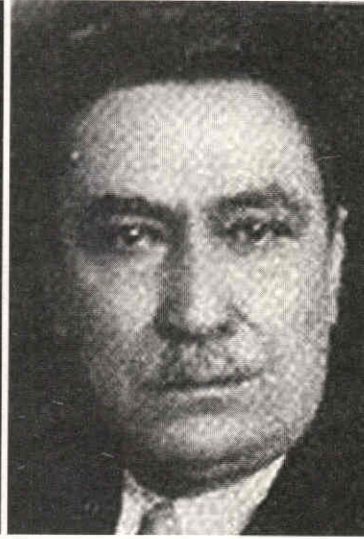

Memduh Şevket Esendal

Hilmi Uran

Hasan Reşit Tankut

Necmeddin Sahir Silan

benden sonra Zaza yine Zazaca konuşacak, yine Zazaca yaşayacak. Çünkü Zazaya 'sen Türksün' dediğin zaman o size Kırmanç gibi 'hayır, ben Türk değilim' demez, hatta sizden daha atik davranır 'benim atalarım Horasan erlerindedir, tabii ki ben Türküm' cevabını verir, sevinirsiniz". Ama bunun bir aldatmaca olduğunu söylüyor Tankut.

Esendal'dan da bir örnek vermek istiyorum. Esendal'a özellikle eğilmek istiyorum, çünkü Esendal herhangi biri değil, Türkçe öykünün büyük ustalarından biri. Yazdığı bu raporları dahi bir tür Çehov öyküsü tadında yazdığını okuyabilirsiniz. Gözlemlerini yaparken, öykü yazarı gibi rapor yazmış ve çok samimi. Ondan bir iki lezzetli alıntıyı

kendimizden esirgemeyelim. Esendal, 1943'deki raporunda, "General Alpdoğan'ın Tunceli'deki ve çevresindeki adların Türkçe asıllardan geldiklerine içten inandığını ve bu inancını anlatıp yaymak istediğini işitmişim. Yaptığı yakıştırmaları bana da anlatarak, Kürt diye bir şey olmadığını, Kürtlük iddiaları gibi boş, aslı olmayan şeyleri bırakıp Türklüklerini bilmelerini Tuncelililere söyleyerek Kürtlüğü ortadan kaldırmış olduğunu söylüyor. Generalin söyledikleri olabilir ki doğrudur yahut doğru olan yerleri vardır, yalnız bu doğru sözleri söylemiş olmakla Tunceli halkının Türkleşeceklerine inanmayacakları da pek açıktır," diyor. Buradaki büyük açmaz, bizzat bu yetkililerin 'Cumhuriyet eliti'

veya CHP yöneticisi diyebileceğimiz kadronun, Kürt olduklarını ya da Türk olmadıklarını bildiklerine Türk muamelesi yapmakta bizzat zorlandıklarını ikrar ettiklerini ifade eder. Şöyle örnekleyeyim; Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer diyor ki, “Siz Türksünüz, sizden eminim ama bir nahiyeye müdürü veya kaymakam vekilini Kürt görünce endişeleniyoruz.” Bunu umumi müfettişler toplantısında söylüyor. Emniyet İşleri Umum Müdürü Şükrü Sönmez Süher de, “Bir insanın yüzüne Türk-Kürt demek doğru değildir, bundan sakınmamız lazım,” diyor ama bundan sakılmadığını şu örnekte görüyoruz. Necmeddin Sahir Silan CHP Tunceli Mebusu olarak 1945’te seçim bölgesi gezisinde yaptığı bir sohbeti aktarıyor. Nazimiye Dereova’da bir kadının ona, “Efendi, kimle karşılaşsak bize Kürt diyorlar, halbuki hangi millettense olduğumuzu bir türlü öğrenemedik. Kürt olsak sizle Türkçe konuşur muyuz, bize Kürt diye zulüm yapıyorlar” dediğini söylüyor. Ve mebus Necmeddin Sahir şöyle cevap veriyor: “Bayan, sizlere Kürt diyenlerin kendileri Kürttürler, üzülmeiniz, insanlar ilk değerlerine kızdığı zaman ağızlarına gelen manalı manasız sözleri fırlatırlar!”

Fakat aynı Necmeddin Sahir Silan, raporlarında Ulus Gazetesi’nin, yani CHP’nin resmî yayın organının sürekli Kürt vatandaşlarını yani kendi seçim bölgesindeki vatandaşları rencide eden yayın yapmasından da şikâyet ediyor. Nitekim kendisi 1950 yılında CHP’den istifa edecek ve istifa dilekçesinde seçim bölgesiyle ilgili verdiği soru önergelerine Meclis grup başkan vekilinden “sen bu Kürtlerin işleriyle niye uğraşıyorsun?” tepkisini aldığını ifade edecektir. Buradaki aynı açmazı Alevilik bahsinde de göreceğiz. Yani “yok canım olur mu siz tıpkı bizler gibi, herkes gibi Türksünüz” muamelesi ve hemen arkasından bunun böyle olmadığını bilmek ve yapılması gereken eşitlikçi muameleyi yapamıyor olmak, bizzat da kendilerinin yapamıyor olmasından yakınmak gibi tuhaf bir durum...

‘Alevilik adıyla sihirli bir din’

Alevilik bahsinde bunu daha net göreceğiz. Yine Tankut’la başlayalım. Tankut, ele aldıklarımız içinde, Aleviliğin, Dersim Aleviliğinin Müslümanlıktan başka bir şey olduğunu en net söyleyen yazardır. Şöyle diyor: “Görünürde Türkiye’de yalnız Müslümanlık varsayılar, halbuki işin iç yüzü öyle değildir. Aleviliği İslamın bir mezhebi veya bir tarikatı sayanlar tamamıyla aldanmışlardır, Alevilik Müslümanlık değildir.” Ve Animizme yakın bir Dersim itikatından söz ediyor. İnsana, suya, güneşe tapma özelliklerine dikkat çekiyor ve sadece Aleviliğin Müslümanlıktan farklı olmasının ötesinde, Dersim Aleviliğinin hususen farklı olmasının ötesinde, yine burada da, tekinsiz bir din, tekinsiz ve geri bir din, ne olduğunu

kendilerinin bile tarif edemediği, yani kitabî dinler öncesi kadim ve tuhaf bir din duygusunun ve tekinsizlik duygusunun hâkim olduğunu görüyoruz. Özellikle de Tankut’un metinlerinde, ama sadece orda da değil.

Keza dönemin İçişleri bakanı Hilmi Uran, “Müslümanlık burda temsili sağlayamaz” diyor. ‘Temsil’, o dönemin Türkçesinde asimilasyon demek, temsil etmek, yani asimile etmek. Çünkü bu bölgede bir mezhepler cümbüşü olduğunu, farklı inançların farklı itikatların birbirine karıştığı heterojen bir durum olduğunu söylüyor. Hep tekinsizlik terimini kullanıyorum, bunu artıran bir başka etken daha var. Yine Hasan Reşit Tankut’un panik içerisinde hep dikkat çektiği bir nokta. Aleviliğin, hususen Dersim Aleviliğinin itikatlarının, ritüellerinin Hıristiyanlığa olan benzerliği. O bunu, Hıristiyan misyonerler, özellikle de Ermeni misyonerler istismar ederek kullanıyorlar diye anlatıyor ama anlatımından da anlıyoruz ki kendisi de böyle olduğunu düşünüyor. Allahın üç halini ifade eden üçlemenin ortaklığı, 12 havari inancı ile 12 imam inancının ortaklığı, imanın göğüste olduğu inancıyla istavroz çıkarma, pençeyi göğşe götürme ortaklığı, kadınların kaçırılmaması, içki vs. Bunları sayıyor ve gerçekten de bu benzerliğe tekinsiz bir problem olarak dikkat çekiyor. Zaten şöyle diyor: “Alevi her yerde Hıristiyan dostudur”. Bu dini inancın Müslümanlıktan başkılığının, Hıristiyanlığa yakınlığı kuşkusu bir başka kuşkuyla birleşiyor; Ermenilerle yakınlık. Ermeni kırım sırasında Dersim’e sığınmış olan Ermenilerin korunmuş, kollanmış olmasının çok daha ötesinde, çok daha derinde, bir işbirliği kuşkusunun açıkça ifade edildiğini görüyoruz Hasan Reşit Tankut’un metinlerinde. Umumi müfettişlik kurulu tartışmalarında da bu bölgedeki kalkışma alametlerinde birtakım Ermeni casusların dahlettiğine ilişkin değinmelere rastlıyoruz. Bu da güçlü bir tekinsizlik duygusu, bir korku motifi olarak okunması gereken bir şey.

Resmî görüşün de resmî görüşü!

Son bir noktaya geleceğim, o da Kürt meselesinde olduğu gibi Alevi meselesinde de “Alevi, Kızılbaş diyerek ayırdetmemek gerekir, siz Alevi filan değilsiniz, ya da siz başka değilsiniz” resmî politikası ile uygulamanın taban tabana zıt olmasıyla ilgili, bizzat bu resmî metinlerdeki ikrarlara geleceğim.

General Alpdoğan diyor ki; “Sünni memurlarımız bunları (yani Dersimlileri) Kızılbaş hitabıyla karşılıyorlar ve önce Ermeni olup ondan sonra Hanefi olabilirsin diyorlar ve bu cahil uygulama bu halkı iyice soğutuyor.” 1936’daki 4. Umumi Müfettişliği raporunda—dikkat edin, resmî müfettişlik raporudur— “hükümetin Sünni ve cahil memurları

bunlara Kızılbaş ve gavurdan da aşağı dine sahip insan muamelesi göstermiştir” notunu düşüyor. Necmeddin Sahir Silan CHP'den Demokrat Parti'ye geçtikten sonra, 1952'de DP'ye yazdığı raporda, DP içinde de aynı problemin devam ettiğini yazacak ve DP içinde de bu bölgedeki insanlara Alevidir-Kızılbaştır diye ayırım yapıldığından, hatta oranın çıkardığı iki mebus arasındaki mücadeleden ötürü işte demokratik ortamın ve imkânlarının da bu yönde kullanıldığından yakınacaktır.

Ama ben Esendal'la bitireceğim bu bahsi ve yine bir pasaj okuyacağım. Diyor ki: “Yurdumuzda Alevi mezhebinde olan halkın Türk aslından oldukları söyleniyor. Bu sözün ne gibi delil ve belgeleri olduğunu bilmiyorsam da bana doğru bir söz gibi geliyor ve içimden inanıyorum. Bu bakımdan Tunceli halkının çoğu veyahut hepsi Türk aslından sanılabilirler. Benim görüşüme kalırsa yurdumuzda bu Tuncelililer ile Hatay'ın Alevileri başkalarından daha çabuk Türkleşecektir. Güçlük, bunları Türkleştirmekten çok bunların Türklüklerini halkımıza tanıtip anlatmaktır.” Ve sonra şunu anlatıyor; CHP genel sekreteri (tek parti CHP'nin genel sekreterinden söz ediyoruz), bir Alevi çocuğunu harp okuluna yazdırmak için Mareşal Fevzi Çakmak'la konuştuğunu, onun da tamam tamam dediğini ama bir şey olmadığını, yani çocuğu okula yazdıramadığını söylüyor. Çünkü diyor, bu adamların kafalarında Alevi-Kürt-Kızılbaş sözleri hemen hemen aynı anlama gelen sözlerdir. Ve bunlar böylelikle millet için iyi bir şey yaptıklarını düşünüyorlar, kendi akıllarınca.

Son olarak, bütün bunlar bana resmî politikayı, resmen savunulan tezleri bile bir bakıma inkâr eden, samimiyetle işin arka yüzünü ortaya koyan bu metinler, bana 12 Eylül sonrası anlatılan bir fıkrayı hatırlatıyor. Duymuşsunuzdur belki, belki de gerçek bir olaya dayanan bir fıkradır: Bir avukat 12 Eylül döneminde mahkeme için Diyarbakır'a gidiyor. Uçaktan iniyor, taksiye biniyor. Taksiciyle sohbet açılıyor, nasılsın, işte askerî idareyi nasıl buluyorsun falan... “Vallahi beyim, hepimizi kurtardılar, Allah razı olsun paşalarımızdan, çok memnunuz” vs. diyor. Taksici, adama, “sen niçin geldin” diye sorunca adam da ben avukatım, davam var Diyarbakır hapisanesinde yanıtını veriyor. Bunun üzerine şoför, “Bizi perişan ettiler, işkençeden geçmeyen aile kalmadı” diyor. Avukat, “Yav kardeşim sen demin ne diyordun şimdi ne diyorsun” diye çıkışınca, Taksici de”o benim resmî görüşümdü” demiş!

Bana da, bu sözünü ettiğimiz metinler, devletin resmî görüşünün de bir resmî görüşü ve kendi gerçek görüşü olduğunu düşündürüyor. Büyük bir iddia olarak söylemiyorum ama tartışmaya sunuyorum. ❀

HELBEST

Helbesta min dinale!

Wek dilê min

Helbest û dil bi ser hev de winda bûne

Hest û yar jî bi wan re...!

Ez nizanim

Ne rabim li dilê xwe bigerim

Ne jî li helbesta xwe a birîndar!!!

Di nava wan de jî li te...

Hûn her sê jî winda ne!!!

De ka rêkî şanî min bidin?

Gelo ez ji bo dîtina wê serî

Li kê û li ku bidim?...

Reyhan Sarhan

ÇÎROKA GIYANÊ JINA DİLÊŞ

LOKMAN POLAT

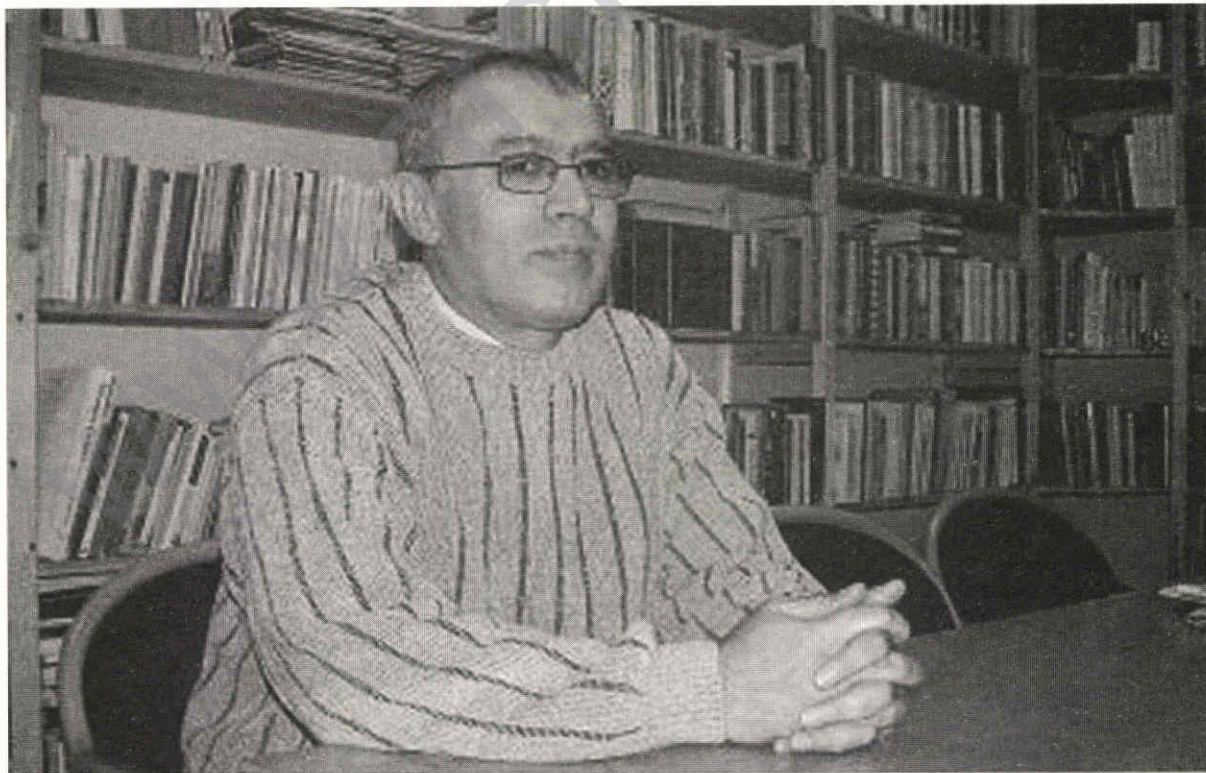
Li gor bîr û raya min di nav edebiyata kurdî ya nûjen de, hêla herî xurt şaxa çîrokê ye. Dema mirov li berhemên edebiyata kurdî ya nivîskî yê nûjen dinêre herî zêde pirtûkên çîrokan hatine weşandin. Di çîroknivîsîna kurdî ya nûjen de yê ku pirtûkên çîrokan nivîsîne û weşandine û her wiha yê ku wekî çîroknivîser navên wan di edebiyata kurdî de derketine pêş, hindik be jî xwendevanên wan çêbûne. Çîrokên çîroknivîserên kurd yê niha çîrokên modern (nûjen) in. Çîroknivîserên kurd yê nûjen bi pirtûkên xwe yê çîrokan edebiyata kurdî dewlemend kirine.

Her sal berhemên nû yê edebî li berhemên edebiyata kurdî zêde dibin. Di nav şaxên edebiyata kurdî de, herî zêde kurteçîrokên kurdî ber bi dewlemendiyê ve diçin. Di hêla afirandina kurteçîrokan de pêşveçûneke ber bi çav heye. Di nav pirtûkên kurdî –yê ku hatine weşandin- de herî zêde pirtûkên kurteçîrokan hene. Li Kurdistanê û li Ewropayê pirtûkên kurteçîrokan ji pirtûkên roman, şano û helbestan pirtir in. Di edebiyata kurdî de afirandina berhemên roman, şano û helbestan hê jî qelsiya xwe didomînin. Lê, di hêla afirandina berhemên kurteçîrokan de qelsî ji holê rabûye û her sal gelek pirtûkên

kurteçîrokan yê bi kurdî têne weşandin.

Di salên çûyîn de piraniya pirtûkên kurteçîrokan li Ewropayê –bi taybetî jî li Swêdê- dihatin weşandin. Lê, ev çend salên dawî pirtûkên ku li welêt têne weşandin ji yê li Ewropayê pirtir in. Pêşveçûnên li welêt kêfa mirov tînin. Niha li welêt karwanê edebiyata kurdî bi coşî dimeşe, qelebalix dibe, pêşve diçe. Ji Amedê, Mêrdînê, Hekariyê, Bedlîsê, Berfiratê, Dêrsimê, Serhedê, Cizîra Botan û herêma Xerzan edebiyatvanên kurd karwanê edebiyata kurdî geş dikin, naveroka wê dewlemend dikin Her wiha, di hêla pêşveçûna ziman, çand û edebiyata – wêjeya – kurdî de nivîskar, lêkolîner û rewşenbîrên kurd yê binxetê (başurê biçûk ê Kurdistanê rojava) kar û xebatên hêja kirine û dikin. Berhemên nivîskarên kurdên binxetê berê jî û niha jî li bakurê Kurdistanê ji alî xwendevanên kurd ve têne xwendin.

Di nav nivîskarên kurd yê li Swêdê de, yê ku berê kurteçîrok nivîsîne, niha dest pê kirine roman dinivîsin. Ji nivîsîna kurteçîrokan derbasê nivîsîna romanê, ji bo wan nivîskarên ku berê kurteçîrok dinivîsandin, hêsaniyek pêk tîne. Bi min, nivîsîna romanê ji nivîsîna kurteçîrokan hêsantir e. Di romanê de serbestî heye. Nivîskar xwe serbest hîs dike.

Kamran Simo

Kurteçîrok wiha nîn e. Nivîsîna kurteçîrokan zor û zehmet e. Nivîskar divê peyv û hevokan hilbijêre, çîrokê biniqîne, di nav çend rûpelan de wisa kirasek lêbike ku tehm û lezetek edebî bide xwendevanan.

Helbet zehmetiyên romannivîseriyê jî gelek hene. Di serî de jî, ji romannivîseriyê re sebir û aramî pêwîst e. Nivîskarên kurteçîrokan ji helbijartina peyv û hevokan ber bi sebrê ve biçin, dê di romannivîseriyê de jî biserkevin.

Yek ji nivîskarên kurd ku dest avêtiye çîrokan û çîrok nivîsandîye jî Kamran Simo ye. Ez bawerim ku, heger Kamran Simo dest bi romanivîseriyê bike, dê romanêke baş binivîse. Ew her çiqas wekî helbestvan hatiye nasîn û wî du pirtûkên helbestan û pirtûkeke lêkolînî di der barê zanîstiya helbestê de nivîsiye jî, wî pirtûkeke çîrokan jî nivîsiye.

Niha ez ê bi kurtahî behsa pirtûka wî ya çîrokan bikim û naveroka çîrokek wî a balkêş raveyê xwendevanên kurd bikim.

Navê pirtûka kurteçîrokan a Kamran Simo "Civata Giyanan" e. Pirtûk li Stockholmê (Swêdê) di nav weşanên "Weşanxaneyê Navenda Pedagogiya Kurdî" de derketiye. Pirtûk 115 rûpel e û tê de 7 kurteçîrok hene. Kurteçîroka yekem sernavê wê "Berdêlî" ye. Sernavên kurteçîrokên din jî ev in: Poşmanî, Dîndarê çiyayî, Gundê ji dîn derketî, Pêxemberê jibîrçûyî, Bavê bê dayik zayî, Min kesera xwe nedî.

Kamran Simo bi teknîk, form û metodên cur bi cur kurteçîrokan nivîsiye. Wê di hinekan de forma "ez" bikaraniye û di hinekan de formên din. Vebêjên kurteçîrokan jî li gor mijara kurteçîrokê cuda ne. Wî di nav vegotinên de helbestên xwe reşandiye û rengê çîrokên helbestkî dayê û bi zimanê lîrik ê helbestkî kurteçîrokan afirandine.

Kamran Simo bê ku zanibe di naveroka çîrokan de çi surprîz li pêşiya wî ne û dê çi surprîz derkevin pêşberê wî, dest bi nivîsîna çîrokan kiriye. Ew bi hizreke surrealîst dest bi nivîsîna kurteçîrokan dike û encameke baş derdixe holê. Ew bi zimanekî edebî, hunerî, cih bi cih bi zimanekî lîrik ê helbestkî û cih bi cih bi zimanekî gelêrî yê folklorîk jî çîrokê jî wêdetir, tişteke tevlihev diafirîne. Ev şêwe afirandin jî bo nivîskar K. Simo hewldana ceribandîneke edebî û hunerî ye.

Nivîskar Simo ji keda xwe, ji xwêdana êş û şadiyên xwe, ji çîrokên zarokatiya xwe, ji tevliheviya jiyana xwe, ji kabûs û dilpên paliya xwe berhema xwe

diafirîne û pirtûkeke din li pirtûkxaneyê ya kurdî zêde dike. Nivîskar bi devê vebêjên cur bi cur yên kurteçîrokan, bi ravekirina leheng û figuran û pêşkêşkirina mijarên cuda, xewn û xeyal û realîteya jiyane, ango rastî û xeyaliyê tevlihev dike û bi şeweyeke hunerî û bi zimanekî edebî pêşkêşê xwendevanên kurd

dike. Armanca wî jî yek jê ev e ku berhema xwe ji yên ku li paş wî tên re bihêle.

Di pirtûkê de çîroka yekem çîrokek ku mijara wê gelek balkêş e û ji hêla pirs û pirsgerêkên civakî ve mijareke gelek girîng e. Sernavê çîrokê "Berdêlî" ye. Berdêlî di nav civaka kurd de hê jî tê bikaranîn û carna dibe sedemê bûyerên nebaş, biêş û di encamê de birînên giran pêk tîne. Di Berdêlî de keç tim dibine qurbanê bav û biran, ango qurbanê malbatê. Gelek keçên kurd jî bo ku bê dilê wan, bêtî ku ew bixwazin, bêtî ku ji wan bipirsin, ew dizewicînin û di encamê de yan zewacên bêdil pêk tînin, yan jî ew ji malê direvin û hinek jî xwe dikujin.

Di kurteçîroka "Berdêlî" de vebêj jinek e, ew diya pênc sêwiyan e. Jinika mirî ku çûye ser heqiya xwe, rihê wê - giyanê wê - diaxife. Ew behsa jiyana zarokên xwe û her wiha behsa xemgîniya paşî mirina xwe dike. Piştî mirina wê, bûyerên ku diqewimin, tiştên ku tîne serê zarokên wê, ew xemgîn dike, ew diêşe, diqîre, hawar dike, dike feryad û figan.

Zewacên berdêlî hemû jî dram in. Di zewacên wiha de keç û carna jî xort êş dikişînin û her wiha bûyerên dramatîk pêk tîne. Di zewacên berdêlî de xort û keçên ciwan nexwazin jî, xwestin û nexwestin di destê wan de nîn e, di destê dê û bavê wan de ye, heta carna di destê malbat, êl û eşîra wan de ye.

Hem di nav gelên Rojhilata Navîn de û hem jî di nav kurdan de gelek adet, tore û tradîsyonên nebaş û paşverû hene. Di çîroka "Berdêlî" de yek ji van tiştên nebaş tê ravekirin. Lehenga çîrokê ya bê mirad Fatme dibe berdêliya ango qurbana bavê xwe. Bavê wê piştî ku diya wê dimre, bi keçîkek re dizewice û Fatme hê biçûk e, wekî berdêlî didine birayê jinbavê wê.

Fatme mezin dibe, dilê wê dikeve yekî din û naxwaze bi destgirtiyê xwe re bizewice. Lê, kes guhdariya nexwestina wê nake û ew wekî berdêlî didine birayê jinbavê wê. Malbat wê, ew bi zorê didine zewicandin. Bi zewaca bêdil a berdêlî jiyana li Fatmê heram dibe. Ew xemgîn e, bê mirad e, bi derd û kul e û êşa evîne dikîşîne.

Fatme ji mêrê xwe hez nake û derdê xesûyê jî

qet nayê kişandin. Xesû di çavên wê de wekî pîravok, cadûbaz û mirovxiwîr e. Dema Fatme tê mala bavê xwe zeyiyê, ew naxwaze vegere mala mêrê xwe. Lê, bav û dêmarî ew tawanbar dikin, lê dixin û bi zorê wê bi mêrî re dişînin. Fatme çend car ji malê direve û diçe mala xalê xwe û mala meta xwe. Lê, mêrê wê diçe wê bi zorê û bi lêdanê tîne malê.

Rojeke mêrê Fatmayê ku navî Ferît e, tê malê û dinêre ku Fatme tune. Ew ji diya xwe dipirse, ka Fatme, bi ku ve çûye? Diya wî dibêje: "Ma ez zêrevanê wê me. Dîsa reviyaye û çûye. Ew ji te hez nake, ji yekî din hez dike. Here xwişka xwe bîne û wê berde."

Ferît tîfînga xwe digre û diçe mala xezûrê xwe. Ew dixwaze ku xwişka xwe bîne malê. Di navbera wî û birayê Fatmê - bûrayê wî - de mînaqêşe derdikeve. Navê bûrê wî Newzat e. Newzat nahêle ku Ferît xwişka xwe - dêmariya Newzat - bibe. Di encama mînaqêşeyê de Ferît berê tîfînga xwe dide Newzat, gule bera wî dide û wî dike.

Li ser vê bûyerê her du êl dibine neyarên hev. Bavê Newzat û Fatmeyê ji êla din daxwaz dike ku ew Ferîtê kujerê Newzat bînin teslîmê wî bikin. Hinek kes dikevin navberê, ji bo doza xwîne dirêj nebe û ji her du aliyan gelek kes neyêne kuştin, Ferît tînin û teslîmê bavê Fatmê dikin. Ferît sê roj li wir dimîne û direve. Wî dîsa digrin û bi birayê Fatmê ê biçûk didine kuştin.

Li başûr û bakurê Kurdistanê (ez rewşa rojhilatê Kurdistanê û başurê biçûk ê Kurdistanê nizanîm.) hê jî bi sedan bûyerên wiha ku di encama berdêliyê de pêk tên, diqewimin. Dema mirov pê dihesê, diêşe. Divê ev adet, tore û tradîsyonên wiha xirab û nebaş ku zirarê dide civakê, ji holê were rakirin. Berê keç wekî dewaran difrotin, ango qalind distendin û hê keçan didane mêran. Xortên ku nikaribûn qalind bidin, nikaribûn bizewicin. Niha ev mesela qalind ne bi tevahî be jî bi piranî ji holê rabûye. Bi hêviya ku rojeke bi tevahî berdêlî jî ji holê rabe.

Di edebiyata kurdî de pêwîstiya nivîsîna mijarên wiha ku tevahiya civakê eleqeder dike, heye. Divê nivîskarên kurd di berhemên xwe de bal bikşînin ser mijarên adet, tore û tradîsyonên nebaş ku hê jî di nav civakê de hene. Edebîyat bi xwe re guhertin tîne, li ser civakê bandor datîne. Lewre jî divê nivîskarên kurd rexne li adet û toreyan paşverû bigrin û ji bo ji holê rakirina cure tiştên paşverû têbikoşin.

Pirtûka nivîskarê kurd Kamran Simo "Civata Giyanan" hêjayê xwendinê ye. Tê de kurteçîrokên baş û xweş hene. Ji bo nivîs dirêj nebe min behsa navero-ka kurteçîrokên din nekîr. Mijarên wan jî girîng in. Divê xwendevanên kurd vê pirtûkê bixwînin. Û her wiha, divê nivîskarê kurd Kamran Simo kar û xebata xwe ya afirandina berhemên edebî bidomîne. ❀

QAJÎNA HELBESTÊ

Derdên qirêj

Bêhn li mirovan diçikînin

Kapûz rûdinin li ser qirêkên ziravîn

Xwestekên berevajî gêj dibin bi xeyalên

xewn hewîn

Tirs dipirpîtin di nav dilên tenikîn

Heft alem çep dizivirin bi gunehên zalimîn

Heyhat!

Bigîhêjin hewara qêjînan

Guh ker bûn bi zimanên qajînan

Kirêtî derdan

Bêhn mirovan

Qirik kapûzan

Xeyal xewnan

Dil tirsan

Zalim bernadin kurdan

Waxx!

Hol ji qêrînan re man

Ji bo qelişîna perdeya wijdanan

Kenanê Nado

TERS-ÜTOPYALAR ÜLKESİNDE ÖZGÜRLÜK OLASILIĞI

ARİF ALTAN

Her şey birbirine karıştı, her şey kendi gerçeğinden taştı. Çizgiler belirsizleşti, sınırlar kalktı, kesin yargılar çözüldü. Hakikat kendinden taştı; her şey hakikatin kendisi, her şey hakikat dışı. Karanlık bir düş içinde kıvranan bir çocuk mırıltısı, ateşler içinde yanan bir sayrının sayıklamaları. Bir rüya mı hayat? Ya bir rüya değilse yaşadıklarımız! Yaşamla rüyayı birbirinden nasıl ayırt edeceğiz öyleyse? Kâhinin kehaneti yazgısal bir kesinlik içinde gerçekleştiğinde, kâhinin ikinci kehaneti karşısında titremeyecek insan var mı? Duyularımıza mı aklımıza mı güveneceğiz? Bugünkü uzay çağı insanının tedirginliği, ilk insanları titreten kuşkulardan çok mu farklı? Gözleri kör eden ışıklar altında, sonsuz bir karanlık evren içinde sendeleyip duruyoruz. Anlam arayışı hep sürecek olan insan, hep yanılmaya ve yanıldığını sürekli kurcalamaya ve yine yanılmaya mahkûm gibi. Düş ile gerçekliğin sınırında yaşadıklarına bir ad bulmaya çalışan insanın kuşkuları bitecek gibi gözüküyor. Kim bilir, belki de insan dediğimiz varlık, sadece bu kuşkuların toplamından ibaret bir yaratıktan başka bir şey de olamayacak.

İspanyol şairi Calderon, "*Hayat nedir? Bir delilik, bir yanılma, bir gölge, bir masal... Ve en önemli şeyin bile bir değeri yoktur, çünkü tüm yaşam bir rüyadır ve rüyalar da yalnızca rüya...*" derken gerçeği, gönderme yaptığı 1001 Gece Masalları'na

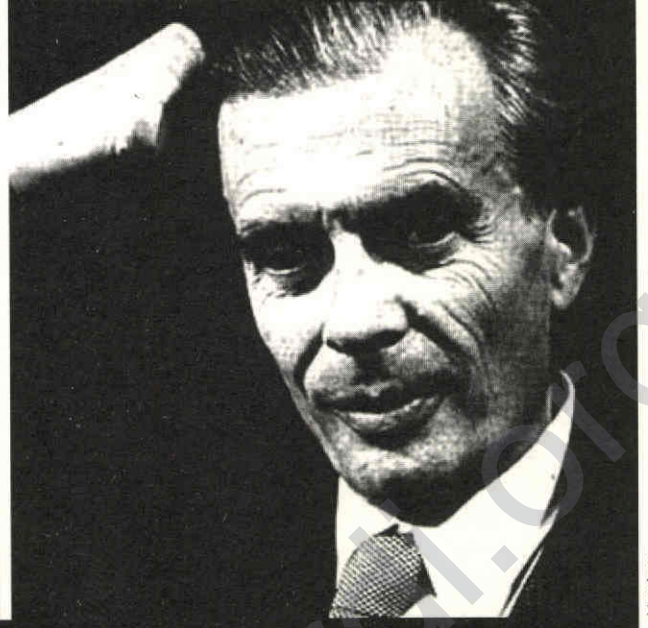
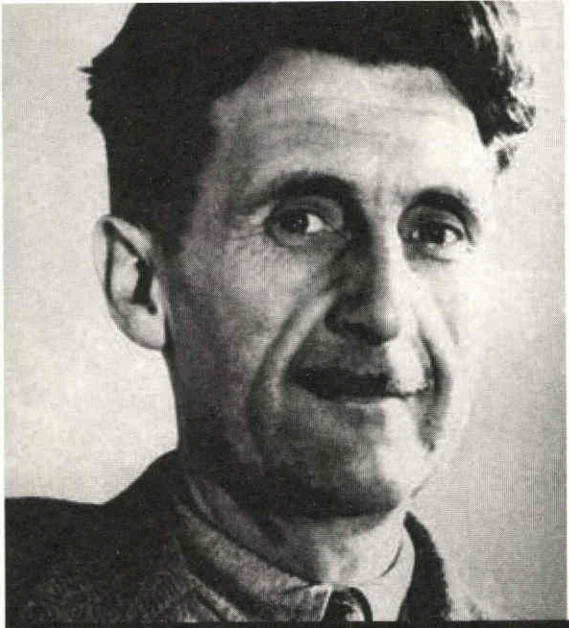
usulca itivermişti. Çinli Bilge Chuangtze bununla da yetinmemişti; "*Bir kere rüyamda kelebek olduğumu gördüm. fiimdi artık rüyamda kelebek olduğumu gören Chuangtze miyim, yoksa rüyamda Chuangtze olduğumu görmekte olan bir kelebek miyim bilmiyorum*" der. Shakespeare'in düş-gerçeklik ikileminde beliren sözleri kuşkusuz çok daha şairane; "*Rüyaların yapıldığı maddeden yapılmayız biz ve uykuyla çevrilidir küçücük hayatımız.*"

Orwell'in hapishanesinden Huxley'in tımarhanesine

Bugünleri sanki daha önce yaşamış ve bizleri de kendi geleceğimizi yaşamaya davet eden geleceğe dair her öngörü, gerçekleşen her "kehanet" insanı Chuangtze gibi "an"ın şaşkınlı yapmaz mı? Geçmiş de ne ola ki? "*Buydu dünya, buydu hayat ve böyleydik, böyleyiz.*" Huxley ve Orwell'in, kehanetlerinin taşıyıcısı kahramanlarının silinmiş bir hafızayla bir karabasanın ortasında kendi kendilerine durmadan mırıldandıkları şey de bu değil miydi? Yitirdiği toplumsal hafızasını arayan şimdiki insanın yazgısının, Gerek Orwell'in "1984"ü gerekse de Huxley'in fütürist yergi romanı "*Cesur Yeni Dünya*"sı, bu iki ayrı yıkıcı dünyada bir rüya, bir olmamışlık duygusu içinde kıvranan o kahramanların yazgısından çok da farklı olunamayacağını gösteriyor. "*Gelecekle*

2 + 2 = 5

İlgili bir kitap bizi ancak, geleceğe dair kehanetleri akla uygun şekilde gerçekleştirebilirse ilgilendirir” demişti Huxley, 1946 yılında *Cesur Yeni Dünya*’sının önsözünde. Soğuk Savaş’ın dondurucu havasında sistemlerin sıkı sıkıya kapalı penceresinde titreyen insanı seyrederken Orwell ürkütmüştü, Yeni Dünya Düzeninin balkonunda bize el sallarken Huxley çoktan çıldırtmıştı. Orwell’in hapisanesinden firar ederken, kendisini Huxley’in tımarhanesinde bulmuştu; kölelerin köleliklerinin farkında olmadığı Orwell’in ideal sisteminden, kölelerin köleliklerini sevdiği Huxley’nin ideal sistemine atlamıştı bir anda insanlık.

Orwell’in soğuk hapisanesinden çıkıp da Huxley’in cesur dünyasının sokaklarında korkuyla dolarken, bu iki dünyanın kusursuz karışımından ibaret vahşi memleketimizin halleri çamurlu bir ter gibi üstümüzden akıveriyor. Düş ve hakikat algımız apansız karışıyor. Huxley’in hastalıklı “sonsuz özgür” dünyasında “Büyük Birader”in dev gözleri altında, o dev kulakların dayadığı hayatımız, her saniyesiyle esaretimizi sonsuzca uzatırken, vahşetin “sınırsız özgürlük alanında” kavramların havadaki yankılarını, sözcüklerin ruhumuzdaki çağrışımlarını dinliyoruz. Vahşetin sonsuz özgürlükler, sonsuz kölelikler ülkesinde elimizin değeceği mesafedeki hakikatle aramızda asla aşamayacağımız şeffaf bir

duvarın örüldüğünün farkındayız. Çünkü Büyük Biraderlerimiz, “dünya denetçilerimiz” böyle istiyor. Orwell ve Huxley’in iki ayrı uçtan esaret kavşağında birleşen dünyalarının kusursuz bir senteziyle yarattığı şu “eğlenceli ve korkulu” grotesk ülkede yaşadıklarımızın bir rüya olup olmadığını, bu rüyadan uyanıp uyanamayacağımızı bilmenin imkânsızlığını her yaşanan olayla birlikte daha iyi anlıyoruz.

“KCK duruşmaları” adı altında bir halkın toptan yargılandığı davayı izlerken aklımıza ilk gelen onlar oldu. Bilimi ve edebiyatı birleştiren bir entelektüel mirasın varisi Huxley ile dededen babadan sömürge yerleşimcisi, polis kimliği ile bilinen, gizli servislerle adı anılan Orwell, şu karanlık zamanlarımızın bu iki kara habercisinin yapıtlarına dönüp bir kez daha yazdıklarına bakmaktan kendimizi alamadık. Onlardan daha iyi kim şu kıyamet çağımızı resmedebilirdi ki! Düş ile gerçeklik arasında çırpındığımız şu vahşet günlerinde işte bir kez daha onlarınkinden ayrı bir üçüncü dünya olasılığının ne olduğunu anlamak için tekrar tekrar yaşadıklarımızı bir büyütecin altından geçiriyoruz. Biri, bir sentetik ütopya olan Amerika ile o toprakların gerçek sahibi Kızılderililerin oluşturduğu çelişkiden, öteki, soğuk savaşın buz gibi küllerinde fırlayan yapıtlarıyla bu iki dev yazar, yarım asır öteden, şu daracık hücreye dönüştürülen memleket üzerine çok şey söylüyor hâlâ.

Huxley'in bir tiranlığı tanımladığı romanı "*Cesur Yeni Dünya*", George Orwell'in "*1984*"ünden daha keskin bir tahmin aslında. Huxley'in test tüplerinde yetiştirilen bebekler ve gerçekliğe meydan okuyan 'feelie'lerden oluşan distopyası, Orwell'in insanlığın suratına sonsuza dek yapışan çizme fikrinden ciddi biçimde ayrılıyor. Onun kurbanları kendi köleliklerini olumlayarak, bugünün eğlence dünyasının mantığını haber veriyor. Biri içgüdülerimizi kesin kontrol altında tutup mutlak bir düzen lehine sistematik olarak yok eden bir gelecekte, öteki içgüdülerimiz üzerinde hiçbir kontrolümüzün olmadığı anarşik bir dünyaya doğru kayıp gideceğimizden korkuyordu. Biri korku, öteki umursamaz insanlardan kurulu bir dünyanın habercisiydi. Biri düşünceden yoksun sınırsız bir haz dünyasının, öteki haz ve mutluluktan arındırılmış öğütücü bir mantık dünyasının mecburi sözcüsüydü. Biri güney despotizminin kurak çöllere esen kıtlık rüzgârında toz olup dağılacak insanın, öteki kuzeyden kayan tüketim çılgının altında kendini son arzusunda boğacak insanın belki de son ürkütücü çığılığıydı. Biri bir tutam ateş, öteki dünyanın üstüne bir nefeslik zemheri püskürten karanlık bir geleceğin bilge okuyucusuydu. İkisi de 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştı. İkisinin de kehanetleri ölümlerinden yarım asır sonra, -biri doğuda öteki batıda- doğrulanıyordu. Aslında kahin değillerdi. Sadece insanı iyi tanıyor, insan denen yaratığın ruh dehlizlerinde saklı olan sonsuz hükmetme ve sınırsız tüketme açlığının, eğer dizginlenmezse dünyayı nasıl bir felakete sürükleyebileceğini çok iyi biliyorlardı.

Orwell yüzümüzdeki en küçük bir ifadenin düşüncelerimizi ele vermesinden, Huxley yüzümüzün hiçbir ifade taşıyamayacağı, dolayısıyla hiçbir düşüncüyü tutamayacağından ürküyordu. Orwell "Shakespeare'i yakın" diyor, Huxley "bırakın Othello olduğu yerde çürüsün, çünkü ondan zevk alarak okuyacak kimse kalmadı" diye uyarıyordu. "*Büyük Birader ölecek mi?*" diye soran Orwell'i, "*İsteklerimizin sonu yok*" diye yanıtlıyordu Huxley. "*Nasıl olduğumu anlıyorum, ama niçin olduğumu anlamıyorum*" diyen Orwell'in Wiston'una, "*nasıl olduğumu anladıktan sonra, niçin olduğumu anlamaya çalışmanın hiçbir anlamı yok; var olduğumu ve tükettiğini bilmek yeter*" diye cevap veriyordu Huxley kahramanları.

İktidarın amacı iktidardır

Sefalet içindeki kişinin mutluluk için yaptığının yanında, gerçek mutluluk çok sıradan bir şey gibi görünür. Ve tabii ki istikrar, istikrarsızlık kadar ilginç olamaz. Kötü bir talihe karşı verilen kavganın görkemli, yasak zevklere karşı direnme çabasının heyecanı, ihtiras ve şüphenin getirdiği yıkımın renkliliği yoktur mutlulukta. Mutluluk görkemli değildir hiçbir zaman. Belki de görkemli olmadığı için Balzac, "*mut-*

luluğun bir hikâyesi yoktur" demişti. Huxley, büyük çoğunluğu öldürecek şeyin özgürlükten yoksun bir mutluluk, Orwell ise mutlak bir gücün, mutluluk ve özgürlükten habersiz, mutluluk ve özgürlük arasında bir seçim yapacak bilgi ve iradeden yoksun büyük çoğunluğu öldüreceğine inanıyordu. Hamlet, istikrarı sağlamak için ödenen bir bedeldir Huxley'in dünyasında. Çünkü mutluluk ile eskiden yüksek sanat adı verilen şey arasında bir seçme yapmak zorunda ve o bu sanatı feda eder. Onun yerine de duyu filmleri ve korku organlarına sığınır.

Orwell dünyasının temel yapı taşı, ilk ve son, kendiliğinden amacı iktidardır. Büyük Biraderler (darbecilerimiz, derin şeflerimiz, yükselen yeni millî değer yeşil otorite bekçilerimiz) yönetime, onu bırakmak için geçmez. İktidar araç değil, amaçtır çünkü. Kimse bir devrime bekçilik etmek için diktatörlük kurmaz; devrim diktatörlüğü kurmak için yapılır. Baskı kurmanın amacı baskı kurmaktır. İşkencenin amacı işkencedir. İktidarın amacı iktidardır. Cesur Yeni Dünya'nınsa bekçilere, işkencecilere ihtiyacı yoktur. Toplumsal Yazgı Saptama Odası'nda yazgıcılar, bir tek yumurtanın ürünü 99 tane özdeş makineyi işleten 99 eş ikizi, yani küçük bir fabrika için gerekli işçilerin tümünü "Bokanovski" sürecinden geçirerek yaratır. Bir yumurtaya Bokanovski sürecini sonsuza dek uygulayabilse bütün sorunu çözmüş olurdu Huxley. Standart Gamalar, Değişmez Deltalar, tek tip epsilonlar... Milyonlarca eş ikiz. Toptan üretim ilkesinin en sonunda biyolojiye de uygulanması. Yazgısı saptanmış, koşullandırması gerçekleştirilmiş bebekleri sosyalleşmiş insanlar olarak çıkarır şişelerden Huxley. Daha çıktıklarında Alfa ya da Epsilon durlar. Geleceğin lağım temizleyicisi ya da Geleceğin Dünya Denetçisidirler.

Cesur Yeni Dünya'da da, Orwell'in baskı ve korku dünyasında da iktidar, düzenin kusursuz işlemesi için ilkin çözmek zorunda oldukları Gordion düğümü, bireydir. Orwell için iktidar tanrıysa O'Brien gibi 'rahiplere', Huxley Kuluçkalar ve Koşullandırma Müdür'lerine, yazgı denetçilerine ihtiyaç duyar. Orwell'de güç kolektiftir, birey ancak bireyselliğine son verdiğinde güce kavuşur, yani "özgürlük köleliktir". İktidar insanın kafasını parçalamak ve istenen biçimde bir araya getirmektir. Huxley ise köleliğin özgürlük olduğu bir dünya yaratır. Bireyin kafasını parçalamasına ve istenen biçimde bir araya getirmek gibi zorlu bir yola girmesine gerek yok. Standartlaştırılmış, mutluluk hapları ile stresten arınmış, cinselliği biçimsel olarak özgürce yaşayan, tarihin bütünüyle yadsındığı, kitapların hiç bulunmadığı, en büyük eğlencenin elektronik golf olduğu, çocukların laboratuvarlarda dünyaya gelip toplum tarafından topluma uygun biçimde yetiştirildiği, her dakikası planlanmış bir hayat süren dünyalı-

lar bireyselliğin her biçiminden arınmıştır nasılsa. Huxley'in yazgısal toplumunu aşanların da, Orwell'in Büyük Birader'inin bakışlarından saklananların da ölümden başka çalacak bir kurtuluş kapısı yoktur. Yaşama ve dünyaya Shakespeare duyarlılığıyla bakan, Shakespeare'in ozanca algı dünyasını yaşayan John Savage intiharı seçerken, iki kere ikinin beş etmediğini bilen Winston, o trajik final sahnesinde nihayet Büyük Birader'e olan sevgisini keşfettikten sonra öldürülecektir. Çünkü büyük sürüden ayrılmayı seçen yalnız ve özgür insan yenilgiyi değil, ama her bakımdan kesin bir yenilgi olan ölümü seçmiştir. Ne eski ne de yeni dünyada duygulu tek insana yer yoktur.

Huxley, etkin bir baskı düzeninin yürütülmesi için zora gerek olmaya-

cağını, kalıtımı
ö n c e d e n
saptama ve
bireyi koşullandırmaya yöntemleri ve soma gibi zevk vericiler ile baskı düzeninin yürütüleceğini söylüyordu. Orwell'in baskı düzeninde zor kullanımı zıt bir yol izliyor. 1984'te insan benliğini yokedecek ölçüde zora ve kaba güce dayalı bir baskı düzeni, yoğun bir karamsarlık ortamında ve acı

bir uyarı niteliğinde sunulur. Huxley, baskı düzeninin zor kullanmasına gerek duyurmayacak bilimsel ve teknolojik yöntemlerden söz ederken, Orwell'in 1984'ünde bilim ve teknolojinin amacı şöyle dile getirilir: "*Partinin çözmeye çalıştığı iki büyük sorun var. Birincisi, bir insanın ne düşündüğünü açığa çıkarmak ve bunu kişi istemediği halde yapabilmek; öbürü, önceden haber vermeden, birkaç saniye içinde yüz milyonlarca insanı öldürebilmek. Eğer bilimsel araştırma diye bir şey hâlâ sürüyorsa, konusu ve amacı budur.*"

Kültürde ruh çürümesi

Huxley ve Orwell'in kehanetleri aynı şeye ilişkin değildi. Orwell'in uyarısı, dıştan dayatılan bir baskının bize boyun eğdireceği yönündedir. Ama Huxley'e göre insanları özerklikleri, olgunlukları ve tarihlerinden yoksun bırakmak için Büyük Birader'e gerek

yoktur. Çünkü insanlar süreç içinde üzerlerindeki baskıdan hoşlanmaya, düşünme yetilerini dumura uğratan teknolojileri yüceltmeye başlayacaklardır. Orwell, kitapları yasaklayacak olanlardan korkuyordu; Huxley'in korkusu ise kitapların yasaklanmaya gerek duyulmayacağı, çünkü artık kitap okumak isteyecek kimsenin kalmayacağı şeklindeydi. Orwell bizi enformasyonsuz bırakacak olanlardan, Huxley pasifliğe ve egoizme sürükleyecek kadar enformasyon yağmuruna tutacak olanlardan korkuyordu. Orwell hakikatin bizden gizlenmesinden, Huxley hakikatin umursamazlık denizinde boğulmasından korkuyordu. Orwell tutsak bir kültür haline gelmezden,

Huxley duygu sömürüsüne dayanan içki âlemleri ve tek başına ipe asılı bir tenis topuyla oyalanmak gibi şeylerle ömür tüketen önemsiz bir kültüre dönüşme-mizden korkuyordu. Huxley'e göre, tiranlığa karşı direnmek üzere daima tetikte bekleyen kamusal özgürlükçüler ile rasyonalistler, insanın neredeyse sonsuz olan eğlenme açlığını hesaba katmamışlardır. Orwell, '1984'te insanların acı çekerek denetlendiğine dikkat çekerken; *Cesur Yeni Dünya*'da insanlar hazza boğularak denetlenmektedirler. Kısacası Orwell bizi nefret ettiğimiz şeylerin mahvetmesinden korkarken, Huxley bizi sevdiğimiz şeylerin mahvedece-

ğinden korkuyordu.

Kültürün de bir ruhundan söz edilecekse eğer, bu ruhun ağır ağır çürümesinin iki yolu vardır: Orwell'in ucundan tuttuğu kültür bir hapishaneye, Huxley'in sınırsız tüketim dünyasında kültür bir hicve dönüşür. Dünyamız şu anda, Orwell'in kendi alegorik hikâyelerinde doğru olarak betimlediği hapishane kültürlerinin etkisiyle biçimsizleşirken, Huxley'in gerçeküstü kaleminden çıkma dünya denen bu "evrensel köy" manzarasında dağdaki çobanına kadar denetlenebilen insan, bir "kölenin bütün özgürlüğü" ile anlamdan arınmış bir sınırsızlık içinde devinip gidiyor. Birincisinin baskıyla biçimsizleştirdiğini, öteki "tam bir özgürlük" içinde öldürüyor. Huxley'in bize öğrettiği şey ileri teknoloji çağında ruhsal tahribatların, siması kuşuculuğu ve nefreti yansıtan birinden ziyade güler yüzlü bir düşmandan gelebileceğidir. Yani Büyük Birader bizi kendi isteğiyle gözetlemez. Biz onu kendimiz izleriz. O yüzden gardiyanlara, kapılara ya da hakikat

bakanlıklarına gerek yoktur. “Bir halk saçma sapan şeylerle eğlendiği zaman, kültürel yaşam aralıksız eğlence turları şeklinde yeniden tanımladığı zaman, ciddi kamusal konuşmalar bebeklerin çıkardıkları seslere benzediği zaman ve kısacası halkın kendisi bir izleyici kitlesi, halkın kamusal işleri de bir vodvil temsiline döndüğü zaman, kültürün ölümü açık bir olasılık halini almış demektir.”

Hakikate dokunma cesareti

Yazdıklarının günümüz dünyasıyla uyumu o kadar şaşırtıcı ki, ‘kâhin’ sıfatı hiç de abartılı değil. Birinci Dünya Savaşı’nda, Amerika müdahalesi sırasında Huxley uyarıyordu; “Tüm bunların sonucunda, Amerika’nın dünyadaki hâkimiyetinin hızla artmasından korkuyorum. Avrupa, artık eski Avrupa olmayacak.” Daha 1932’de, henüz teknik gelişmelerin başlangıcında Huxley, insanlığın kendi yarattığı bu teknolojik ürünlerinin kölesi olacağını ve insanların pek çok değerli özelliğini yitireceğini söylüyordu. Ona göre 20. yüzyılın Machiavelli’i bir reklamcı, ‘Prens’i ise, insanları her zaman kandırmayı amaçlayan sanatsal ve bilimsel bir metin olurdu. 1946’da Huxley, kehanetlerinin cisimleştiğini gördüğünü söylemişti. “O zamanlar bunu gelecekte 600 yıl sonraya atmıştım. Bugün tek bir yüzyıl içerisinde bu dehşet üzerimize çökebilecek gibi görünmektedir.” İlginç değil mi? Onun hikâyesinde başarıya ulaşamayan deneyler, şimdi üzerimizde güvenle uygulanıyor. Elektronik golfun çok ötesine geçti bilgisayar oyunları ve internet. Romandaki bilim adamlarının benzer insanlar yaratmak hayali, şimdi klonlamayla çok kolay ve uyuşturucu yerine geçen ilaçlar eczanelerde mutluluk hâpi niyetine alınıp satılmayı çoktandır sürdürüyor. Sonuçta ütopyanın vardıdığı yer karşı-ütopya olmuştur. Yeryüzü cenneti hayalinden yeryüzü cehennemi hakikatine çıkan yol daima en kestirme yoldur. Ne Orwellci zihniyet ne de Huxleyci kehanet, her ikisinde de huzurlu dünya hayali bir karabasadır. İkisinden kusursuz bir sentez yaratan bu vahşetler ülkesinde ise tanrılarımızın bize açtığı tek özgürlük alanı, bizi cehenneme götüren kısa ve daracık şu kanlı yoldur. Kürtlere giydirilen on bin sayfalık iddianame, hazırlanan 112 bin sayfalık yedek klasörler, Büyük Biraderlerimiz ile Dünya Denetçilerimizin birleşerek, aldığımız her nefesi nasıl zehirlediğine bir kez daha tanık olduk.

“KCK ana davası”nı izlerken, Orwell ve Huxley dünyalarının bu kesişme noktasında tek özgürlük olanağının yine Orwell’in kahramanı Wiston’un trajik bir şekilde reddetmek zorunda kaldığı, iki kere ikinin dört ettiğini söyleyebilme cesaretinde olduğunu, bundan başka bir özgürlük yolunun da olamayacağına bir kez daha kani olduk. Hakikat, bir adım mesafede, bütün mesele dokunma cesaretimizin olup olmadığında. ✨

TOL

ji kevan

kalan

şînî

û dojecha xwe derketim

çar gavkî ber bi taristanê ve
di ber min de xencera xezebê
di çavê min de jenîna rojê
di dilê min de bahoza arjen

direvin ser milê min
milyaketên rehmetê
siwarê şeva pêl sor im
diherike bin lingê min re çemek
ji nîfirên jinên qirkirinan

Durmeyz Tk

Halil İncesu

DOSYA

DEMOKRATİK ÖZERKLİK <-----> KÜRTÇE EĞİTİM

Kürt ulusal hareketi tarafından çözüm modeli olarak gündeme getirilen 'demokratik özerklik', ülkeyi yönetenler ve Türk medyasının büyük bir çoğunluğu tarafından o bilindik "bölünme" sendromuna dair ele alınıyor.

Bir ulusun varlığını sürdürmesinin en önemli dayanağı durumunda olan anadil ve anadilde eğitim talebi de, aynı yaklaşımla, "ülkeyi bölünmeye götürecek" bir talep olarak sunuluyor.

'Demokratik özerklik' ile 'Kürtçe eğitim'in devletin Kürt politikası çerçevesindeki bu kabul görmezliği tesadüfi değil elbette.

Bütünlüklü bir demokratik çözümün en ivedi unsurları durumundaki bu iki Kürt talebini, iç içelikleri de dahil, çeşitli boyutlarıyla irdelemeye çalıştık. Dosyamıza katkılarını esirgemeyen değerli yazarlarımızın çizdikleri çerçevelerden demokratik özerklik ve anadilde eğitime dayalı çözümün sosyolojik ve politik dayanaklarının izini sürdük.

Hazırlayanlar: Bülent Ulus, Cumhuriyet Daş, Ergin Tekin, Yusuf Karataş

Diyarbakır-Sur Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş:

YERELLEŞTİĞİNİZ SÜRECE HALKIN DİLİNİ ESAS ALACAKSINIZ

Kürt hareketi, Kürt sorununa çözüm olarak önerdiği demokratik özerkliği nasıl tanımlıyorsunuz?

Öncelikle şunu ifade etmek gerekiyor: Dünyada artık yönetim süreçlerinde yerinden yönetim ilkesi esas alınıyor. Dolayısıyla merkezileşmek yerine, merkezdeki güç ve yetkilerin yerellere, yerinden yönetimlere devredilme sürecini yaşıyoruz. Bu nedenle insanların sorunlarını yaşadıkları yerde, yaşayarak veya farklı şekillerde çözüme yöntemi geliyor. Bunun adı katılımdır. İnsanlar yaşadıkları sorunları en iyi bildikleri için onların özyönetim mekanizmasıyla bu sorunların çözülebilmesi daha sağlıklı olur. Bu nedenle biz demokratik özerkliği merkezdeki yetkinin yerellere devredilmesi olarak görmeliyiz.

Merkeziyetçiliği neden reddediyorsunuz?

Merkeziyetçilikte bir kere katı bir tutum var, bürokrasi geliyor ve gelişen bütün sorunlar zamanla çözülmüyor ve halkın katılımı da gerçekleşmiyor. Bu nedenle halk adına yönettiğini söyleyenler aslında

halkı bir nesne olarak görüyorlar. Hiçbir şekilde halkın katılımı yok. Bir de devletçi bir yaklaşım var. Bu ikisi de aslında doğru bir yaklaşım değil. Biz bu ikisinin alternatifi olarak bir demokratik toplumu yaratmak zorundayız. Bu da demokratik toplumun devleti sınırlandırarak ve gelenekçi toplumun geleneklerini de hemen hemen reddederek bir toplum yaratma mantığı geliştiriyor. Demokratik özerkliği biraz da böyle görmek lazım. Türkiye açısından, tek millet, tek devlet, tek din, tek dil mantığı yerine; çok kültürlülük, çok kimliklilik, çok inançlılık ve çok dilliliği esas alan bir toplumsal gerçeklikle ortaya çıkmak gerekiyor. İşte demokratik özerklik de budur.

Demokratik özerklik çerçevesinde anadil nasıl bir yer kapsıyor?

Merkezi yapılarda tamamen merkezin bakış açısı esas alınır. Dil açısından da böyle. Ve bir bütün olarak her şey için bu böyle. *"Resmî dil Türkçedir, Türkçenin dışında bir dil yoktur, herkes Müslüman ve Sünnidir"* mantığı var. Halbuki Türkiye'nin

toplumsal gerçekliği böyle değildir. Türkiye'nin toplumsal gerçekliğinde farklı kültürler, inançlar, kimlikler ve diller vardır. Biz şunu esas alıyoruz: Tek dil yerine çok dil, tek din yerine çok inançlılık. Daha doğrusu şöyle söyleyeyim; devletin dini değil, halkın kendi inançlarıyla bir arada yaşama isteği olarak değerlendirelim. Bu nedenle idari yapılanmada da açıkçası devletin bazı yetkilerini (adalet, sağlık, eğitim ve benzeri gibi kurumlarını) yerellere devretmesi gerekmektedir. İşte burada dil önemli. Siz yerleştiğiniz sürece halkın dilini esas alacaksınız. Örneğin biz belediyede, hizmetlerin daha verimli olabilmesi için sadece Türkçe değil, burada konuşulan bütün dilleri esas alan bir yaklaşım sergiliyoruz.

Bu yaklaşım hayatta nasıl karşılığını buluyor? Hizmetleriniz daha verimli oluyor mu?

Tam da bunu şu noktada söyleyebiliriz. Biz temizlik eğitim çalışmaları yapıyoruz. Türkçe sesleniyoruz anlamıyor karşıdaki. Dolayısıyla anlatmak istediğimiz mesajı veremiyoruz. İletişim kurulmuyor. İletişim kurulmayınca mesaj yerini bulmuyor ve istenilen davranış gerçekleşmiyor. Temizlik yeterince gerçekleşmiyor. Ama bunu kendi diliyle, ister Ermenice, ister Süryanice, ister Kürtçenin Zazaca ve Kurmanci lehçesiyle yaptığımız zaman verim alıyorsunuz. Mesela biz şu anda temizlikte ilk geldiğimiz günden bu güne yüzde 60-70 verim elde ettik. Daha geçenlerde Türkiye gazetelerinde gördüm, TEDAŞ tahsilatlarını arttırabilmek için Kürtçe bilen eleman almış ve tahsilatını yüzde 30 arttırmış. Aslında bu bizim ispatımızdır. Biz başlattık ve bizi görevden alan sistem şimdi kendi uyguluyor! Demek ki halkın kendi dilini halka hizmet etmede kullanırsanız hem o halkı varsayarsınız hem de etkinliği verimliliği sürdürülebilir bir hizmet sunabilmiş olursunuz. Bu nedenle çok dillilik diyorum. Eğitim alanından tutun kamusal alanın tümüne kadar. Şimdi düşünün yıllarca biz okullara gidiyoruz. Evde konuştuğumuz dil ayrı, okulda konuştuğumuz dil ayrı. Bazen öyle bir bocalıyoruz ki evde Türkçe, okulda Kürtçe konuşuyoruz. Evde yine bir şey olmuyor da okulda dayağa neden oluyor. Ve uyum sorunu haline geliyor. Bu nedenle bana göre bunun ortadan kaldırılabilmesi için çok dilli eğitim programları olmalı. Anadilde eğitim hakkı gerçekleşmeli. İşte demokratik özerkliğin bir boyutu da budur.

Demokratik özerkliğin temel dayanakları nelerdir?

Devletten istiyoruz ama sadece devletten beklemiyoruz. Kendimiz yapıyoruz, devlete de değişim dönüşümü dayatarak gerçekleştiriyoruz. Birincisi budur. Ne kadar az devlet o kadar az sorun diyoruz. Ve o kadar çok çözüm. Şimdi devletten meclisleşmesini beklemek doğru değil. Ben kend-

im yapıyorum. Halk meclislerini diyelim ki biz belediyeler ve yerel yönetimler yapıyoruz, parti olarak yapıyoruz. Sokakları örgütlüyoruz, mahalleleri örgütlüyoruz, kent meclislerini oluşturuyoruz. Doğrudan demokrasinin katılım boyutlarını devletten beklemeden yaptık. Şimdi bugün kent meclisleri yerel yönetimlerin yasasına girdi. Çok dillilik. Devletten beklemedik, biz yaptık, uyguladık ve bugün devlet yapmak zorunda kalıyor. Bunun gibi birçok şey. Mesela biz şimdi 'Serê şevê çirokek her mal dibistanek' projesiyle diyoruz ki; ey devlet, sen bize okulları yasaklayabilirsin, anadilde eğitim vermeyebilirsin. Ama biz ne yapıyoruz? Kendi anadilimizi öğrenmeyi kendi özgür evlerimizde yapacağız. Evimizi okula dönüştürerek yapacağız. Devletten beklemiyoruz. Yapıyoruz, sistemi değişim dönüşüme zorluyoruz. Yani demokrasiyi başkasından beklemek yerine yapıp yaptırmak gerekiyor. İşte demokratik özerklik denilen şey de bence bu aslında.

TZP Kurdî'nin okulları boykot kararı çokça tartışıldı. Ülke gündemine Kürtçeyi yeniden koyan Kürtçe eğitimi tartıştıran bir durum oluştu. Ancak hükümet cephesinde 'kimse bizden Kürtçe eğitim beklemesin' açıklamaları hâkimdi. Hükümetin tutumunu nasıl görüyorsunuz? Anadil talebini karşılamayan bir çözüm, çözüm olarak sunulabilir mi?

Bir halkın, bir toplumun dilini yok saymak aslında onu yok saymaktır. Sözde demokrat ama gerçekte baskıcı olmanın adıdır bu. Şimdi siz her yerde, işte Almanya'ya gideceksiniz, diyeceksiniz ki, 'Burada herkesin kendi anadilinde eğitim görmesi insani haktır.' Ama Türkiye'ye gelip, 'Kürtlere ve diğer halklara, anadilde eğitim hakkını size vermeyiz', diyorsunuz. O zaman burada çok büyük bir çifte standart var. Kendine demokrat tavrıdır bu. Kendisine demokrasi istemenin adıdır. Bu hükümetin herkesi kapsamadığının, herkesin hükümeti olmadığını da tarifidir. Biz bu nedenle, bir çözüm olacaksa mutlaka ve mutlaka bu halkın iradesi esas alınarak olmalıdır, diyoruz. Aksi yanlıştır.

Kürtlere anadilde eğitim hakkı verirsek, Araplar, Çerkezler, Ermeniler, Lazlar da ister, deniliyor...

Sadece Kürtler değil, bu ülkede yaşayan farklılıkların hepsine anadilde eğitim hakkı tanınmalıdır. Bu bir haktır ve vazgeçilmez bir haktır. Olmazsa olmazdır. Herkes anadilinde eğitim istemeli bence. Yani isteyene istediğini vermeli bu devlet veya herkes istediğini alabilecek duruma gelmeli. Yani Çerkez'in hakkı yok mu? Çerkez insan değil mi yani şimdi? Veya Arap insan değil mi?

Bu, ülkeyi böler deniliyor...

Bu ülkede sadece "ülkeyi böler" diyenler bölmek istiyor. Kimsenin bölme gibi bir derdi yok. Aslında

Türkiye'yi tek dil böler, çok dil bölmez. Çok dil bütünleştirir.

Türban tartışmaları da yeniden gündemleşti. İnançlar sorununa nasıl bakıyorsunuz?

Bana göre demokratik Türkiye ve demokratik özerklikte devlet din alanına müdahale etmemelidir. İnançların da özgürce kendilerini toplum içinde ifade edecekleri mekanizmalar yaratılmalı. Bu anlamıyla halen bu ülkede türban taktığı için okuyamayan ve kamusal alan dedikleri yerde olamayanların demokrasi açısından utanç verici olduğunu düşünüyorum. Ama aynı zamanda bir Alevinin kendi Alevi inancı yüzünden yadırganması, horlanması ve engellenmesini de utanç verici buluyorum. Aynı zamanda farklı inançtaki Hıristiyan, Yahudi, Yezidi'nin de kendi inançlarını özgürce yapamamalarını gerçekten çok olumsuz buluyorum. Bütün dinlerde herkes inandığı gibi yaşmalıdır. Ama buna devlet müdahale etmemelidir.

Gündemde yeni bir anayasa tartışmaları var... Yeni bir anayasa nasıl yapılmalıdır? Bileşenleri nasıl olmalı?

Anayasa tartışmalarını önemsiyorum. Acil olarak Türkiye'nin yeni bir anayasaya artık ihtiyacı var. Referandumun ortaya çıkan sonucu tam da bunu gösteriyor. Değişimden yana olan bütün güçler yan yana gelmeli ve yeni bir anayasa ortaya koymalı. Hükümetin yeni bir anayasa çalışmasını seçimden sonraya atması ise kendi siyasi kaygılarıyla hareket ettiğini gösteriyor. Halbuki, Türkiye'nin sıkıntıları bence onların siyasi kaygılarının üstündedir. Türkiye'nin kaygıları Türkiye'nin gelişmesi ve demokratikleşmesi bir siyasi partinin seçim hesaplarının çok üstündedir. Bence bu, küçük düşündürmektir. AKP şöyle bir kurnazlık yapıyor; "İşte efendim benim gücüm şimdi yetmiyor ben seçimden sonra daha güçleneyim yapayım" diyor. Güçleneceğinin garantisi nerde vardır? Yoktur belki de. Veya yarın bu hükümetin ne kadar kalacağını garantisi var mıdır? Yoktur. Barajı düşürmemek bile bunun işaretidir. Şimdi bu ülkede herkes biliyor ki baraj Kürtlerin demokratik temsiliyetini engellemek içindir. Şimdi hem Kürtler dağdan insin diyeceksiniz, hem de Kürtlerin inişi ve demokratik siyasete katılımı için hiçbir şey yapmayacaksınız. Niye? Çünkü baraj inerse Kürtlerin milletvekili sayısı artacak korkusunu yaşıyorlar. Şimdi sormak lazım, bir partinin daha çok milletvekili kazanırım yoluyla hile-i şer'e başvurması mı önemlidir yoksa bu ülkede demokrasinin gelişmesi mi önemlidir? Yani AKP'nin veya diğer partilerin 5-10 tane fazla milletvekili alıp almamasına demokrasi bu kadar kurban edilebilir mi? Demokrasi deyip, demokrat olduğunuzu söyleyip barajı kaldırmıyorsanız, bence bunun adı başka bir şeydir.

Anayasanın tekçi ruhunun değiştirilebilmesi

İçin atılması gereken ilk iki adım nedir?

Bence Anayasanın özellikle farklılıkları reddeden maddesi değiştirilmeli. Türk kimliği vurgusu, milliyetçi ve etnik kimlik vurgusu yerine etnikliğe dayanmayan, anayasal vatandaşlığı esas alan bir vurgu en önemlisidir. Biliyorsunuz, Anayasanın 66. maddesi, "Türkiye'de vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk'tür" diyor. 3. madde de var. Bence bu etnik bir kimliği temsil ediyor. Ve bu etnik kimlik başkalarını yok eden bir etnik kimliktir. Bundan arınmalı. Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir devlettir ve anayasal bağı olan herkes Türkiyelidir veya T.C. vatandaşıdır, denilebilir. Ya da, Türkiye Cumhuriyeti farklı kültürlerin ve kimliklerin var olduğu bir devlettir, farklı kültür ve kimliklerin gelişimi desteklenir, denilir. Ya da hiçbir şey olmaz, Türklük kelimesi oradan çıkarılabilir bir vatandaşlık bağı konulur. Bir şekilde formüle edilebilir. Yeter ki etnik kimliğe dair bir tanımlama olmasın. Çünkü o diğerlerini yok sayıyor. Anayasanın ilk 3 maddesi bu anlamda tartışılmalı ve değiştirilmelidir.

Sınır ötesi operasyonlara onay veren tezkere yeniden çıkartıldı. Sizin de yargılandığınız KCK davası da Diyarbakır'da başladı...

Bir yandan siz PKK'nin sınırlar dışına çıkmasını isteyeceksiniz, öte yandan sınır ötesi operasyon tezkeresi çıksın diyeceksiniz. Bu çok büyük bir çelişkidir. Bu sizin samimiysizliğinizi gösterir. O zaman sınır ötesine çekilsinler ben orada operasyon yapayım demektir bu. Böyle olmaz. Bu samimiysizliktir, bir güvensizlik yaratır. Dağın yolunu daraltmanın tek yolu siyasetin önünü açmaktır. Siz Kürtlere demokratik siyasetin önünü açarsanız, dağa çıkışın sebeplerini ortadan kaldırırsanız zaten Kürtler demokratik siyasete ve demokratik yaşama dahil olurlar...

Bugün siyasetçilerin, seçilmişlerin veya sivil toplum örgütü yöneticilerinin yargılanıyor olması Türkiye demokrasisi açısından utanç verici bir durumdur. Siz siyasetçileri, seçilmişleri, sivil toplum örgütü yöneticilerini tutuklarsanız ve yargılırsanız geride kalanlara şunu diyorsunuz demektir: Demokratik siyaset yaparsanız sonunuz böyle olur. Tehdit ediyorsunuz. Sorun oradaki yargılanan da değildir. Sorun geride kalanları onlar üzerinden tehdit etmektir. En kötüsü de budur. Halbuki demokrasiyle yönetildiğini iddia eden veya demokratikleşme iddiasında bulunanlar tam tersini yaparlar. Demokratikleşmenin, örgütlenmelerin, siyasetin önü açılmalıdır ve seçilmişlerin atanmışlar üzerinde yer almasının mekanizmaları yaratılmalıdır. Ancak Türkiye'de, tam tersini görüyoruz.

Bence devlet demokratikleşmek istiyorsa PKK'nin KCK'lileşmesinin yolunu açmalıdır. Bunun önünü tıkayacak şeyler yapmamalıdır...

ÇOK DİLLİ, ÇOK KÜLTÜRLÜ TOPLUM VE EĞİTİM MODELİ

SAMİ TAN (İstanbul Kürt Enstitüsü Başkanı)

Yeni öğrenim döneminin ilk haftasında yapılan okul boykotu, anadilde eğitim meselesini Türkiye'nin gündemine soktu. Daha önce sadece belli akademik çevrelerde tartışılan bu konu, bu eylemden sonra basın-yayın organlarında geniş bir biçimde tartışıldı.

Türkiye'de akademik çevreler ve bazı sivil toplum kuruluşları tartışıyor, ancak hükümetin gündeminde böyle bir konu yok. Almanya'daki Türkler için anadilde eğitim isteyen ve "asimilasyon bir insanlık suçudur" diyen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, konu Kürtçe olunca tam karşıt bir tutum alıyor. En son yaptığı bir konuşmada, "kimse bizden anadilde eğitim beklemesin. Türkiye'nin resmî dili Türkçedir"¹ dedi. Daha sonra Kızılcahamam konuşmasında ise şunları söyledi: "Almanya'da Türkler azınlık, o nedenle anadilde eğitim gibi haklardan yararlanabilirler. Türkiye'de Kürtler azınlık değil kurucu unsur, o nedenle Kürtçe eğitim olamaz."

'Asli unsur' mu 'mahkûm unsur' mu?

Bu mantıkta diğerinden daha ağır bir çelişki var. Eğer Kürtler gerçekten kurucu unsur ya da asli unsur olarak görülüyorsa, Kürtçenin resmî dil olması gerekir. Asli unsur olmak bunu gerektirir. Ama aslında onların kafasındaki anlayışa göre Türkler "Millet-i Hâkime", Kürtler ise "Millet-i Mahkûme"dir. Kürtçe eğitimin kabul edilmemesinin gerçek sebebi budur.

Türkiye'nin 87 yıllık devlet eliyle ulus yaratma projesi yolun sonuna gelmiştir. Bu konsept içinde kalarak Türkiye'nin hiçbir sorunu çözülemez. Türkiye toplumu dilsel ve kültürel anlamda hem de dinsel inanç bağlamında çoğuldur. Bu çoğul toplum realitesinin çoğulcu bir anlayışla ele alınması gerekir. Eğer işin içinde İttihat Terraki dönemi de katılırsa, yüzyılı aşkın bir süredir yaratılmaya çalışılan homojen ulus yaratılmadığı gibi, sorunları ağırlaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır.

Dünya'daki deneyimlere baktığımızda da klasik ulus-devletin merkezi olan Fransa'da bile bu ulus yaratma projesi çökmüş, Fransa 21 Temmuz 2008 tarihinde Anayasası'nın 75. maddesini değiştirerek bölgesel dilleri "Fransa'nın değeri" olarak kabul etmiştir. Diğer Avrupa ülkelerinin bir çoğunda birden fazla resmî dil bulunmakta, bazılarında ise bölgesel resmî diller bulunmaktadır. Örneğin İsviçre Fransızca, Almanca ve İtalyanca resmî ve ulusal dil olarak kabul edilmiştir. İspanya'da ise Anayasa'nın 3. maddesi Kastilya dilinin resmî İspanyolca olarak tanıdığı karara bağlanmakta, ancak özerk bölgelerin dilleri bölgenin resmî statüsü gereği resmî dil olarak tanınmaktadır. Bu özerk bölgelerde yaşayan

kişilerin bu bölgenin resmî dilini öğrenmeleri zorunludur.

İsveç'te 32 dil grubuna anadil öğrenimi hakkı tanınmıştır. İsrail'de ilk ve orta öğretimde Arapça eğitim hakkı mevcuttur. Kanada'da Fransızca ve İngilizce ülkenin resmî dilleridir. İngiltere'de Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da anadilde eğitim verilmektedir.² Tüm bu örnekler ışığında meseleye bakılacak olursa, çokdilli eğitim bu ülke halklarını bölen değil birliğini güçlendiren bir etkidir.

Türkiye'nin sorunlarının çözümünü zorlaştıran bir diğer etken ise, katı merkezîyetçi yapıdır. Bu sistemde bütün sorunlar tek merkezden çözülmeye çalışılıyor, yerel talepler ve dinamikler hiçbir şekilde dikkate alınmıyor. Türkiye'nin demokratikleşmesi için bu katı merkezîyetçi sistemin değişmesi gerekiyor. Bunun olması içinde daha demokratik, yerele yetki devrini sağlayacak bir sisteme ihtiyaç var. Sadece Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler değil, Türkiye geneli için böyle bir sisteme ihtiyaç var. Yapılacak yeni anayasanın böyle bir sisteme imkân tanınması, bunu içermesi gerekiyor.

Ancak Kürtlerin yaşadığı Osmanlı döneminde "Kürdistan" diye tabir edilen bölge açısından bakacak olursak, Kürtlerin Osmanlı döneminde de özerk bir statüde olduğu açıktır. Bu dönemde var olan beylikler yarı-bağımsız bir statüye sahiptiler. Ayrıca Cumhuriyet'in ilk yıllarında Cumhuriyet'in kurucularının açıklamalarına ve bazı belgelere baktığımızda, Kürtlere özerklik meselesinin gündemleştirdiğini biliyoruz. Ancak hemen bu özerklik konusu da Kürtlerin varlığı ile birlikte gündemden kaldırılarak, katı inkârcı bir sistemin tercih edildiği görülmektedir. Bugün ciddi bedeller ödenen Kürt sorunu bu inkârcı sistemin sonucudur.

Demokratik Kürt Hareketi'nin tartıştığı demokratik özerklik klasik özerklik anlayışından farklıdır. Bu sistem farklı toplum kesimlerinin örgütlü bir tarzda toplum yaşamına katılımını öngörür. Demokratiklik özelliği buradan gelir. Bu sistemde bütün toplum kesimleri aşağıdan yukarıya doğru bir örgütlenme ile toplum yaşamına katılır. Bu sistem komünal bir sistemdir. Bu sistemde halk köy ve sokaklarda komün ve ocaklar biçiminde, mahalle ve ilçelerde ise meclisler biçiminde örgütlüdür. Bu meclisler yerelde toplum yaşamına dönük tüm sorunlarla ilgili kararlar alır, bunların yerelde çözülebilecek olanları yerel inisiyatifle çözümler, geneli ilgilendirenler ise genel meclise temsilciler üzerinden taşınır. Genel mecliste her konu ile ilgili (ekonomi, sağlık, eğitim vs) komisyonlar bulunur, bu sorunlarla o komisyonlar ilgilenir.

Veter ki istek ve niyet olsun

Eğitim sistemi ve müfredatı da yerelin kültürel ve inançsal özellikleri dikkate alınarak oluşturulur. Örneğin, toplum çoğunluğunun Kirmanckî (Zazakî) konuştuğu bir yerde, anadilde eğitim Kirmanckî olur, eğer bir bölgede insanların çoğu Arapça konuşuyorsa o bölgede Arapça eğitim dili olur. Eğitim sisteminde hedeflenen çok dilli eğitimidir. Bu eğitim sisteminden geçen insanların çok dilli olarak yetişmesi ve bu dillerde okur-yazar olması hedeflenir. Eğitim çocuğun en iyi bildiği ilk dili ile başlar, sonra devreye ikinci dil girer, daha sonra da üçüncü dil devreye girebilir. Süreci içinde iki ya da daha fazla dilin birlikte kullanılması hedeflenir.

Bugün uygulanan "Millî Eğitim" sistemi yerine her bölgenin özgünlüklerini dikkate alan bir eğitim sistemi ve müfredat uygulanırsa, hem kültürel ve inançsal çeşitlilik korunmuş, hem de farklı toplum kesimlerinin birbirini tanıması, empati kurabilmesinin imkânları yaratılmış olur. Örneğin Türkiye'de konuşulan Türkçe dışındaki diller (Kürtçe, Arapça, Lazca, Ermenice, Rumca, Çerkezce vb) Türkiye'nin her tarafında seçmeli dil olarak öğretilir. Var olan talep doğrultusunda Kürtlerin ve diğer halkların birlikte yaşadıkları yerlerde de sorunun çözümü

için çeşitli formülasyonlar bulunabilir. Bu dillerin güçlü olduğu (İstanbul Kanarya Mahallesi, Mersin Şevket Sümer Mahallesi, Adana Dağlıoğlu Mahallesi vs) yani eğitim talebinin olduğu yerlerde anadilde eğitim, diğer bazı yerlerde ise anadil öğretimi olur. Türkçe dışındaki diller, sadece o dilleri konuşan halkın mensuplarına öğretilmekle sınırlanmamalı, devlet, isteyen herkesin bu dilleri öğrenmesinin imkânlarını yaratmalıdır.

Sonuç olarak, sorunun çözümü çok zor değil aslında, yeter ki çözüme dönük bir anlayış ve yaklaşım olsun. Eğitim sisteminin kendisi nasıl bir toplum olmak istediğimiz ve nasıl insanlar yetiştirmek istediğimizle doğrudan bağlantılıdır. Eğer özgür ve örgütlü bireylerden oluşan çok dilli, çok kültürlü, ahenk içinde bir toplum istiyorsak, buna uygun bir eğitim modeli oluşturabiliriz. Yeter ki bu konuda istek ve niyet olsun. İstek ve niyet olmadıktan sonra dünyanın en güzel modelini de birilerinin önüne koysan ipe un sermeye devam eder. AKP Hükümeti'nin ve Tayyip Erdoğan'ın yaptığı budur.

¹ http://www.gazeteport.com.tr/SIYASET/NEWS/GP_769270

² Anadilinin Önemi, Anadilde Eğitim, Eğitim-Sen Yayınları, Mart 2010, Ankara

ANADİL ÖZERKLİĞİN HARİTASIDIR

YUSUF KARATAŞ

Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan asimilasyoncu politikalara rağmen, bugün Kürtlerin ülke sınırları içinde nüfusu on milyonlarla ifade edilen bir halk olarak yaşadığı gerçeği karşımızda durmaktadır. Bu gerçek, Kürtlerin inkârı üzerine kurulmuş olan ulus-devlet politikalarını işlemez hale getirmekte; Kürtlerin ayrı bir ulus olarak varlığının kabulü ve ulusal demokratik haklarının karşılanması temelinde bir çözümü dayatmaktadır. Kürt hareketi, bir süreden beri demokrasi ve eşitliği esas alan ve bu temelde birlikte yaşamaya dayanan "demokratik özerklik" modelini sorunun çözüm yolu olarak gündeme getirmiş bulunmaktadır. Kürt ulusal hareketinin temsilcileri, demokratik özerkliğin "etnisiteye dayalı değil, yerinden yönetimi esas alan bir model" olduğunu belirtmektedir. Bu yönüyle demokratik özerklik, Marksizmin "yerel/bölgesel özerklik" olarak tarif ettiği; bölgedeki nüfusun ulusal

yapısı ve bölgenin ekonomik-sosyal şartları dikkate alınarak o bölgede yaşayanların kendi öz-yönetimlerini kurması anlayışına dayanan bir modeldir.

Cumhuriyetin kuruluşu için yürütülen mücadele sürecinde iki kurucu unsurdan (halktan) biri olarak görülen ve M. Kemal'in daha o zamanlar "özerklik" vaat ettiği Kürt halkının "demokratik özerklik" talebi, ülke egemenleri ve medyası tarafından "ülkeyi bölünmeye götürecek bir talep" olarak gösterilmektedir. Oysa Kürt ulusal hareketi, halklar arasında çatışma ve ayrışmanın kıskırtıldığı bir süreçte, demokratik özerklik modelini halkların güven duygusu içinde birlikte yaşamasını temin edecek bir çözüm olarak tarif etmektedir. Bu bakımdan açıktır ki, Kürt halkının eşit haklar temelinde birlikte yaşamak için talep ettiği demokratik özerklik değil, bu talebin "acaba bölünür müyüz?" vb. kaygılarla reddedilmesi ülkeyi bölünme noktasına getirecektir. Kürt sorunu,

bir ulusal sorun olarak bir halkın eşit haklara sahip olma sorunu olduğuna göre, yapılması gereken kapitalizm koşullarında bu sorunun tek tutarlı çözüm yolu olan 'demokratikleşme' yönünde adımlar atmak; Kürtlerin kendi öz yönetim mekanizmalarını kurmaları, dil ve kültürlerini yaşatıp geliştirmelerine olanak sağlayacak düzenlemeler yapmaktır. Böylesi bir demokratikleşme süreci, sadece Kürt ulusunun değil, aynı zamanda ülkedeki çeşitli etnik ve dinsel azınlıkların da kendi kültürlerini koruyup geliştirmesini sağlayacaktır.

Özerkliğin dayanağı...

Ulus; ortak dil, toprak, ekonomik yaşam ve kültür üzerinde şekillenen tarihsel bir kategoridir. Ulusu oluşturan özelliklerin bileşimi; hangi özelliğin daha belirleyici olduğu/olacağı uluslaşma sürecinin nasıl/hangi koşullar altında geliştiğiyle bağlantılı olarak farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar her ulusal sorunun kendine özgü yanları olmasını da sağlar. Bugün Kürt sorununu tartıştığımıza göre; söz konusu olan coğrafyası parçalanmış, on yıllardır asimilasyon politikasına tabi tutulmuş bir halktır. Böylesi bir baskı ve yok sayma politikası altında yaşayan bir halkın varlığını ve kültürünü koruyup sürdürebilmesinin en önemli aracı tartışmasız olarak dildir. Bu nedenle bugün Kürt sorununun çözümü bağlamından sürdürülen tartışmaların merkezinde 'anadilde eğitim' talebinin yer alması ve ülke egemenlerinin bu talebi hep bir ağızdan "kabul edilemez" görmesi rastlantısal bir durum değildir. Çünkü Kürt sorunu bağlamında anadilde eğitim talebi, halklar-kültürler arasında eşitliğin sağlanmasının ve özerkliğe dayalı bir çözüm modelinin en önemli dayanağı durumundadır. Anadilde eğitim talebi en genel ifadeyle Kürtlerin çoğunlukta oldukları bölgelerde/yerlerde kendi dillerinde eğitim görmesi ve dillerini kamusal alanda kullanması talebidir. Dolayısıyla bu talebin gerçekleştirilmesi aynı zamanda özerkliğin haritasını belirleyecek, Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın sınırlarını çizecektir. Bunun için bugün Başbakan Erdoğan'dan Millî Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu'ya; AKP'nin anayasa hukukçusu Burhan Kuzu'dan Kürt legal siyasetine karşı KCK adı altında açılan davanın hâkimlerine kadar egemen güç odakları Kürtlerin anadilde eğitim talebini "kabul edilemez" görüp/gösterirken, aslında Kürt sorununun "Kürtsüz çözümü"nde; yani çözüm-süzlük politikalarında ısrar etmektedirler.

Bu bir kardeşleşme projesidir

'Halklar hapishanesi' olarak tabir edilen Çarlık Rusyası'nın 1917 Ekim Devrimi'yle yıkılmasından sonra ulusal sorunun çözümünde muazzam bir deneyim ve birikim yaratan sosyalist Sovyetler Birliği pratiğini* bir tarafa bırakırsak, kapitalist ülkelerde

de ulusal sorunun özerklik ve iki dillilik/çok dillilik temelinde çözümü konusunda birçok deneyim bulunmaktadır. Bunun en yakın örneği, 1978 yılında Bask, Katalan, Galiçya ve Navara bölgelerine özerklik tanıyarak özerk bölgelerin kendi yerel hükümetlerini kurmalarını sağlayan ve bu temelde eğitim, ekonomi, sağlık, kültür, yargı, ulaşım vb. gibi hizmetlerin yerel hükümetlerin yetkileri içinde yürütüldüğü İspanya'dır. Bu özerk bölgelerde anadilde eğitim yapılmakta; kendi dilleri ile İspanyolca eş resmî dil olarak yer almaktadır.

Ülkemizde inkâr politikalarına sosyolojik dayanak aramayı kendilerine iş edinmiş kimi aklüvel köşe yazarları, Kürtlerin sadece Bölge'de yaşamadığını, dolayısıyla özerklik talebinin geçerliliği olmadığını söylemektedirler. Oysa başta da belirttiğimiz gibi "demokratik özerklik" esas olarak bölgesel/yerel karakterli bir öz yönetim mekanizmasına dayanır. Yani İstanbul'daki işçinin Diyarbakır'daki özerk yönetime bağlı olması gibi bir durum söz konusu edilmemektedir. Bu özerklik bölgelerin ulusal bileşimine, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına göre belirlenecek ve bu temelde sadece Kürt ulusunun çoğunlukta olduğu bölgelerde özerkliğe (kendi öz yönetimine) kavuşmasını sağlamakla kalmayacak Arap, Laz gibi ulusal azınlıklar ile Süryani, Êzidi gibi dinsel azınlıkların da kendi kültür ve inançlarını sürdürmelerine olanak tanıyacaktır. Bu bakımdan demokratik/bölgesel özerklik iddia edilenlerin tersine ayrışma değil; birlikte yaşama, kardeşleşme projesidir. Demokratik/bölgesel özerklik, İstanbul'daki Kürt işçiyi birlikte üretim yaptığı, birlikte yaşadığı sınıf kardeşlerinden ayırmaz; aksine ulusal baskı ve ayrımlara son verdiği için güven içinde birlikte yaşama ve ortak mücadele duygusunu geliştirir.

Bugün yeni anayasa talebinin ülkenin çok büyük kesiminin ortak talebi olması, Kürt sorununun anayasal eşitlik temelinde çözümü ve ülkenin demokratikleştirilmesi mücadelesi bakımından önemli bir olanak durumundadır. Yapılması gereken açıktır: Kendilerini ifade edebilecekleri demokratik bir anayasa ve insanca yaşam isteyen Kürtlerin, Alevilerin, işçi sınıfı ve geniş emekçi yığınların, kadınların ve gençlerin yeni anayasanın 'kurucu unsurları' olarak bu taleplerini ortak bir mücadele platformunda birleştirmeleridir.

SSCB, özgürce ayrılma hakkına sahip 'federal cumhuriyetler'den oluşmuştu. Birliği oluşturan federal cumhuriyetlerin altında yer alan ve daha az nüfusa sahip olan, iç bölgelerde yaşadıkları için ayrılma koşullarına sahip olmayan milliyetler ise 'özerk cumhuriyet' biçiminde yapılandırılmıştı. Bu özerk cumhuriyetlerin altında kalan daha küçük etnik yapılar ise, 'özerk bölge' statüsünde yaşamlarını sürdürmüş, kendi dil ve kültürlerini özgürce geliştirme koşullarına sahip olmuşlardı. Sovyetlerde bu yapılanma içinde her federatif ve özerk cumhuriyet, devlet işlerinde kendi dilini kullanabiliyor, en küçük ulusal topluluklar bile kendi dilinde eğitim hakkına sahip bulunuyordu.

ANADİLİ İLE EĞİTİMİN SOSYAL VE SİYASAL ÖNEMİ

FEHİM IŞIK (Kürt-KAV Başkan Yardımcısı)

Baskı ve asimilasyon politikalarıyla giderek dönüşen/dönüştürülen Kürtler, Cumhuriyet'in karşısında, özellikle 1938 İsyanı'ndan sonra, uzun yıllar direnemediler; Cumhuriyet'i ve 'tekçi' politikalarını sessiz sedasız kabullendiler. Bu durum 1960'lı yılların ortalarına kadar sürdü.

Uzun yıllar süren ret ve inkâr politikaları, son birkaç yıldır yerini utangaçça bir kabullenmeye bıraktı. Herhangi bir yasal güvencesi olmasa da devlet televizyonunda Kürtçe yayın yapılmaya başlandı. Mardin Artuklu Üniversitesi'nde ve bazı özel üniversitelerde Kürtçe dersler verilmeye, akademisyenler yetiştirilmeye başlandı.

Sorunun çözümünün birdenbire sağlanamayacağı, sürecin kendi koşullarını oluşturacağı bilincinde olmak gerekir. Bu anlamıyla anadil sorunu tartışırken herhangi bir modeli birebir taklit etmek gerekemeyebilir. Elbet modellerden, deneyimlerden yararlanırız. Ancak çözümün kendisi, sorunun yaşandığı coğrafyaya ve yaşanan sorunun boyutuna özgü olmalıdır.

Bu açıdan baktığımızda, dosya konusuyla bağlantılı olarak anadilde eğitim sorunundan önce çok dilliliğin, çok kültürlülüğün bir sorun olmaktan çıkıp bir avantaja dönüşmesini irdelemeye, bazı uluslararası belgelerdeki tariflerden başlayabiliriz.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, "*Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi inanç, millî veya sosyal köken, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetmeksizin bu bildirmede ilan edilen bütün haklardan ve özgürlüklerden yararlanır*" deniliyor. **Birleşmiş Milletler Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 27. maddesinde ise "*Etnik ve dinsel azınlıkların yaşadığı ülkelerde, bu azınlıklara mensup bireyler, grubun diğer üyeleriyle birlikte kendi kültürlerini yaşamak, kendi dillerini ifade etmek veya kendi dillerini kullanmak haklarından mahrum edilemez*" yazılıyor.

Ulusal ve etnik toplulukların haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda bu belgelerin yanı sıra farklı belgelerde de önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Son zamanlarda Türk devleti ve hükümetleri açısından nispeten ikileme neden olan çatışmalı bir durum yaşanıyor olsa da, yüzünü giderek daha belirgin bir biçimde Avrupa'ya dönen Türkiye açısından bağlayıcılığı olan belgelerde de, dil ve azınlık hakları açık anlatımlarla ele alınıyor. Örneğin **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)** tarafından 1990'da Kopenhag'da düzenlenen **İnsani Boyut Konferansı** belgesinde, dil kullanımı ile ilgili şu görüşlere yer veriliyor: "*Katılımcı devletler, ulusal*

azınlık gruplarına mensup olan kişilerin resmî dili veya devletin dillerini öğrenme ihtiyacının yanı sıra, kendi anadillerini öğrenmelerini ve kendi anadillerinde eğitim almalarını ve mümkün ve gerekli olan hallerde ve var olan hukuki mevzuata uygun şekilde, kamu otoriteleriyle iletişimlerinde kendi anadillerini kullanmalarını sağlamaya çalışacaklardır."

Bunların yanı sıra Türkiye açısından bazı bölümlerine çekinceler konulsa da bağlayıcılığı olan birçok uluslararası belgede, örneğin **Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi ve Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı**'nda dilsel ve kültürel hakların kullanımı ve özellikle tehdit altında olan kültürel mirasın geliştirilmesi ile ilgili önemli adımlar atılmış, bunlar, birçok ülke tarafından kabul edilir hale gelmiştir.

Çözüm örnekleri

Günümüzde birçok ülkede Türkiye'nin yaşadığı sorunlar ya aşılmış ya da aşılması için önemli adımlar atılmıştır. Dil ve kültür politikalarının uygulamasında, yerli halklardan öte göçmen halklara da dönük ciddi kazanımlar elde edilmiştir. Baskı altındaki kültür ve dillerin geliştirilmesi için özel, pozitif ayrımcı politikalar geliştirilmiştir. Ulusal veya dinsel azınlıkların taleplerine saygılı davranılmış, bu kesimlerin kendilerini geliştirmelerine olanak sağlanmış, dolayısıyla, bu ülkelerin bazılarında sorun tamamen ortadan kaldırılmamış olsa bile, hakların kullanımı yönünde kolektif bakış açısı esas alındığından, sorunlar önemli oranda çözülmüştür.

Belçika, Almanya, İtalya, İsviçre ve birçok ülke bu konuda sorunlu ülkelerdi. Ancak onlar sorunlarını çözmeye ciddi ve etkin adımlar attılar. Türkiye ise hâlâ sınıfta kalmaya devam ediyor.

Sorunlarını çözen ya da çözüm konusunda ciddi adımlar atan ülkelerin günümüzdeki uygulamalarını kısaca şöyle özetlemek mümkün. Örneğin Belçika'da kullanılabilirlik bakımından dört dil bölgesi vardır. Bu dört dil bölgesinde nüfusun yoğunluğu ile bağlantılı olarak yerel ve ulusal dillerin, resmî kurumlarda, eğitimde, parlamento ve senatoda kullanımı önünde bir engel yoktur. İtalya'da 25 farklı dil konuşulur. Bunlardan 12'si İtalyancanın lehçeleridir. Almanca, Ladince (Güney Tirol), Fransızca (Aostatal) ve Slovence (Triest) bölgesel resmî dillerdir. İlkokullarda anadil, isteğe bağlı ama zorunludur. Ortaokullarda yerel dilde eğitim verilmesine yönelik düzenlemeler vardır. İsviçre'de bölgeler dil esasına göre ayrılmıştır. Öğrenciler bağlı oldukları kentteki sisteme tabi olur ve bölgenin ege-

men dilinde öğrenim görürler. Federal Almanya'da eyaletler birbirinden bağımsızdır. Her eyalet kendi yasalarını oluşturur. Ancak göçmenlerin yoğun olduğu Kuzey Ren Westfalya, Bremen, Hamburg, Berlin gibi eyaletlerde anadil dersleri yoğun bir biçimde verilmektedir. Bu eyaletlerde anadil dersi öğretmenlerini Eyalet Hükümeti tayin etmekte ve denetimini gerçekleştirmektedir. İsveç'te, evinde İsveççeden başka herhangi bir dili konuşan her anne ve babanın kendi çocuklarına anadilinin öğretilmesini isteme hakkı vardır. Belediyeler de bu hakkın gereklerini yerine getirmek zorundadır. Devlet İstatistik Bürosu'nun 2002-2003 öğretim yılı istatistiklerine göre, İsveç okullarında 138 ayrı dil konuşan öğrenci grupları var. Bu gruplardan 112'sine ayrı dilde anadili eğitimi veriliyor. Kürtçenin anadil dersi olarak verildiği ilk Avrupa ülkesi İsveç'tir. İsveç'te hem anadil eğitimi, hem de anadilde eğitim verilmektedir.

Bu örnekleri artırabiliriz. Ama bu boyutuyla esas görmek istediğimiz şudur; artık ülkelerin önemli bir bölümünde dilin ve kültürel hakların kullanımı diye bir sorun ya yoktur ya da yok olmak üzeredir. Yani insanlar kendi dillerini ve kültürlerini, dilsel ve kültürel konum ve ağırlıklarıyla orantılı olarak özgürce yaşayabiliyorlar.

Kişilik oluşumu, bilişsel gelişim ve anadil

Dil sorununun yanı sıra, dilin toplum üzerindeki etkilerine anadil bağlamında da bakmak gerekir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan tanımlamada, sağlığın, yalnız bedensel veya toplumsal değil, aynı zamanda ruhsal iyileşmeyi de barındırması gerektiği ifade edilir. Ruhsal iyileşmenin, diğer bir deyimle kişilik oluşumunun önemli etkenlerden biri ise dildir. Dil, bireyin ruhi şekillenmesinde, diğer bir deyimle kişilik oluşumunda da etkilidir.

Psikologlar, dil bilimciler, dil ile kişilik oluşumu arasındaki temel bağı irdelerken, özellikle anadil vurgusuna dikkat çekerler. Anadil, bireyin fikir, dil ve kişilik yönünden gelişmesinde gerekli olan temel unsurlardan biridir. Anadilini toplum içinde rahatlıkla kullanabilen bir insan diğer şeyleri de daha kolay öğrenebiliyor.

Bilişsel gelişim alanında ciddi çalışmalara imza atmış olan Piaget çocukta düşünce ve dil gelişiminin bir süreklilik içinde değil, evrelerden geçerek oluştuğunu ve birey çevre ilişkilerinde etkin bir şekilde yapılandığını belirtir.

Dış dünyadan yalnızca izlenimler almakla kalmayıp zekâsını etkin bir tarzda yapılandıran çocukta bilişsel yapı, Piaget'ye göre, dört evrede gerçekleşir: ilk 18 aylık evre, 18 ay-6 yaş evresi, 7-12 yaş evresi ve 12 yaş üstü soyut işlemler evresi.

Piaget ayrıca, çocuk zihniyetinin yetişkin zihniyetiyle hiçbir ilişkisi olmadığını öne sürerek, çocuğun

kendisi için gelişip, kendi tarzında eğlendiğini; aklın kavramsal bilgileriyle hareket etmediğini anlatır.

Bu bakış açısından yola çıktığımızda, çocuğun kişilik oluşumunun doğumdan itibaren şekillendiğini ve önemli oranda 6 yaş evresine kadar oluştuğunu görebiliriz. Bu süreye kadar genetiksel olarak da etkisini gösteren kişilik oluşumu, 6 yaş evresinden sonra kısmen, ancak 12 yaş evresinden, yani soyut zekânın oluşumundan sonra ise çoğunlukla çevre faktörleri ile şekillenir.

Çocuğun kişilik oluşumu ve bilişsel gelişiminde ilk evreden başlayarak belirleyici etkenlerden biri de anadilidir. Genetik özellikleri de dışlamayan kişilik oluşumu ve bilişsel gelişim, anadil etkenine sıkı sıkıya bağlıdır.

Anadilin öğrenimi, ana rahminde başlayan ve yaşam boyu süren bir sürece tekabül eder. Eğer herhangi bir özür söz konusu değil ise anadilin öğrenilmesi büyük oranda 6 yaşına kadar tamamlanır. 6 yaşındaki bir çocuk, kendini anadili ile çok rahat ifade edebilir düzeydedir. Bir diğer anlatımla ise çocuğun ben merkezci dönemi (Piaget'e göre) ile anadilin öğrenildiği dönem, aynı evrelere denk gelir.

Bu yorumlardan özetle şu sonucu çıkarabiliriz: Çocuğun anadili ile kişilik oluşumu ve bilişsel gelişimi arasındaki ilişki, toplumsal yapılanmayı da etkiliyor. Bu durumda, anlaşılır olabilmek, bir diğer anlatımla sağlıklı toplumun fertleri olarak yaşanabilir bir ortama kavuşabilmek için anadil eğitimi önündeki engeller kaldırılmalı; anadil ile eğitim bireysel değil, kolektif bir hak kullanımı olarak ele alınmalıdır.

Çünkü çocuk toplumu kendi anadili ile tanıyor; toplum içinde anadili ile şekilleniyor. Bunun baskılanması çocukta kişilik bozukluğuna ve uzun vadede toplumsal rahatsızlığa yol açabiliyor.

Batılı toplumlarda mülteci çocukları üzerinde yapılan çalışmalarda, anadil ile psiko-sosyal bozukluklar arasında ilişkileri tespit eden bazı bilim adamları, bu bozuklukların temelinde yatan etkenlerin bir kısmının, anadil ile ifade edilebilen bazı eksantrik sözler olduğunu görüyor. Kişinin ancak kendi anadili ile ifade edebildiği bazı deyimsel sözcükleri mülteci olarak bulunduğu toplumda kullanamayan ve kişilik bozukluğu yaşayan çocuk ve genç hastalar, bu nedenle bir müddet tamamen kendi dilini konuşanlarla bir arada tutularak geçişli yöntemlerle tedavi ediliyor. Batılı toplumların bir kısmında pilot uygulamalarla mülteci çocukları ile yerli halkın bir arada eğitim gördükleri iki dilli anasınıfları oluşturulmasının temelinde bu bakış açısı yatar.

Anadil sorununu ağırlıklı olarak yaşayan toplumlarda anadil sorununun büyüklüğü ile toplumsal sorunların büyüklüğü arasındaki ilişki de bundan bağımsız değil.

Bu bağlamda Türkiye'deki mevcut durumu ele alınca, daha karmaşık bir ilişkiler ağının olduğunu görebiliyoruz.

Her şeyden önce Türkiye'de, Türkçe dışındaki tüm yerel, etnik ve ulusal diller yasaklandı. Cumhuriyet ile aynı yaşta olan bu yasaklar, geçmişteki gibi belirgin olmasa bile bugün de kısmen devam ediyor. Bugün için bireysel dil yaşağından öte, dilin kullanım alanları ile ilgili ciddi ve etkili yasaklardan söz edebiliriz. Hatta günümüz için, dilin tamamen yasaklandığı dönemlerde bile bunca etkili olmayan bir asimilasyon sürecinden söz etmek mümkündür.

Dili kolektif bir hak olarak ele almayan bakış açısı, anadili ile egemen dil arasında daha çocukluk döneminde baskılanmaya başlayan bir neslin oluşmasına yol açıyor. Bu durum, toplumsal rahatsızlığın artmasından öte bir işlev görmemektedir. Devam edegelen bu durum, yaşanan sorunu ortadan kaldırmayacağı gibi kamplaşmayı artıracak ve zaman içinde yalnız kişilik oluşumundaki bozukluklara değil, aynı zamanda yaşanan ciddi toplumsal sorunların daha da büyümesine yol açabilecektir. Dikkat çekmek gerekir ki bu gerçeklik yalnız Kürtler açısından değil, Türkiye'de diğer ulusal, etnik ve yerel dilleri konuşan halklar açısından da geçerlidir.

Türkiye'nin, yaşanan sorunun büyüklüğü ile ilgili olarak uzun vadede daha ciddi adımlar atması gereklidir ve bu adımlar atılmalıdır. Bir diğer deyimle, Türkiye'de sorun yalnızca dilin engellenmesi olarak algılanmadığından, özellikle Kürt sorununun çözümü ile diğer bireysel ve kolektif hakların kullanımına yönelik adımlar belli bir evrimsel gelişme içinde birlikte atılmalı ve soruna köktenci çözümler üretilmelidir.

Açıktır ki Türkiye'de anadil ile eğitim sorununu en ciddi yaşayanlar Kürtlerdir. Anadil ile eğitim alanında tartışmalar geliştirildikçe, araştırmalar,

değerlendirmeler arttıkça çözüm olanakları da artacak, alternatifler arasından en verimli olanının seçilmesine olanak doğacaktır.

Bunlar yapılmıca, hangi çok dilli toplum modelinin Türkiye için uygulanabilir nitelikte olduğunu; toplumun çok dilli yapısının nasıl korunabilir ve okullar, mahkemeler, diğer resmî daireler ile basında nasıl kullanılabilir olduğunu; daha da ötesi hangi çok dilli eğitim konseptlerinin Türkiye'de uygulanabilir olduğunu ve bu yapının uygulanabilmesi için eğitici eğitimi, eğitim materyallerinin geliştirilmesi vb gibi hangi adımların atılması gerektiğini daha iyi anlayabiliriz.

Elbet sorunların çözümü için tek tip bir reçete yoktur; olamaz da... Ama tüm reçetelerin olmazsa olmaz ilacı da hakların kullanımının ve geliştirilmesinin anayasal ve yasal güvencelerinin sağlanmasıdır.

Toplumun çok dilli ve çok kültürlü yapısı anayasada belirgin bir biçimde yer almalı; Kürt dili ve diğer ulusal azınlık dilleri eğitim-öğretim dili olarak yasallaştırılmalı ve Kürtçe başta olmak üzere tüm dillerin üniversiteler, diğer okullar, mahkemeler, resmî kurumlar ve basında özgürce kullanımı önündeki tüm engeller yasal düzenlemeler ile kaldırılmalıdır.

En başta da, üniversitelerde Kürt dili, kültürü, edebiyatı ve tarihi ile ilgili bölümler açılmalı, bu anlamda toplumu eğitecek eğitimcilerin yetiştirilmesi sağlanmalı, eğitim materyalleri hazırlanmalı; tüm bunlar için de pozitif ayrımcı olunmalı, ekonomik olanakların tümü devlet tarafından sağlanmalıdır.

Bu olanaklar sağlanınca, hangi çok dilli eğitim konseptinin geçerli olacağını, hangi uygulamanın Türkiye için, Kürtler için, diğer ulusal, etnik ve dinsel azınlıklar için geçerli olacağını kendi toplum yapımıza daha uygun olarak bulabilir ve geliştirebiliriz.

KÜRT KİMLİĞİNİ TANIMAK TÜRKLÜĞÜ YENİDEN TANIMLAMAK

ZÜBEYDE KILIÇ (Eğitim-Sen Genel Başkanı)

Farklı kimliklerin tanınması ya da anadilinde eğitim gibi talepler karşısında dile getirilen tek bir sav var o da ülke birliğinin zarar göreceği savıdır. Oysa her şeyden önce belirtmek gerekir ki, Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan farklılıkların reddi, inkâr ve asimilasyon politikasının ülke birliğine hizmet etmediği açıkça görülmüştür. Asimilasyoncu yaklaşım halen devam ediyor olsa da inkâr siyaseti iflas etmiştir. Ve asıl bölünme tehlikesini yaratan şey farklılıkları reddetmek, bastırmak, yok saymaktır.

Bize ait olan bir çözüm için...

Türkiye Cumhuriyeti Devleti çok dinli, çok kültürlü bir imparatorluğun küllerinden doğdu. Bütün benzer ulus devlet inşâ süreçlerinde olduğu gibi homojen bir yurttaşlar topluluğu yaratılması hedeflendi. Bu hedefe dönük olarak da tek dil, tek kültür politikası uygulandı. Ama sorun şuydu ki, tek dilli tek kültürlü bir gerçeklik yoktu. Dolayısıyla söz konusu politikalar göçertme, yasaklama, cezai yaptırımlar uygulama gibi zor araçları devreye sokulmak suretiyle uygulandı. Sonuç ortada. Ülkeyi bölünmenin eşiğine getiren bu politiklardır. Şimdi yapılması gereken; zorla, bastırarak, şiddet uygulayarak değil, farklılıkları tanıyarak, kabul ederek, bu farklılıklar arasında uyum yaratmanın yollarını bulmak ve eşitler arası birlikteliğin araçlarını yaratmaktır.

Birden fazla etnik kökenin bulunduğu, birden fazla anadilin konuşulduğu tek ülke biz değiliz. Bu durumda çok sayıda ülke var ve insanların bir arada yaşayabilmelerini sağlayacak politikalar üretebilmişler. Pek çok Avrupa ülkesi en az iki dilli. Ama orası Avrupa deniyorsa, Hindistan'a bakabiliriz. Hindistan'da 700 civarında dil konuşuluyor. Siyasetçilerin artık iflas ettiği kanıtlanmış inkâr ve imha politikalarını, dayatmayı bırakmaları gerekiyor. Asıl bölünme tehlikesi burada yatıyor. Burada sayın Orhan Doğan'ın bir sözünü anımsatmak istiyorum: *"Kendi çözümümüzü üretmek zorundayız, yoksa bize ait olmayan bir çözüm gelecek!"* İşte bize ait olmayan ve çözülmeye götürecek bu "çözüm"e karşı farklılıklarla bir arada yaşamının önünü açacak politikaların bir an önce hayata geçirilmesi gerekiyor. Bunun başında da anadilinde eğitim hakkının tanınması geliyor.

Sürece daha baştan değişemeyecek maddeleri hatırlatmakla başlamak, Anayasanın özüne dair

değişiklikleri reddetmek yani aslında değişime karşı direnmek anlamına gelecektir. Bu engelleyici bir tutumdur. Ama her şeyin Anayasayla başlayıp bitmeyeceğini de unutmamak gerekir. Anayasalar üst metinlerdir. Orada yer alacak ilkelerin toplumsal düzlemde de karşılık bulması gerekir. Toplumsal, kültürel, psikolojik boyutları olan bir çoklu süreçten söz ediyoruz. Bunlar üzerinde de düşünülmesi, tüm bu süreçlerin ince ince işlenmesi gerekiyor. Kendini bildi bileli *"bir Türk dünyaya bedeldir"* propagandasıyla kuşatılmış bir yurttaş, aslında bütün etnik kökenler eşittir, şu anadili de en az senin anadilin kadar azizdir ve öğretilmeyi, geliştirilmeyi, eğitim hayatında yer almayı hak ediyor diye anlatmak oldukça zordur. Bu sorunun yaratıcısı politikacılar ve uygulanagelen politiklardır. Ortadan kaldırmak için de sosyo-kültürel, psikolojik boyutları dikkate alan politikaların uygulanması gerekiyor. Yeni Anayasa yapım süreci bu tür politikaların hayata geçirilmesiyle eşzamanlı olmalı diye düşünüyorum.

Sendikamız tarafından Türkiye çapında gerçekleştirilen bir araştırma, yurttaşların anadilinde eğitime soyut bir hak olarak olumlu baktığını göstermişti. Bu konuda genel bir kabul var ama hakkın kullanımı "ülke birliği" koşuluna dayandırılmıştı. Buradaki ülke birliği kaygısı da tıpkı yukarıda bahsettiğim psikoloji gibi bilinçli olarak yaratılmış bir şey. Bunu yaratmak için harcanan çabanın iki mislinin ortadan kaldırmak için harcanması gerekiyor. Sistemin yıllar içinde yarattığı bir korku kültürünün ve üstünlük psikolojisinin ortadan kaldırılması gerekiyor. Dolayısıyla Anayasa'da bir maddenin değiştirilmesi, örneğin Kürt kimliğinin tanındığına dair bir ibarenin yer almasından fazla şeyler gerekiyor. Kürt kimliğini tanıyacaksanız bunu ancak Türklüğü de yeniden tanımlama eşliğinde gerçekleştirebilirsiniz.

'Model' meselesi

Kuşkusuz farklılıkların tanınmasının, kimliklerin birbirleriyle ilişki içinde yeniden tanımlanmasının önündeki yasal engellerin kaldırılması önemli, ama bu durumun eğitimden çalışma yaşamına kadar her alanda hayat bulması için kat etmemiz gereken çok yol var. Karşımızdaki en önemli meselelerden birisi "model" sorunudur. Son günlerde yaşanan tartışmalarda en çok ifade edilen *"madem bu bir hak diyorsunuz, oyleyse hemen bir de model söyleyin"*

oluyor. Bu o kadar da kolay bir şey değil. Elimizde hazır bir reçete yok. Bir model oluşturabilmek için her şeyden önce kapsamlı bir veri tabanına ihtiyacımız var. Hangi dil anadili olarak nerede, ne kadar yaygınlıkta konuşuluyor. Bu konuda bir haritalama çalışmasının yapılması gerekiyor. Biz sendika olarak bunun çok küçük ölçekli bir ön çalışmasını yaptık ve ülkemizin çok dilli bir gerçekliğe sahip olduğunu, farklı anadillerin sadece ev içinde değil, çarşıda pazarda da iletişim dili olarak kullanıldığını saptadık. Bunun çok daha büyük ölçeklilerinin TUIK tarafından yapılması gerekiyor. Biliyorsunuz 1960'lı yılların ortalarından bu yana genel nüfus sayımlarında anadili sorulmuyor. Bunun yeniden sorulması ve günlük olarak hangi yaygınlıkta kullanıldığının tespit edilmesini sağlamaya yönelik soruların eklenmesi gerekiyor. Ardından taleplerin belirlenmesi önem taşıyor. Böyle bir mevcut durum ve ihtiyaç tablosu ortaya çıktıktan sonra çeşitli ülke örnekleri de incelenerek kendi ülkemize özgü bir model yaratılabilir. Ama tüm bunlar yapılan kadar ivedilikle yapılabilecek şeyler de var. Örneğin anadili Türkçe olmayan çocukların ilköğretime başlarken yaşadıkları travmayı ortadan kaldırmak için Türkçeyi

Kürtçe bilen öğretmenler aracılığıyla öğrenmeleri, Türkçe dışında anadillerinin konuşulduğu bölgelerde görev yapacak öğretmenlere, o dilleri asgari ölçüde konuşmalarını sağlayacak kursların verilmesi, üniversitelerde ülkemizde konuşulmakta olan anadillere ilişkin kürsülerin kurulması gibi... Geçen yıl gerçekleştirdiğimiz Anadili Sempozyumunda farklı ülke örneklerine ilişkin pek çok sunum yapıldı. Bizim sendika olarak şimdiye değin bu konuda yaptığımız çalışmalardan çıkardığımız sonuç, anadili ağırlıklı çift dilli eğitimin uygulanabilir olduğu yönünde. Ama buna yönelik sağlıklı bir karar vermek için daha önce yapılması gereken çalışmalar var.

Önyargıların kuşatmasında...

Demokratik özerklik önerisi, ifade edildiği üzere, belirli bir bölgeye özgü ve etnik temele dayalı bir öneri değil. En azından basına yansıdığı kadarıyla böyle önerilmediğini düşünüyorum. Daha çok yerel yönetimlerin güçlendirilmesini içeren coğrafi temelde yapılandırılmış bir sisteminden söz ediyor. Birçok örneğinde olduğu gibi bu tartışma da daha baştan ön yargıların kuşatması altında boğulduğu için, bu öneriyi ortaya atanların ne demek istediği de toplum tarafından tam olarak anlaşılmadı.

Kürtlerin özgün çözümü

'XWESERİYA DEMOKRATİK'

AZAD ZAL (Kürt Yazarlar Derneği Bşk. Yrd.)

Her insanın ağzında tat almanın ötesinde ses hareketlerini kontrol eden, onları biçimlendirip özgün bir ses sistemini oluşturup düşünsel faaliyetleri kontrol eden beyinle birlikte ses-anlam birlikteliğini yaratan ve bundan bir toplumsal iletişim aracını/ağını oluşturan bir dil vardır. Dil insana özgü bir veri, insanın toplumsal varlık olmasının göstergesidir.

İnsan bu dili anasının karnındayken edinir, geliştirir ve toplum içinde bir birey olmanın temel ögesi olarak işletir. Bu durumda toplumsal varoluşun temel gerekçelerinden biri dildir. Halk ve ulus olmadaki dil temel harçtır. Dil, her halkın en temel varlığı ve kendine özgü yanları olan, tarihsel süreç içerisinde oluşan, gelişen ve evrilen bir halk ve/veya ulusun en temel ögesidir.

'Kürt sorunu' mu, 'Kürt davası' mı?

Türkiye'de genellikle tartışılan konular temelde iki boyuttadır. Birincisi, genel, bilimsel ve herkesin kabul ettiği genel doğrular çerçevesindeki tartışmalar; ikincisi, Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren (ötesi de var tabii) oluşturulan bir resmi çerçeve var ve bu çerçevede belirlenen terim ve kavramlarla tartışılır, bunun dışına çıkılması günah, suç, yasadışı vs kabul edilir. Kürtler ile ilgili konular

gündeme geldiğinde bu boyut önem kazanıyor.

Öncelikle Türkiye'de oluşturulan suni kavramlar ve onların arkasındaki anlamlar ile ilgili art niyetlerin olduğunu düşünüyorum. Bu nereden başlamış, kim kullanmış bilmiyoruz ama Türkiye'deki bütün çevreler (buna Kürtler ve Kürt Özgürlük Hareketi de dahildir) bu tür kavramları rahatlıkla kullanır durumdadır. En başta "Kürt Sorunu" kavramının böyle bir suni oluşum süreci vardır.

"Kürt Sorunu" yanlış kurulan bir isimlendirmedir. "Kürt Sorunu" demek bile başlı başına bir "sorun"dur. Çünkü böyle bir tanımlama, isimlendirme mevcut durumun öznesini de nesnesini de olumsuzlamaktadır. Dıştan, egemen anlayış ve bakışın getirdiği bir sonuçtur. "Kürt davası" ya da "Kürt mücadelesi" doğru olandır.

Kürt davasının en önemli yönlerinden biri "dil meselesi"dir. Bu da en yakıcı ve sıkıcı bir şekilde Türkiye'de yaşanıyor.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından 70'li yıllara kadar inkâra dayalı bir yaklaşım olduğu için tek boyutluydu. Kürdistan'da gelişen mücadele ile birlikte inkâr süreci aşıldıkça daha değişik boyutlar kendini göstermeye başladı.

Kürt dilinin kabulü, ardında basın-yayında yasal zemine kavuşması, sonrasında kültürel ve siyasal alanlarda kullanımı ve yasal güvenceye kavuşması ya da kavuşma sürecini yaşaması kendisiyle beraber eğitim ve öğretimde kullanılması sorunu ile karşılaştık. Bence Kürt dili meselesi en kritik dönemindedir. Hem farklı durumların ortaya çıkmasına neden oluyor, hem de temel yaklaşım farklılıklarının, politik oyunların gün yüzüne çıkmasını sağlıyor.

2000'li yıllar itibarıyla Kürt dili bir halk dili olma, bir ulus dili olma yönüyle tartışma konusu olmuştur. Bunun kültürel ve sosyal boyutunun yanında özellikle yasal-siyasal yönleri ile önemli bir tartışma konusu olmuştur. Devlet ve Kürt halkı açısından bu tartışma ayrılma ve/veya ayrışma korkusu ve/veya istemini getirmiştir. Bu yıl "anadilde eğitim talebiyle" geliştirilen boykot ile beraber aslında bu gerçeklik ortaya çıktı.

Kürt dili meselesi ile ilgili olarak; *anadil eğitimi ve öğretimi, anadilde eğitim ve öğretim, resmî dil-anadil ikilemi, bölgesel dil, azınlık dili* gibi kavram ve adlandırmalar yerli yersiz çokça kullanılıyorlar.

Anadil eğitimi ve öğretimi ile anadilde eğitim ve öğretim farklıdır. Kürtler anadil eğitimi ve öğretimini her zaman ve her yerde gizli açık, yasal veya yasadışı olarak her zaman yapmışlardır. Oysa "anadilde eğitim ve öğretim", yasal-siyasal şartların uygun olup olmadığı ile alakalıdır.

Türkiye'de resmî dil olan Türkçe dışındaki başka bir dilde (bilhassa Kürtçe) eğitim ve öğretim talebinde bulunmak önemli bir meseledir. Aslında temel yaraya parmak basmaktır. Türkiye açısından ya yapısal bir silkelenmeyi getirir ya da yapısal bir sarsıntıyı yaşar.

Açıkça belirtmek gerekirse, gelişen dünya, AB standartları vs Türkiye'de bazı dayatmaların gelişmesini sağlıyor. Ancak esasında Türkiye Cumhuriyeti kuruluş felsefesinde bulunan "tek ulus, tek dil" anlayışı ve çabası "Kürt duvarı"na çarptı ve geri tepti. Israrla Kürtleri de içine alıp bu süreci tamamlamak isteyen bu anlayış üç parçası dışarıda olan bu büyük lokmayı çiğneyip yutamadığı için, tartışma bugüne geldi.

Üniter devlet ve resmî dil

Üniter bir devlette birden fazla resmî dilli eğitim pek mümkün görünmüyor. Zaten "üniter devlet" demek "tekçi yaklaşım" demektir. Bu haliyle Türkiye'de ne hukuki-yasal zeminde bunun imkânı var ne de yönetim şekli itibarıyla buna uygun mevzuat vardır. Onun için yapısal bir değişim ve düzenlemeye ihtiyaç var. Demokratik Özerklik ihtiyacı da buradan doğuyor.

Yeni bir anayasal süreç böyle bir durumu genel sorunların yanı sıra birden fazla resmî dille eğitim görme istemini gündeme getirip düzeltebilir.

Yeni anayasa sürecinde ilk üç madde de dahil olmak üzere tümüyle yeni bir anayasa metni hazırlanmalıdır. Halkların kültürleriyle, dilleriyle ve bütün diğer özellikleri ile ifadesini bulacağı bir anayasaya ihtiyaç vardır.

Birçok ülkede birden fazla resmî dil olması, anadilde eğitimin yasal güvenceye kavuşması gibi eğitim sistemi vardır. Deneyimler, eğitim sistemleri gözden geçirilebilir, değerlendirilebilir, ancak Türkiye ve Kürdistan'da özgün bir sistem geliştirilebilir.

Birçok Avrupa ülkesinin yaklaşımlarını samimi bulmuyorum. Azınlık ya da ötekileştirilen halklara sunulan bazı olanaklar bir "lütf" gibi sunuluyor.

Türkiye'de gelişmesi/geliştirilmesi gereken dünya ülkelerinin deneyimlerine bakılarak özgün bir model geliştirilmesidir.

Azınlık hakları ve Kürtler

Türkiye'de 'Kürt davası' dışındaki tüm etnik, azınlık, inanç gruplarının sorunları her halükârda rahatlıkla çözülecek sorunlardır. En büyük çözümezlik durumu ve düğümün başı Kürtler, Kürt mücadelesi, Kürt dili meselesidir. Kürtler azınlık haklarından ziyade halk olarak, ulus olarak haklarının mücadelesini veriyorlar. "Kürtçe eğitim kabul edilirse Çerkezler, Lazlar, Araplar da ister ve bu da birliğimizi bozar" yaklaşımı aslında suçluluk psikolojisinin getirdiği bir yaklaşımdır. Bahsedilen azınlık haklar büyük oranda asimilasyondan geçirilerek eritildi. Kürtler için bu söz konusu olmadı. Kürtler uzun süreli bir mücadele ile bu asimilasyon önünü aldı. Bir de Kürtler geniş bir kitleye sahip, sadece Türkiye'de 20 milyon civarında bir nüfusa sahip. Eğer "Kürtlere bazı haklar tanınırsa asimilasyon politikası tüm olumsuz sonuçlarıyla geri döner" korkusundan mümkün olduğunca devletin resmî kuruluş felsefesinden ayrı düşmek istemezler.

Bu durumda "demokratik özerklik" çözümü bu noktada tartışılması gereken bir çözüm modelidir. Çünkü bu çözüm modeli hem Türkiye'de kısmen batı bölgelere dağılan Kürtler açısından, hem de Kürdistan'ın diğer parçalarında bulunan ve farklı statülere sahip Kürtler açısından da ortak bir payda durumundadır. Bu aynı zamanda Kürt ulusal haklarına da cevap olabilecek doğru çözümlerin yolunu açacaktır.

Türkçe "özerklik" kavramı ile Kürtçedeki "xweseri" kavramları sözlükte birbirinin karşılığı olarak kabul edilse de Kürtçedeki "xweseri" halk gerçekliğine daha yakın; "yerinde yönetim, yerelden genele doğru öz-yönetimsel bir içeriğe sahiptir". Bu açıdan Kürt halkının talebi olarak doğan "xweseriya demokratik" yani "demokratik özerklik" uzun vadeli çözüm yoluna girmede en iyi modeldir. Aynı zamanda en uygun ve özgün modeldir.

MAFÊ MIROV Ê PERWERDEHIYÊ

ADAR JIYAN

Perwerdehî, her çend ku di wateyêke teng de wekî geşepêdan û gihandina mirov an jî lawiran bê dîtîna jî dîsa bi serê xwe wateyêke wê ya kûr û berfireh heye. Wekî tê zanîn di nav hemû giyaneweran de heyîna herî gihîştî, kemilî, kelbeng û perisandî mirov e. Mirov heyîneke civakî û komelayetî ye. Ji bo wê, bi qasî ku pêdiviya mirov bi xwarin, vexwarin, wergirtin, vehewîn, hengkirin, hengeme û hesîneyê heye, ew qasî jî pêdiviya wî/wê bi ragihandin, xwendin, perwerdehî û hîndekariyê heye. Nemaze jî perwerdehî... Çima nemaze perwerdehî û nemaze jî perwerdehiya bi zimanê zikmakî? Divê ku em hinekî li ser vê pirsê rawestin û bi berfirehî li bersiva wê bigerin. Carekê perwerdehiya bi zimanê zikmakî, ji bo her mirovî/ê hewcedariyê jênager û jiyani ye. Çi civak an takekes dibe bila bibe, bi hemde xwe yan jî bê hemde xwe teqez di perwerdehiyê re derbas dibe. Îcar divê ew perwerdehî pêşî teqez bi zimanê zikmakî be.

Perwerdehî domaneke wisa domdar e ku ji dayikbûna mirov bigire heta heta dawiya temenê wî/wê, ango tevê jiyana mirov di nava xwe de digire. Bi kurtayî mirov bi hêsani dikare bibêje, tu mirov nîn e ku bi perwerdehiyê nasdar nebe. Çê dibe xerab dibe, bêşik her kes bi awayekî di pergaleke perwerdehiyê re derbas dibe. Belê perwerdehiyê çawa? An jî erk, rist û çawaniya perwerdehiyê bi çi awayî? Ji bo çi û ji bo kê perwerdehî? Mirov li gorî çi û di çi mercan de perwerde dibe?...û hwd.

Em dixwazin li gorî van pirsan an jî di vê çarçoveyê de têgîna perwerdehiyê û perwerdehiya bi zimanê zikmakî rave bikin û girêdayî vê yekê hin belge, dokument û danezanên mafê mirovan derpêş bikin. Her wiha li ser girîngiya perwerdehiya bi zimanê zikmakî û di mercên îroyîn de mafê perwerdehiya bi zimanê zikmakî sepandina (pratîka) wê rawestin.

Mercên Zimanê Herêmî û Hindikayî yê Ewropa ku ji aliyê Lijneya Wezîran ya Konseya Ewropayê hatiye pejirandin di sala 1992'yan de hatiye navîşkirin. Peyama ku katiye pejirandin û navîşkirin ji pênc beşan pêk hatiye. Di beşa yekemîn de, pênasa zimanê ne fermî hatiye kirin. Diyalektên (zaravayên) zimanê fermî û zimanên ne xwecihî ji hev hatine veqetandin. Her wiha dewletên ku peyaman navîş kirine, bêgav in ku zimanên herêmî û hindikahîyan terif bikin û bipejirînin.

Di beşa duyemîn de rêgez û mebestên bingehîn hatine navîşkirin (listekirin): -Naskirina zimanên herêmî û hindikahîyan -Rêzgirtina erdnîgariya herêmê, ya ku di wergiriya wê

(dewletê) de ye

-Bo sûda van zimanan nişandana rêzgirtin û bizavên erênî

Ewletiya perwerdehî û hîndekariya van zimanan

- Hatîna nasîna hêsaniya hîndekariyê ya bo kesên

ku nikarin bi van zimanan biaxivin

- Jiholêrakirina ciyawaziyê

- Zêdekirina feraseta rêzgirtina beramber ya navbera komên (grûbên) zimên

- Damezrandina nimandina lebatên berjewendiyên van zimanan

- Sepîna mercên rêgezên di der barê zimanên ne xwecihî de

Di beşa sêyemîn de li ser mercên ewletiya zimanên herêmî û hindikahîyan yên ku di jiyana civakî de bikartên hatiye rawestandî:

- Di perwerdehiyê de - Di dadî û kargêriyê da

- Di xizmeta giştî de - Di çapemenî û weşanê de

- Dijiyana komelayetî û aborî de

- Di pêwendiyên derveyê sînor de

Beşa çaremîn sepîna peyamê di hundirine. Di beşa pêncemîn, ango ya dawîn de, navîşkirina peymanê û ravekirina wê cî digire

Hin Belgeyê Navneteweyî Yê Derbarê Bikaranîna Zimanê Zikmakî

Di çarçoveya Rêxistina Neteweyên Yekbûyî, UNESCO, AGÛK û Konseya Ewropayê de hin danezan û peymanên navneteweyî yên ku di der barê bikaranîna û perwerdehiya zimanê zikmakî de hatine navîşkirin:

1. Peymana Neteweyên Yekbûyî (mêjû: 26 Pûşper 1945): Digel ku di vê belgeyê de der barê perwerdehiya zimanê zikmakî de xaleke arizî nehatibe veqetandin jî, dîsa di xala der barê vesazkirina armanca rêxistinê de behsa "... bo mafê mirovan û hemû azadiyan û bê cudayî rêzgirtin û handankirina hemû regez, zayend, ziman û olan" tê kirin.

2. Danezana Mafên Mirovan Ya Gerdûnî: Di vê belgeyê de jî, der barê mijara mafên çandî de tu vesazkirinên arizî ne hatine kirin. Belê di xala danezanê ya duyemîn de, bê cudayî navbera nijad, reng, zayend, ziman ol û koka civakî û neteweyî tê kirpandin.

3. Peymana Mafên Aborî, Siyasetî û Çandî Yê Navneteweyî: Ev peyman di sala 1966'an de hatiye navîşkirin. Xalên peymanê yên 13., 14., û 15'emîn, çendî ku der barê perwerdehiya zimanê zikmakî de rasterast tu biryar nehundirandibe jî, gelek biryarên kitekit girtine nav xwe û perwerdehiyê ji bo her kesî/ê wekî mafê bingehîn û jênager dipejirine.

4. Peymana Mafên Şarmendî û Siyasetî Yê

Navneteweyî: Ev peyman ku di sala 1966'an de hatiye navîşkirin û di sala 1967'an de jî merî bûye, Tirkiye ne bûye alî. Di xala 27'emîn ya peymanê de tê gotin ku: "Li welatên ku hindikahiyên nijadî olî an jî zimên hene; pêgirên van hindikahiyên, yên ku bixwazî tevî kesên ku pêgirên komên xwe ne, bo ku çanda xwe bidine jiyandin, pêdiviyên xwe yên olî pêk binin û zimanên xwe bikar binin, mafên wan nayê mandelekirin."

5. Danezana Rêxistina Neteweyên Yekbûyî Ya Mijara Mafên Kesên Endam Yên Hindikahiyên Neteweyî an jî Nijadî, Olî û Zimên: Lijneya Giştî ya Rêxistina Neteweyên Yekbûyî 18'yê Berfanbara 1992'yan de biryara weşana danezana mafê kesên endam yên hindikahiyên girtiye. Danezan, mafê parastin û jiyandina çandê, mafê bikaranîna zimên, mafê beşdarbûna sazgêra biryardayîna der barê hindikahiya ku kes endamê/a wê ye, mafê sazkirina komele û venihartina wê, mafê pêwendiyên aştîyane yên navbera kesên endamên heman komê yên ku li welatên din dijin... dihesibîne.

6. Peymana UNESCO ya Li Hemberî Cihêxwaziya Perwerdehiyê: Peyman di 1962'yan de meriyet bûye û gelek girîngiyê dide mijara mafên çandî. 84 welat aliyên peymanê ne, belê Tirkiye ne alî ye. Di xala 5/1-C'de tê gotin ku "Dewletên endam, mafên meşandina xebatên perwerdehiya pêgirên hindikahiyên girîng dibîne û bo wê biryar wergirtiye. Ev xebat, bikaranîna zimên û dabinkirina hindikariya zimanê zikmakî jî di hundirine." Di heman peymanê de tê gotin ku: "ji ber sedemên olî û zimên pêkanîna pergalên perwerdehiyê yên cuda yan jî bo perwerdehiyê, damezrandina saziyan" Bi kurtayî, di peymanê de, li ser daxwaza dê û bavên zarok, belê bi wî şertî ku zarok neyê zorandin, mafê derfeta saziyên perwerdehiyê gelek caran hatiye kirpandin.

7. Danezana ku di Konferansa Giştî ya UNESCO ya 14'emîn de hatiye pejirandin: Di vê danezanê de tê gotin ku: "Her çand hêjayî rêzdarî û hevîşinê ye û hewcedariya wê bi girambariyê heye. Her gel xwediyê maf û peywira geşepêdana çanda xwe ye." Disa di Konferansa Giştî ya UNESCO ya ku di sala 1978'an de hatiye pejirandin de tê gotin ku "Mafê pêbûna pejirandina her kes û her koman yê ku cihê ne û xwe wekî cihê bibînin heye."

8. Mafên Çandî Yên Di Çarçoveya AGÏK' de: Di Konferansa Hevkarî û Ewletiya Ewropa ya ku di mējuya 01.08.1995'an de bi navîşîna Girtoka Dawîn a Helsînkî re encimiye (bi dawî bûye) de, tê gotin ku: "Bê veqetandin, nijad, zayend, ziman û ola mirovan çî dibe bila bibe, giramî dayîna hemû maf û azadiyên wan; perisandina mafên azadiyên siyasî, şarmendî, aborî çandî û komelayetî û handan kirina wan bi temamî di berpirsiyariya dewletên ku aliyên Girtoka Dawîn a Helsînkîyê de ne." Di Dokumana Kopenhagê (sal: 1990) ya ku di çarçoveya AGÏK'ê

de bo mafên çandî hatiye vesazkirin de, tê diyarkirin ku; her endamên hindikayî yên neteweyî, bo ku li derveyê daxwaza xwe neyên bişaftin, xwediyê mafê parastin û geşepêdanên xwe yên nijadî, çandî, zimanî û olî ne. Di heman dokumanê de, ji bo ku pêgirên hindikahiyên neteweyî, her gav di jiyana xwe ya arizî û gelemperî de zimanê xwe yê zikmakî wekî azad bikar binin gelek xalên din hatine vesazkirin.

Di xaleke din de tê gotin ku: "Tu kes nikare ji fêrbûna zimanê xwe, nemaze ji zimanê xwe yê zikmakî were manikirin." Jixwe ev xal, bi biryara Kombesta Ad Hoc ku di çarçoveya Peymana Mafê Mirovan ya Ewropayê de pêk hatiye de cih digire.

9. Peymana Çarçove Ya Derbarê Parastina Hindikahiyên Neteweyî: Danezana ku di Reşemiya 1995'an hatiye navîşkirin û gelek darazên pîrecur yên der barê hindikahiyên de di hundirine, ji aliyê Tirkiyê de nehate navîşkirin. Di xaleke danezanê de tê gotin ku: "Civakeke piranîparêz û demokratîk, bêgav e ku giramiyê bide zanava nijadî, çandî û olî ya kesê/a ku endamê/a hindikahiya neteweyekê ye û bo dabinkirina daxuyandin, parastin û perisandina zanava wî/wê pêdivî bi çî mercan hebe pêk bîne." Disa tê gotin ku: "Welatên ku aliyên peymanê ne, divê ku mafê kesên ku endamên hindikahiyên neteweyî biparêze û her wiha zimanê wan yê nivîskî û devkî yên zikmakî ku di di tîkiliyên jiyana arizî û gelemperî de tê bikaranîn, bê manikirin bigirin ser xwe."

Îcar ligel ku Tirkiyê gelek peymanên navneteweyî navîşkiribe jî, bi awayekî guhnedêr û xemnexur tevdi gere. Bihêl mafê mirovan û navîşkirina peymanên navneteweyî yan jî giramidayîna hindikahiyên neteweyî; êdî îro bûye ku zagonên xwe yên bingehîn jî nema nas dike. Ketberê ye. Rêveberên komarê (qaşo), ne zagon û rêzanan nas dikin û ne jî dizanin şarezayî çî ye. Belê çareserî ne di destê rêveberên tirk yên ku çav û guhên xwe ji her maf û dadiyan re digire de ye. Lewre ev 78 sal in ku li ser vê erdnîgariyê mandelekirina hindikahiyên neteweyî û binpêkirina mafê mirovan didome. Belê balkêş e ku hê jî bi hemû dijwariya xwe li ser piya ye neruxiya ye. Bi rastî divê ku tu kes çareseriyê ji kesên paşverû, nişadperest û xwediyê wan mējîyên rizîyayî hêvî neke. Çareserî ew e ku gel li dîrok û çand û zimanên xwe û peyre jî li hev û din xwedî derkevin.

Da ku dijminên çand û huner û wējeya gelan tîk neçin tu gel û netewe û nikarin bi şarezayî mirovahiya şa bibin. Li ser vê erdnîgariyê; -ne kêr û ne jî zêde- bi qasî her mirovê/a tirk, mirovê/a kurd, laz, çerkez, ereb, ermenî, asûrî û mirovê din jî xwediyê vê xakê û her wiha xwediyê mafê parastin û perisandina dîrok û çand û hunera xwe û bikaranîna zimanê xwe yê zikmakî ye. Mercên yekîtî û pevretiya gelan ne mandelekirin e. Hevtehemûlîkirin û pejirandin e.

İnkârcı zihniyetin yeni söylemi:

KÜRT VAR AMA KÜRTÇE YOK!

TAYİP TEMEL

Sosyolojik ve politik bağlamda değerlendirildiğinde, Kürtler, bir devletin asli ögesi olarak kabul görseler veya Kürtler açısından en kabul edilmez statü olan 'azınlık' olarak değerlendirilseler bile, varlığı kabul edildikten itibaren, mantıksal tutarlılık açısından, bazı hakların tartışmasız olarak tanınması gereklidir. Kürtler yıllarca tanınmayarak hakları gasp edildi. Ancak son yıllarda yükselen var olma mücadelesi ile beraber devlet de politik güncel söylemlerinde değişikliğe giderek, *'Kürtler var, ama halk olmaktan doğan hakları yoktur'* gibi kendi içinde tutarsız ve çelişkili bir söyleme sarılmıştır. Başbakan Erdoğan'ın Kürtlerin anadilde eğitim talebine karşılık; *'Bizden kimse böyle bir şey istemesin'* sözünün arkasında, *'Kürtler var ama Kürtçe yok'* denkleminin gündelik politikaya yansımaları yatmaktadır. Bunun yanında yine bir halk kendisine uygun gördüğü ve kendi gerçekliğine en uygun siyasi statü formunu belirleme hakkına sahiptir. Egemenler açısından bu böyle olmasa da dünyada gelişen evrensel hukuk ve insan haklarına bakıldığında, bir halkın kendisi için bağımsızlık talep etme hakkı kadar değişik siyasi formları da talep edebilme hakkı var ve bu konuda egemenlerden kendisine akıl vermemesini isteme hakkına da sahip oldukları açık bir şekilde görülebilir.

Kürtlerin özgünlükleri

Son 2 yıldır gündeminde olan 'demokratik özerklik' bir siyasi statü talebi olarak şüphesiz Kürtlerin kendileri açısından tartışabileceği bir konudur. Bu konudaki tepkiler ve tahammülsüzlüklere şu sorularla yanıt vermek gerekmez mi: Kürtler statüsüz yaşamayı kabul etmeyeceklerine göre, ya özerk ya da bağımsız bir siyasi yapılanma ile kendi toplumunu örme hakkına sahip değiller mi? Madem ki özerklik kabul edilmiyor ve buna yönelik tepkiler var, o zaman Kürtler kendileri açısından başka seçeneklere başvurma hakkına sahip olmazlar mı?..

İlginç olan nokta şu ki; demokratik özerkliğe karşı çıkanlar Kürt için alternatif ve daha makul bir statü önerisi de yapamıyorlar. Demokratik özerkliğin temel ayaklarından biri olan 'anadilde eğitim sorunu' gündeme gelince yüzyılların statükosuna saplanıp kalanlar (ki bu kesime hükümet yetkilileri de giriyor) *'Çerkezler ya da Lazlar da aynı hakkı istese ne yapacağız'* gibi sosyal bilimlere, sosyolojik gerçeğe ve politika bilimine ters olan resmi görüşün sözcülüğünü yaparak karşı çıkıyorlar. Oysa şimdi bu hakkı talep edenler ve bu haklar için

yoğun bir mücadele içerisinde olanlar Kürtlerdir. Diğer halklar şüphesiz kendilerinin doğal hakkı olanı talep edebilirler, ancak Kürtlerin onlardan farklı durumunu birtakım nesnel öğelere bağlamak mümkündür; bunlar: nüfus (sayıları diğer halklara göre daha fazladır), yoğunluk (son yıllardaki göç ile beraber metropollere taşınanlar hariç Kürtler ülkenin tek bir bölgesinde ve oradaki yoğunluğu oluşturacak biçimde yaşarlar), coğrafya (fiziksel şartları resmi devlet politikalarına ve asimilasyonuna teslim olmaları güçtür) ve son 30 yıldır sürdürülen siyasi mücadele geçreğidir.

Bu gerçekliklerin yanı sıra dünyanın birçok yerinde de ortak vatani paylaşan farklı halklar 'demokratik özerklik' ilkesine göre kendi ekonomik, eğitim, kültürel ve güvenlik sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Anadilde eğitim konusu da demokratik özerkliğin en temel demokratik kurumlaşma alanlarından. Bu yazıda asıl üzerinde durulması gereken demokratik özerklik çerçevesinde anadilde eğitim hakkı olduğu için dünyada örneklerine vurgu yapmak, başta hükümet yetkililerinin ve Türkiye'de statüko yanlılarının *'Kürtçe eğitim dili olamaz. Olursa bölünürüz'* söylemine yanıt vermek açısından son derece önemlidir.

Örneğin Fransa'da okullar çok dillidir ve eğitim sistemi Kürtlerin demokratik özerklik çerçevesinde talep ettikleri biçime benzer yürütülür. Bu duruma paralel olarak 1974'ten bu yana Korsika'da ilk ve orta dereceli okullarda eğitim anadilde yapılmaktadır. 1980'lerde ilk ve orta öğretime üniversiteler de eklenmiştir. İlerleyen süreçte özerklik statüsü kabul edildikçe ona bağlı bu durum daha da yetkinleştirilmiştir. Kürtlerin bu önerisine karşı çıkanlar bilirler ki, Fransa, birçok yönüyle Türkiye Cumhuriyeti için model ülke olmuştur. Demokratik özerklik ilkesini eğitimde uygulayan Fransa, aynı zamanda üniter yapının korunması yönüyle kuruluşundan bu yana Türkiye'deki birçok uygulamaya yön veren model ülkelerin başında gelir.

Yine bu konuda örnek teşkil edebilecek olan İngiltere'de yaşanan İskoç Sorunu da incelenmeye değerdir. Galler, Kuzey İrlanda ve İskoçya'da anadilde eğitim mevcuttur. Anadilde eğitim hakkı bu halklara ve topluluklara özerklik tanıyan yasalarla tanınmıştır. Siyaseti ile Türkiye'de belirleyici bir özelliğe sahip olan İngiltere'de de Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı 2000 yılında imzalamış ve 2001'de onaylanmıştır. Söz konusu düzenleme ile

Gal ve İskoç dillerinin kullanılması, okul öncesi eğitim, ilk-orta ve üniversite dönemlerinde Gal ve İskoç dillerinde eğitim verilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu dillerin yetişkinler tarafından okul dışı eğitimle öğrenilmesinin önü de açılmıştır. Gal ve İskoç dillerini medyada, yargı kurumlarında, idari makamlarda ve kamu kurumlarında kullanım da resmîleştirilmiştir. Bu dillerin sadece özel alanda değil kamusal alanda da kullanımı yasallaştırılmıştır. Bölgesel ve yerel yönetimler de bu çerçevede düzenlenmiştir. Yükümlülükler merkezi iktidar ile bölgesel iktidarlar arasında paylaşılmıştır. Özellikle eğitim alanında bölgesel iktidarlar inisiyatif sahibidir.

Ayrıca dilsel çeşitliliği kültürel bir miras kabul eden İspanya'ya da bakılabilir. Bu temelde İspanya'da halk olarak adlandırılan 14 bölgeden daha geniş özerkliklere sahip olan Katalonya, Bask ve Galiçya'da bölge halkının konuştuğu dil ikinci resmî dil statüsündedir. Bu üç dil, yani Baskça, Katalanca ve Galiçyaca dilleri, İspanyolca ile birlikte tüm İspanya'da geçerli olan 4 resmî dili oluştururlar. Eğitim özerk bölgenin yetkisindedir. Her üç bölgede de eğitim anadil ile yapılmaktadır.

Kamusal alanda çok dillilik mümkün

Bu örneklerden de anlaşılıyor ki, Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın 'evlerinde kendi dillerini kullanabilirler, daha ne istiyorlar' söylemini gereksiz kılan onlarca dünya örneği bulunmaktadır. Zaten Kürtlerin son okul boykotu göstermiştir ki, anadilde eğitim hakkına karşı devlet yetkililerinin dayanakları ne kadar zayıf ve bilimsel olmaktan uzak olsa bile, resmî söylem ve zihniyetin dışına çıkmamışlardır. Kürtlerin talebi sadece okullarda eğitim dili olması da değil, kamusal alanda da kullanılmasıdır. Şüphesiz Kürtçe anadilde eğitim gerçekleşirken, Kürtler kendi sorunlarını 'demokra-

tik özerklik' ilkesi ile Türkiye sınırları içinde çözme yaklaşımına sahip oldukları için aynı okullarda Türkçe eğitim olmalıdır. Oysa hükümet yetkilileri 'resmî dil değişmez' söylemi ile politik olarak anadilde eğitim hakkını reddetmeyi düşünmektedirler. Anadilde eğitim hakkı ile bir dilin ikinci resmî dil olması farklı şeylerdir. Birçok halk her ülkede kendi anadiliyle eğitim yaparken, kamusal alanda çift dillilik, hatta çok dillilik esastır. Bu açıdan Kürtler anadilde eğitim talebini gündeme getirirken, aynı zamanda Kürdistan'da kamusal alanda da kendi dillerini kullanabilme hakkını talep etmektedirler. Bu çerçevede bir formülasyon olarak Kürt kentlerinde kamusal alanda hem Türkçe hem de Kürtçe kullanılabilir.

Anadil konusu bütün Kürtler açısından ortak payda olduğundan, bu konuda her siyasi görüşten Kürtler duyarlı ve karardır. Yeni Anayasa yapılmasının gündemde olduğu bir süreçte Kürtler açısından anadilde eğitim hakkı göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Çünkü 12 Eylül Anayasası'nın ilk 3 maddesinden biri olan 'Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili Türkçedir' cümlesi, diğer halkların anadilde eğitim hakkını gasp ettiği gibi, Kürtçenin yıllarca bir dil olarak kabul edilmemesine de neden olmuştur.

Demokratik özerklik gündeme geldiğinde ortaya çıkan diğer temel bir yanılgı da, 'Kürtler sadece Bölge'de yaşamıyor ki' refleksidir. Oysa demokratik özerklik ilkesini savunan Kürtler bu inşayı mevcut ulus-devlet sınırlarına dayandırma amacı taşımıyorlar. Bu modeli geliştirenler açısından özerklik ilkesi çizilmiş sınırlar yerine yoğunlaşmış ulusal bölgeler, yereller ve kentlere dayanır. Dolayısıyla aynı dili konuşan uluslar, kentler olabileceği gibi çok dilli olanlar da olabilir. Zaten dünyada çok dilli uluslara dair örnekler de az değildir.

KÖRDÜĞÜMÜ DİL ÇÖZER

İSMAİL DINDAR

21. yüzyıl Türkiye'sinde, yüzyıllık tarihi geçmişiyle, toplumsal sorunların başında kuşkusuz Kürt sorunu gelmektedir. Maalesef, burada anılması gerekmeyen birçok nedenden dolayı 'ulusal' ve 'insani' boyutu ağır basan bu sorun, zaafı, karmaşıklığı ve güçlüğünden dolayı geçmiş, günümüz ve gelecek zamanların temel sorunu olan sınıfsal sorunların da ötesinde ve önünde bekleyip durmaktadır.

Kuşkusuz, başlı başına ele alındığında sadece 'ulusal' karakterde olmayan Kürt sorununun temelinde ve özünde sınıfsal özellikler de bulunmaktadır. Yer aldığı coğrafyanın jeopolitik özelliği, yine bu coğrafyanın dinler, diller ve dolayısıyla gittikçe karmaşıklaşan bir süreç içermektedir.

Çözüm yolları tartışıldığında, merakla ve aceleyle gelen soruların başında 'bölünme', kaygı ve düşünceleri boy göstermektedir. Bölünme de bir seçenek olmakla beraber, günümüz koşullarında, Kürtlerin, Türklerin ve diğer etnik yapıların Türkiye, Ortadoğu ve Dünya coğrafyalarına dağılmış durumlarının getirdiği gereklilikler, ayrıca küreselleşmiş dünya koşullarının da gerektirdiği üzere, bölünmeksizin de var olan dil, etnik ve yönetsel sorunların çözümü mümkünün ötesinde, insani, sınıfsal ve demokratik ilkeler gereği vazgeçilmezdir. Ki etnik haritanın karmaşık bir halde olması ve yüzyılların getirdiği birliktelik ve yaratılmış olan ortak kültür vb. nedenlerle belki de en zor seçenek, en son olması gereken yol, bölünmedir.

Dini-hegemonya çözümü getiremez

Kuşkusuz milleti oluşturan ve ayakta tutan temel öge dil olmakla beraber, 'dil'i, (anne dilinde eğitimi) bölünmeye götürecek bir süreç olarak algılamak bir korkudan ibaret olmakla birlikte, bu korku ve kaygıların temelinde demokrasiye inanmamak gelmektedir. Nitekim demokrasinin olduğu yerde bölünme bir gereksinim olmadığı gibi, demokrasiye inanmış, evrensel değerleri içselleştirmiş bir anlayış gerekiyorsa ve doğru yol ise her türlü çözüm yoluna da saygı duyar...

Mevcut sorunların önünde engel olan yasalar değil, o yasaları yapan zihniyetlerdir. Yasalardan önce zihniyetlerin değişmesi durumunda çözüm her zaman mümkündür. Çözümün anahtarı karşılıklı saygı temelinde gelişecek iradelerle ortaya çıkar. Pragmatist ve faşizan düşüncelerle var olan herhangi bir sorunu çözmek mümkün değildir.

İdeolojik, siyasi ve insani açılardan irdelendiğinde Kürt sorununun mevcut iktidar tarafından çözümü oldukça güç görünmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında dini-hegemonyanın, dünyanın hiçbir yerinde demokrasiye, insan hukukuna öncülük ettiği görülmemiştir. Dolayısıyla gelişecek bir çözüm halkın direngen iradesi ve devrimci dinamiklerin kararlı ve birlikte mücadelesiyle olur.

Türkiye'de yaşanan etnik (anne dilinde eğitim) sorun (durum) dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşanmıştır. Denilebilir ki Türkiye hariç, günümüzde bu tür sorunu yaşayan ya da çöz(e)meyen ülke kalmamıştır. Her ülke veya toplum, kendi gereksinim ve koşulları doğrultusunda durumu sorun olmaktan çıkarmış ve sonuçta, etik, demokratik, insani bir yöntem benimsemiştir. Zaten çağdaş anlayışların egemen olduğu toplumlarda, etnik, dil, eğitim sorunları baskı, zulüm, ayrımcılık nedeni olmaktan çalkalı çok zaman oldu.

İspanya; özgün örnek ve çözümler...

Kuşkusuz, her ülkenin kendi olanakları ve karakteristik özelliklerine uygun çözüm yolları vardır. Bir ülkedeki yönetim ve eğitim biçimini kalıp şeklinde başka bir ülkeye uygulamak her şeyden önce bilimsel değildir. Çok dilli eğitim politikalarını uygulayan İsveç, İsrail, Kanada, İsviçre, Yeni Zelanda, Finlandiya, Belçika, Irak Kürt Federe Yönetimi, Hollanda vb ülkeler kendi ülke koşulları ve gereksinimleri doğrultusunda uygun yolu bulmuşlar. Örneğin; İspanya'nın nüfusu yaklaşık 40 milyondur. Ülkenin resmî dili İspanyolca ya da Kastilyandır. Halkın yüzde 73'ü bu dili kullanır. Ülkede beş azınlık dili de konuşulmaktadır. Bunlar Katalan (8.5 milyon kişi), Galiçya dili (3 milyon kişi), Bask dili (650.000 kişi), Asturya dili (800.000 kişi) Aragon dilidir (30.000 kişi).

1978 tarihli İspanya Anayasası'nın 3. maddesine göre, "Devletin resmî İspanyol dili Kastilyandır. Bu dili bilmek bütün İspanyolların görevi, kullanmak da haklarıdır... Diğer İspanyol dilleri de statülerine uygun olarak çeşitli özerk topluluklarda resmî dil sayılırlar."

a) **Bask ülkesi:** Bask ülkesi dördü İspanya'da üçü de Fransa'da olmak üzere yedi ilden oluşmuştur. Bask dili Öskaradır. Yürürlükteki özerklik statüsüne göre Öskara, Bask bölgesinde, İspanyolca ile aynı konuma sahiptir.

Bask hükümeti eğitim alanında dillerin kullanımı konusunu düzenlemek yetkisine haizdir. "Her öğrenci Öskara ya da Kastilyan dilinde eğitim görme hakkına sahiptir." Ortaöğrenim sonunda her öğrenci hem Baskça hem de Kastilyan dilinde kendini anlatabilme yeteneğine sahip olmak zorundadır. Özel okullar hariç sadece Bask dilinde eğitim veren okul yoktur. İlkokulda öğrenciler haftada 16 saat Baskça eğitim görürler. Ortaöğrenimde bu süre haftada 25 saate kadar çıkabilmektedir.

Bask ülkesi üniversitesi felsefe, coğrafya, tarih, dilbilimi, eğitim alanlarında Bask dilinde öğrenim vermektedir.

b) Katalonya: Katalonya'nın nüfusu yaklaşık 6 milyondur. Katalan dili, nüfusun yüzde 60'ının anadilidir. Katalan dili bu bölgede İspanyolca ile aynı statüye sahiptir ve ikinci resmî dil olarak kullanılmaktadır.

Eğitim alanında, Kastilyan ve Katalan'ın her öğrenim düzeyinde eşit olarak sağlanması gerekmektedir. İlkokul sonunda öğrenci bu iki dili de bilmezse diploma alamamaktadır. Tüm öğretmen ya da üniversite öğretim görevlilerinin bu iki dile hâkim olmaları zorunludur. Uygulamada Katalan okulların yüzde 60'ında öncelikli dil durumuna gelmiştir. Üniversitede ise derslerin yarısından fazlası Katalan dilinde verilmektedir.

c) Galiçya: Galiçya, İspanyolcadan bağımsız bir dili olan ulusal bir topluluğun yaşadığı coğrafi bir bölgedir. Bölgenin nüfusu 3 milyondur. Eğitimde kullanılan yerel dil, Portekizce ile benzerliği olan Gallego'dur. Galiçyalılar Gallego ile birlikte İspanyolca'yı da konuşmaktadırlar.

Bu anlamda İspanya örneği incelenmeye, tartışılmaya değer bir örnek olarak görülmektedir.

Eğitim, belediyelerin sırtına yüklenemez

Kuşkusuz, gereksinimler doğrultusunda, yapılacak düzenlemelerle, yerel yönetimler yasası da değiştirilerek çözüm yolu bulunabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, yılların getirdiği baskı, yasaklama, talan ve tahribatlar da göz önünde bulundurularak Kürtçeye ve Kürtçe eğitime pozitif ayrıcalık yapılarak bu alanda var olan sorunlar sağlıklı bir şekilde çözüm yoluna konabilir. Bu konudaki tüm yük belediyelerin sırtına yüklenerek işin altından kalmak mümkün değildir, doğru da değildir. Eğitim bir kamu hakkı ve görevidir. Eğitim, ertelenebilecek, ihmal edilecek, sonuçları sonradan telafi edilecek bir olgu süreç değildir. Kürtler de eğer bu ülkede kamudan sayılıyorsa bu konuda devletin sorumluluk alması gerekmektedir. Evet, bu konuda yerel yönetimler de birçok konuda sorumluluk üstlenebilmeliler, kolaylaştırıcı, yerinde hizmetler verebilmelidirler, ancak temel görev devlet görevidir. Dolayısıyla gerek Kürtçenin gelişimi konusunda

gerekse Kürtçe eğitim konusunda yeterli kaynak oluşturmak devletin temel görevlerindedir.

Gelinen noktada, anne dilinde eğitimin gerekli olup olmadığı veya bir insan kendi annesinin dilinde eğitim görmediği takdirde meydana gelecek psiko-sosyal travmalar nelerdir, vs gibi temel doğruların tartışılmasını doğru bulmuyorum. Her yıl yapılan çeşitli kademedeki sınavlar her şeyi anlatıyor. Bölgelere göre okullaşma oranları, üniversiteye öğrenci gönderme oranları, kalkınmışlık düzeyi, işlenen çeşitli cinayetler, toplumsal sorunlar vs her şeyi anlatıyor. Kürt coğrafyası her alanda belirgin bir kopukluğu yaşıyor. Bunun temel nedeni tabii ki Kürde dayatılan inkârdır. Kürt'ün kendini hiçbir zaman ifade edememiş olmasıdır. İlkokuldan üniversiteye kadar, eğitimin her evresinde yaşadığı travmalardır.

'Özel kursta öğren' demek, hakarettir

Günümüz Türkiye'sinde gelinen noktada, 'Kürt Sorunu' olarak adlandırılan aslında bir 'Türk' ya da 'Türkiye' sorunu olan sorun, ulusal, sınıfsal ve insani boyutlarıyla büyüdükçe büyümüş; Ortadoğu'nun karışık ve çetrefilli yapısı içinde gittikçe kör bir düğüme dönüşmüştür. Gittikçe büyüyen siyasi bir irade olarak Kürtler bölgesel, lokal bir olgu olmaktan çıkmış, sorun artık aynı zamanda bir Avrupa, bir dünya sorunu olmuştur.

Türkiye'de bu kör düğümü çözecek anahtar "dil"dir. Dil çözülsün, yönetsel, hukuksal sorunlar ip yumağı gibi ardı sıra çözülür.

İnsanların, ailesinden, çevresinden öğrendiği ilk dil, dünyayı ve yaşamı algıladığı ilk dil olan 'anne dili'ni konuşmaları ve bu dilde eğitim görmelerinden elzem ve doğal bir şey olamaz. Bu hak temel insan hakkıdır. Demokrasinin de, bilimsel eğitimin de, pedagoji biliminin de (eğitsel bilim) etik değerleri olmazsa olmazlarıdır. Dolayısıyla bu hakkın engellendiği yerlerde, bu hakkı elde edebilmek için; tüm meşru mücadele yollarını kullanmak gerekir. TZP'nin uyguladığı bir haftalık boykot kuşkusuz doğru, meşru hatta çok gecikmiş bir adımdır. Ancak sorunun önemi ve güçlüğü göz önünde bulundurularak bu eylemleri süreklileştirip zenginleştirmek gerekir.

Kürtçenin Türkiye'de sadece seçmeli ders şeklinde okutulması, asla yaraya merhem olamaz. Kürtlere Kürtçeyi özel kurs ortamında ve özel çabalarla öğrenmeyi dayatmak, en az asimile etmek kadar hakarettir. Ev, iş, çarşı-pazar süreçleri, Kürtçenin ayakta kalmasını, gelişmesini sağlayacak olgular değildir. Kuşkusuz bunlar da önemlidir ancak temel ve vazgeçilmez doğru eğitim sürecidir. Kürtçenin tüm eğitim süreçlerinde kullanılmasıdır. Bunun dışında ne söylenirse söylenir, ne yapılırsa yapılsın, lafi güzafır.

Gönüllü birlik isteyen Kürt siyasi jenerasyonunun stratejisi

DEMOKRATİK ÖZERKLİK

ADIL ZOZANİ

Kürt sorununa çözüm modeli olarak demokratik özerklik kavramı kurumsal olarak 26-28 Ekim 2007 tarihli Demokratik Toplum Kongresi'yle (DTK) gündeme geldi. Kongrenin kararı daha sonra Demokratik Toplum Partisi'nin Birinci Olağan Kongresi'nde de tartışıldı ve parti programının öncelikli maddeleri arasındaki yerini aldı. Bunun anlamı şuydu; Kürt siyaseti legal zeminde ilk defa çerçevesi belirlenmiş bir proje ile devlet egemenliğine karşı bir okuma geliştirmiş oldu. Bu tarih üzerinden 3 yıl geçti. DTP, demokratik özerklik projesini iki dilli olarak kitaplaştırdı ve parlamentoda da dağıtımını sağladı. Ancak, Türkiye Parlamentosu bu çözüm modelini tartışmaktan imtina etti. Soruna ilişkin somut çözüm modelini tartışmak yerine, Kürtlerle savaşmayı tercih etti.

DTK, AKP iktidarı dönemindeki ilk sınır ötesi müdahale tezkeresinin, iktidar ve muhalefet partilerinin oybirliğiyle kabul edilmesinden sadece on gün sonra; demokratik özerklik projesini kamuoyuna açtı. Tam bir ay sonra (28 Kasım) AKP Hükümeti sınır ötesi operasyon yetkisini Genelkurmay Başkanlığı'na devretti. Daha sonraki gelişmeler biliniyor. 17 Aralık, büyük hava operasyonu ve 21 Şubat 2008'deki Zap'a yapılan büyük kara operasyonu...

Devlet egemenliği, Türkiye'de çözüme dair okumaların önünü kesmek için çok çaba sarfetti. Geldiğimiz nokta itibarıyla Kürt sorununun çözümüne ilişkin olarak yeni okumalara gereksinim olduğunu "devlet akliyesi" zımnen, devletten ayrı düşünenler ise doğrudan tartışır oldu. Peki bunu taraflardan birinin başarısı olarak algılamak mümkün mü? Bu soruya tahrikkâr cevaplar vermek yerine, daha derinlikli okumalar içinde olmak gerekir.

Öncelikle Kürt siyaseti ortaya koyduğu çözüm modeli etrafında okumalar yapmaktan kaçınmadı. Ortaya konulan modele ilişkin okumalarıyla çözüm niyetinde taktiksel düşünmediğini, stratejik bir yaklaşım içinde olduğunu kanıtladı.

Kürt cenahında demokratik özerklik modeline ilişkin belirgin okumalardan birincisi şu: Öncelikle, Kürt sorununun çözümü kolektif haklar ekseninde olmak durumunda. Bireysel hak ve özgürlükler Kürt sorununun çözümüne kapı aralayabilir; ancak nihai çözüm olamaz.

Kopenhag Kriterleri çözüm mü?

Bu ne anlama geliyor? Bugünün gelişmiş dünyasında halkların özyönetim erki itibarıyla belli bir doyuma ulaştığı fikri ağırlıklıdır. Bu nedenle, kolektif

bütünlük içinde bireyin hak ve özgürlüklerini esas alan bir özgürlük anlayışı vardır. Kopenhag Kriterleri bu nedenle önemlidir. Ancak bu kriterler Kürt sorununun çözümünü sağlayacak bir formülasyon içermiyor. Kürt sorununun temelinde bireysel hak ve özgürlüklerin sınırlı oluşu yatmıyor. Kolektif inkardan kaynaklı kendini ifade etme sorunu vardır.

Dolayısıyla –garip gelebilir ama– eski dünyanın çözüm modelini masaya koymak gerekir. *Self-Determination* hakkını konuşmadan Kürt sorununa çözüm geliştirmek mantıklı değildir. Uluslararası hukuk kendini halk olarak tanımlayan tüm topluluklar için geçerli bir kaide olarak tanımlıyor. Aynı şekilde *'halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkı'* da bu çerçevede geçerli temel kuraldır.

İkincisi; Kürt sorunu; Kürdistan coğrafyasının stratejik konumu nedeniyle gelişmiş dünyanın ilgilenmek durumunda olduğu bir sorun. Çok basite indirgeyerek söylemek gerekirse; Kürtler Ortadoğu'da yaşayan dört ulus yapılanmasından biridir. Araplar, Farslar ve Türklerle birlikte önemli bir çoğunlukları vardır. Ve bu halkın yaşadığı coğrafya diğer üç ulus yapılanmasınca paylaşılmış. Bu paylaşım, Batılı gelişmiş güçlerin eliyle olmuş.

Kürt halkının içine sokulduğu bu girdabın tarihsel nedenleri vardır. Kürdistan coğrafyasını paylaşan egemenler, dönemsel çıkarları itibarıyla hesaplamalar yaptıkları için, paylaşımın sebepleriyle ilgili olmamışlardır. Ancak, Kürtler sorunun çözümüne ilişkin okumalar geliştirirken, bu derinliğe inmek durumundalar. Öncelikle Batılı gelişmişlerin 20. yüzyılın başlarında, Kürtlerden tarihi bir intikam almak üzere hareket ettikleri bellidir. Bu intikamın Kudüs'ün Haçlıların elinden alınmasıyla yakın ilgisi vardır. Batılı gelişmiş güçler 12. yüzyılda bir Kürt komutana (Selahattin Eyübi) yenilmenin intikamını 20. yüzyılda Kürdistan coğrafyasının paylaşımını ve Kürtlerin 'iktidarsız' bir halk olarak yaşamaya mahkûm edilmesini sağlamakla aldılar. Tabii ki bunu yaparken salt intikam dürtüleriyle hareket etmediler. Orta yerde bir sorun yumağı bırakmanın Ortadoğu'nun yeraltı ve yerüstü değerlerinin sömürülmesine katkısı olacağını da düşündüler. Geride kalan yüzyıl itibarıyla bu konuda amaçlarına fazlasıyla ulaştıkları da söylenebilir. Ancak yetmedi; Batılı güçlerin sömürü mekanizması ile Sovyetlerin ilhak mantığının bir halkın erimesine yeteri kadar zemin sunacağı düşünüldü. Ama bu olmadı. Sovyetlerin kuruluşundan itibaren, oluşan ikili blok izafi olarak Ortadoğu kavgalarını

20. yüzyılın başlarında oluşturulan suni dengeler üzerine kurguladılar. Bu kurgu içinde Kürtlere özellikle yer verilmedi. Araplara, Farslara ve Türklere ilhak mantığı çerçevesinde Kürt asimilasyonu için –iradi entegrasyonuna- sonuna kadar destek verildi. Tutmadı, çünkü Kürtler onların tahmin ettiklerinden çok daha dirençli çıktılar. Sovyet Bloğu'nun çökmesiyle birlikte Kürtlerin bu denklem içinde bir yerlerinin olması gerektiği fikri ağır bastı. Daha önce kriptolar düzeyinde konuşulan sorun, açıktan konuşulmaya başlandı.

İntikam dürtüleri ve çıkarları gereği 20. yüzyılın başında Kürt halkını egemen ulusların iradesine terk eden ve iradi entegrasyona kapı aralayan güçler; özellikle Körfez Savaşı'yla birlikte, 12. yüzyılda, Kürtler eliyle yüzlerine kapatılan kapıyı tam 9 asır sonra yine Kürtler eliyle açmanın mümkün olabileceğine kanaat getirdiler.

Kürdü kabul, 'Kürt halkı'nı ret!

Üçüncüsü; Kürtler iki okumadan bir sen-tez oluşturulabileceği fikrine ulaştılar. Kürdistan sorununun çözümünün bu nedenle 'eski dünya'nın usulüne uygun olacağı Kürtlerce kabul gören bir yaklaşım. Uluslaşma evresine ilk adımları atan bir halk olduğu halde, iki asır boyunca ağır bedeller ödemiş olmalarına rağmen uluslaşma sürecini tamamlama sancısını yaşar oldular.

Dördüncüsü; Kolektif haklar ekseninde çözüm modelleri etrafında dolaşan Kürtler, sorunun çözümünün ağırlığını da hissetmeye başladılar. Üstelik iki boyutlu düşünmek durumundalar. Siyaseten parça bütünlüğü içinde düşünmek gerektiği kabulü ile parçalar bütünlüğü içinde düşünen bir halk gerçekliği ortaya çıktı. Bu durum, sadece Kürt siyasetini –dört parça siyasi güçleri aynı sorunla yüz yüze- değil, sorunla bağlantılı tüm güçleri zorluyor. Bu da kalıcı hesaplar yapmanın önünü tıkayan bir faktördür.

Son okumadan hareketle, Türk devlet erkinin Kürt sorununa siyaseten tasfiye amaçlı yönelmesini kavramak mümkündür. Bu nedenle Kürde, *'Kürt olarak varlığını kabulleniyorum, ama halk olarak varlığın benim için sorundur'* deniliyor. Bu yaklaşım, daha önce *'bunlar ne istediklerini de bilmiyorlar'* diyenler, somut bir çözüm projesiyle karşı karşıya kaldıklarında, geçmişe sarılmaktan başka çıkar yol bulamıyorlar.

Türk devlet akliesinin geçmişte ısrarının altında sadece Kuzey'in siyasi tasfiyesi yoktur. Geçmişte ısrardan kasıt bugünü daha geniş bir zaman dilimine dönüştürmeye dönüktür. Açık söylenirse de dört parçada halksal uyanışa dayalı Kürt siyasallaşmasının geriletilmesi hesapları yapıyor. Türk devlet akliesi yeni konjonktürel değişimin olabileceği, mümkün olduğu hesapları yapıyor. Bu konjonktür içinde Kürtlerin 'birey olarak varlıklarını sürdürecekleri bir

toplumsal düzen oluşturup, halk olarak tükenişlerinin mümkün olacağı düşünüyor'. Bu nedenle Ekim 2007 tezkeresini sıradan bir olay olarak algılamamak gerekir. Güney'e giren Türk Ordusu'nun öncelikli amacı Güney'in işgaliydi. Zap'taki yenilgi bu hesapları bir dönem için erteletti, ancak bu, devlet akliesinin bu amaçtan vazgeçtiği anlamına gelmez.

Kürtler karar verdi, sıra devlette

Bu okumalardan sonra Kürt siyasetinin demokratik özerkliği sunmuş olmasını asgari bir çözüm koşulu olarak algılamak mümkündür. Mevcut Kürt siyasi jenerasyonu itibarıyla bu çözüm modeli stratejiktir. Ancak, Türk devlet akliesi egemenliğini sürdürür ve bu model çözüm zemini yapılmaz ise, gelecek Kürt siyasi jenerasyonunun devletle ortaklaşması mümkün değildir. Bugün itibarıyla toplumlar bütünlüğü çerçevesiyle hareket eden bir siyasi jenerasyon söz sahibidir. Toplumlar bütünlüğüyle ilintileri nedeniyle halkların gönüllü birlikteliklerini savunuyorlar. Üstelik bunu savunurken de kendilerini zorlayan 'parçalar bütünlüğü içinde düşünen' bir halk gerçekliğini de görüyorlar. Sorunun çözümünü ötelemekle, aynı zamanda bu siyasi jenerasyonun da zamanla erk yitimi içinde olacaklarını hesaba katarak, gelecek jenerasyonun 'parçalar bütünlüğü' ekseninde yeni dünya ile ilişki içinde olacaklarını bilmek gerekiyor. İfade bütünlüğü itibarıyla Kürt sorununa ilişkin çözüm modeli olarak sunulan demokratik özerklik, dünyadaki kimi benzer sorunlara ilişkin çözüm modellerini çağırırsa da, aynı değildir.

Öncelikle 'parça bütünlüğü' ekseninde sunulan çözüm projesinin örnekleneceği bir modeli yoktur. Özgün olmak durumundadır. Her ne kadar 'parça bütünlüğünü' ifade etse de, 'parçalar bütünlüğü'ne de örneklenmesi mümkündür. Bugün itibarıyla Güney'de yaşanan de-facto durum aynı zamanda Kuzey açısından çitasal bir örnektir. Kuzey'in Kürt siyaseti istese de Kuzey'in taleplerini Güney'in de-facto durumunun gerisinde tutma şansı yoktur.

Bu nedenle son üç yıl içerisinde Kürt sorununa ilişkin gelişmeler aslında son yüz yılın özeti mahiyetindedir. Bugün itibarıyla demokratik özerklik modelini tartışırken, modele ilişkin ayrıntıları konuşmadan önce genele ilişkin okumaların doğru olması gerekir. Kürt siyaseti bu okumalarını yapmış ve bir karar vermiş. Şimdi sıra devlet akliesinde. Devlet akliesinin Kürt siyasetinin bu okumalarını doğru algılayıp bir sonuca varması gerekiyor. Üçüncü bir seçenek yoktur. Ya toplumlar bütünlüğü ile ortak bağı olan Kürt siyaset jenerasyonu sorunun çözümünde ortaklaşılacaktır ya da topluluk bütünlüğü ekseninde 'parçalar bütünlüğü' akliesiyle hareket eden gelecek Kürt siyaset jenerasyonu yüz yüze kalmayı göze alacaktır. Devletin bir karar vermesi gerekiyor. Gerisi teferruattır...

FUTBOL BAHANE BÛ Û TOLHILDAN ŞAHANE BÛ!

ALÎ FİKRÎ IŞIK

Gava ku ez diwanzdeh salî bûm, min û refek hevalên xwe li Batmanê bi navê Batman BJK tîmek ji xwe re avakiribû. Wê demê Batman navçeya Sêrtê bû û futbola resen ya ku li wî bajarî dihat lîstin di asta lîga amatörî de bû. Sêrt YSE û Batmanpetrolspor di nava pêşbaziyeke dijwar, her maç bi pefçûn û bi lêdaneke asayî bi dawî dibû. Û bi fikandina dawî ya hakem re, di sikak û kolanê wî bajarî de alîgirên wan tîman carnan heya berdestê sibê şerekî xedar pêkdanîn. Ew dijminatî derketibû asteke wisa ku carnan berî destpêka maçê, hê tim di rê de di otobusan de pêşiya wan dihat birin û ha ho.. heya Kerên Şamî (Kerên Bismilî) ji avê bihata li futbolkarên dixistin. Dubendiya wan her du tîman di bingeha esasî de ne berberiya sportîf bû, berberiya kurd û ereban bû. Sêrtî ereb bûn û di nava vê çîroka taybet de neheqiyeyeke dîrokî tevî her celeb sosreta bi serê kurdan de anîbûn. Êdî futbolê fersenda tolhildandinê, wekî derfetekî bêpeyan dabû destê kurdan. Futbol bahane bû û tolhildan şahane bû!

Ji Beşîrîsporê heta Farqînsporê

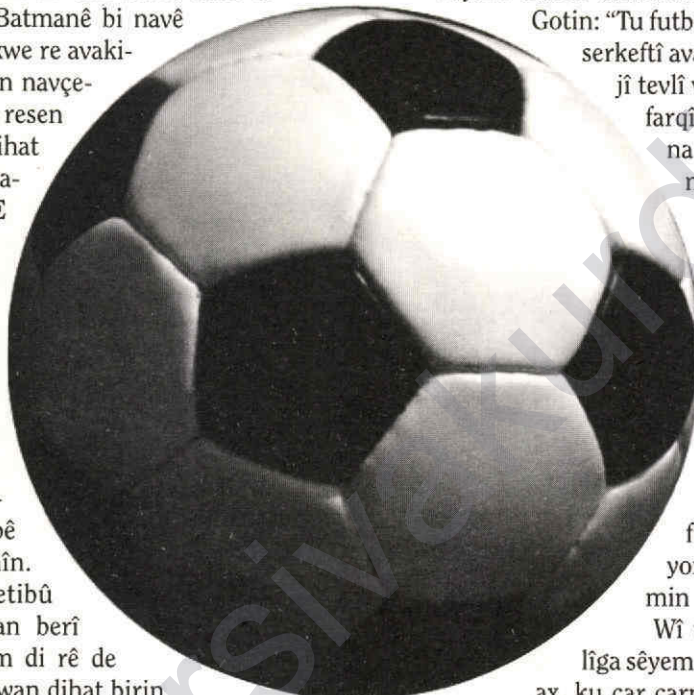
Pîştî sazdeh saliya xwe ez jî di bin ala Beşîrîsporê de tevî wê dubendî û berberiyê bûm. Gava ku em diçûn deplasmana Sêrtê, mebesta me ne lîstikeke xweşik û ne encamên serkeftî bûn, mebesta me ya sereke heyra canê me bû. Me di nava maçê de jî lêdan dixwar û piştî maçê jî. Em bi bazdanê, bi revê, bi hezar şikir û selewatan vedigeriyan mala xwe. Min du salan di wê lîga kambax de lîst. Ji bilî şeqam, pihîn û lêdana dar û keviran, bi îzna Xwedê tu karesateke mezin bi serê min de neqewimî. Piştî du salên dojehî

rojekê hinek camêran li deriyên min xistin.

Gotin: "Tu futbolkarekî baş î, em tîmekî serkeftî ava dikin û em dixwazîn tu jî tevî wê tîmê bibî." Ew camer farqînîbûn û doza tevlibûna tîma "Sîlvansporê" li min dikirin. Hema wisa li ser piyan me, ji bo şert û şîrûdên debar û jiyana Farqînê li hev kir û roja dotirê li paytexta qedîm li Diyarbekirê peyman a xwe îmze kir. Êdî ez di bin ala Sîlvansporê de, li Diyarbekirê di lîga amator a yekem de futbolkarekî niv profesyonel bûm. Huner û keda min êdî pere dikir.

Wî wextî Diyarbekirspor di lîga sêyem de bû û li stadeke zemin ax, ku car carna ew zemîn bi kumeke

hûrîk dihat zexmkirin û ew kuma hurîk gava ku bi wê axa hişk re tevlîhev dibû, zemin dibû wekî jiletêkê celadî û her derê futbolkar kul dikir. Ji ber ku stadeke Farqînê tune bû me ji mecbûrî hemû maçên xwe li stada Diyarbekirsporê dilîstin û axir maçên me berî maçên Diyarbekirsporê bi du seaten, ji bo temaşevanên Diyarbekirsporê aciz nebin li dar diketin. Wateya vê bûyerê ji bo min gelekî mezin bû, lewre her maç ji alî çar pen hezar temaşevanan ve dihat temaşekirin û ew derfet fersenda ku ez xwe nîşanî futbolnas û futbolzanan bidin, diafirand. Lê mixabin pêvajo ne wekî ku min dihizirî herikî, pistî du salên qirase, rojekê min çavên xwe vekirin, waweylê, futbol bûye "aut" û siyaset bûye "in". Kurro çî bû, çawa bû? Hê min bersivên wan pirsan ji tu mexlûqatî negirtibû, lehiya welatparêziyê wekî rûbarên heç bi pêlên bejn bikeştî min ji da ber xwe. Min çavên xwe vekir, wa ez li Şiwan Perwer guhdarî dikim û bi rondikên keserkûr hêdî hêdî digirim û min biryara devjêbardana futbolîstinê wergirtiye. Ez ê vêga di hizûra we de sond bixum ku ew bûyer di heman demê de bê xilaf

wisa qewimî.

Kevneşopiya futbola kurdî

Belê, çîroka min ya taybet bi wî terhî bi dawî bû. Gelo, ji wê rojê û vir de pêvajoya futbola kurdî û dîroka saziyên futbola kurdî, bi kijan rengî û bi kijan tevni hat heya îro? Gelo îro rewşa futbola kurdî û rewşa futbola saziyên kurdî di kijan astê de ye? Gelo, mirov dikare ji bo vê pevajojê, behsa kevneşopiya futbola kurdî û kevneşopiya saziyên futbola kurdî bike? Ji bo Modernîteya Kurdî, wekî alavekî modernîzma civakî ya civaka kurdî, mirov dikare ser mijareke wisa bi navgîna sosyolojiyê, derxe asta derbirînê? Ku li derekê pêvajoyek ku li derekê çalakiyek hebe divê ku li wê derê, dîrok, hizirîn û çandêke taybet jî hebe. Gelo, mirov dikare wê dîrokê, wan hizirînan û wê çandê ji hev bineqîne û bi her celeb kategoriyan, wan ji nû de bi nav bike û wan di nava çîrokeke taybet de, tevli her cure wateyên xwe, wana ji nû de ji bo fêhm û fêrîkirinê, bi wate bike? Helbet ew kar ne karekî hêsan e. Helbet ew kar pisporiyeke dixwaze, lê belê, bêyî wî karî, nirxandina modernîzma kurdî, wê bivê nevé nivco be û wê nivco bimîne.

Rewşan tîmên bajarên kurdan

Diyarbakir, Entab, Wan, Elezîz, Meletî, Meraş û Sêrt, ew heft bajar di nava pêvajoya pêncî salî de car caran derketin asta lîga yekem. Îro, ji bilî Entabê pê ve tu tîmên erdnîgariya kurdî di asta Super Toto ya lîga yekem de hebûna xwe nadomînin. Par Diyarbakirspor jî di wê astê de dilîst, lê mixabin encax sezonekê li ber xwe da. Îsal Diyarbakirspor di asta Bank Asyayê de pêşbaziya xwe didomîne. Ji bilî Entab û Diyarbakîrê, ew tîmên erdnîgariya kurdî, yek ji van ji xwe li astên jorî hilnegirt. Wekî çîrûskên ber baranê, piştî serkeftinên siûdwar, hema bêje wekî ku ji kaşekî, ji jor ve benê girandin, wisa bi serê jêr bi paş ve çûn. Mêrdîn, Wan, Riha, Elezîz, Semsûr di asta duyem de dilîzîn û tîmên bajarên din hemû di asta lîga sêyem de tevdigerin. Culemêrg û Şirnex ew her du bajar jî, di asta amatorî de rêz girtine.

Em baş dizanin ku li Entabê sermayeyeke gelekî xurt ya sanayîyê heye û burjuwaziya Entabê bi bêzîrganên Stenbolê re di nava tîkiliyeke xurt de ne. Tîma Entabê ji alî rêvebiriyê ve girêdayî burjuwaziyê ye. Sermayeya sanayî ya Entabê bi tîma Entabê re ne tîkildar e. Loma tu carî tîma Entabê nebû şampiyona Tirkîyeyê. Kar û emelên rêveberê tîma Entabê jî serî heta dawî bêzîrganî ye. Her sal refek futbolkar transfer dikin û bi pereyekî baş difiroşin. Dîsa em baş dizanin ku serokê tîma Entabê Îbrahim Kizil û serokê Beşiktaş Stenbole di karê “gazê” de şîrkên hev in. Ji bo wan derfet û hinek tiştên din Entab li kurdewariya xwe xwedî dernakeve. Alîgirên Entabê jî, xwedî li rengê kokê xwe dernakevin.

Jixwe ne hewce ye ku em bi dîdîrej behsa tîma

Diyarbakîrê bikin! Tîma Diyarbakir ji sala 1992'yan û vir de navgîneke şêrê qirêj bû. Bi gotîneke din, dewletê, li hemberî şêrê gelê kurd, wekî manîpulas-yonekê, tîma Diyarbakirsporê ji xwe re kiribû pêlîstok. Par, êdî dewletê destê xwe ji nava tîmê kişand û tîm tevli her cure astengên xwe li holê bêxwedî mal. Rêvebirê tîma Diyarbakirsporê li kurdewariya xwe xwedî dertên lê çanda ku di navê de dijîn ne çandêke pêşverûye. Jixwe li Diyarbakîrê sermayekê sanayîyê tune ye ku hebe ji ez ne bawerim ku qudreta wê sermayê, hêjayî gotinê be. Ji ber hindê, rêvebirîya tîmê, tim û dayîm di destê esnaf û bazirganên bajêr de ye û ew esnaf û bazirgan jî melez in. Jixwe û ji berjewendiyên xwe pê ve tu tiştêkî bi wate nabînin.

Şaredariya Diyarbakîrê jî, ji xwe re tîmek avakirîye bi navê Bûyûk Şehir Belediye Spor (DBB).

Wekî encam, futbola ku li erdnîgariya kurdî tê lîstin bi şikil û bi rengê xwe hê ne futboleke kurdewarî ye. Sazî û rêveberên saziyan jî, ji çanda kurdewariyê gelekî dûr in. Pêdivî pê heye ku hêzên kurdî dest bavêjin sazî û rêvebirîya futbola li ser erdnîgariya kurdan.✽

RIBAB Û SIRÛD

EDÎB POLAT

Li bin konên mitriban ku li çayîrek fireh û şîn dixuyan dengê nîqaşê dihat. Du mitrib li ber qefesa kewan ketibûn qirika hev. Dengê qebe qeba kewan bi ser dengên wan diket, yekî digot te kewê min diziyê, yê din digot ne yê te ye, min ew ji nav zeviyê girtiye. Hin ji wan ji kewên xwe hez dikirin, hin li ribabê didan, jinên ku elbik li milên wan bûn ji parsê dihatin.

Û nûzîna dengê ribabê li nav konan belav dibû.

Ji nişke ve xwediyê du konan bi nav hev ketin û pevçûn. Jinan dest avêtin porê hev, mêran hev daf dan erdê, bi kulman hev û din pelesorî kirin. Bi dengê qêrîn û hêwurzeyê re, tofek leşker û serbazek bi dengê firfirkê dor li wan girtin, hemû zilamên wan kirin cemseyan, jin û zarokan li wir hiştin. Mitribek bi şalwar di wê hêwirzeyê de, beriya li cemseya leşkeran siwar bibe ribabekê kir navrana xwe.

Berê wan dabûn hefsa Amedê, bi rê ve radyoya maşîneyê nûçeyan digot:

“Darizandina grûbek endamên rêkxistinek terorîst û cudaker li Dadgeha Leşkerî ya Rêveberiya Awarte ku bi ser Femandariya 7^{emîn} a Parleşkeriyê ve ye, dest pê kir. Li gor îdîayê, wan sûcên wekî kuştin, birîndarkirin, şêlandin û endametiya rêkxistinek cudaker, terorîst û illegal...”

Rêveberiya leşkerî hê hatibû ser hikum, mitriban guhên xwe li nûçeyan mûç dikirin, xof ketibû nava wan, serî danîbûn ser milên hev. Saetek bi şûn de ew li pêş avahiyek yek tebeqe, du ode û dirêj ku bi têlên direhî hatiye rapêçandin daketin. Leşkeran li ber avahiyê nobet digirtin. Tofek leşkeran merş bi girtiyan didan xwendin. Serê hemû girtiyan rût bû, eşofman li wan bûn û solên sporê di piyên wan de bûn, bi hev re ranên xwe bilind dikirin, pê li erdê didan, wekî leşkeran dimeşyan û diqêriyan: “Xwezî bi wî yê bêje ez tirk im!”, “Tirkê Herî Mezin, Kemal Atatirk!”, “Her tirk leşker diwelidê!” Her diruşmeyer sê caran dubare dikirin. Leşkerek ji nişke ve baz da û hat pêşberî femandar:

- Femandarê min! Femandarê min! Grûbek girtî ji cihê lêpîrsînê anîne vir, ew pir qilêrî ne û tijî sipî bûne.

Femandêr got:

- Hemûyan zû tazî bikin, derman di canê wan bidin, kincên wan têxin bîdonekê û bikelînin! Paşê hemiyan bibin serşokê!

Dengê merşên leşkerî dihat:

“Guh bidêre li dîrokê, tê dengê mehîn û nalan, Sînga Romayê qul kirin bi serê rimê Hûnan...”

Femandêr berê xwe da girtiyên ku dimeşin û sirûdan dibêjin, ferman qêriya:

- Baş bimeşin, xweş biqîrin, ev der ne zindan e, dibistan e û hûn jî xwendekarên vê dibistanê ne! Hemû sirûdan ji ber bikin û wekî leşkeran tevbigêrin. Heke hûn ji rêçika rê û rêbazên min derkevin û li dijî fermanên min werin, ez dê we bişewitînim. Li vir rêxistin, heval, hogir û malbatên xwe ji bîr bikin. Tenê ez heme niha, li vir ez her tişt im, xwedî me, dewlet im û qanûn im!

Leşkerê ku berî niha hatibû û jê re pate kiribû dîsa meşiya cem femandêr, di guhê wî de kir piste pist û girtiyekî rê wî da.

Femandêr dest da pişt xwe û bi heybet meşiya cem girtiyan, çavêkî li wan gerand, bi darê di dest xwe de yekî nişan da û got:

- Tu... Tu derkeve pêş!

Ew girtî gavek avêt pêş û mîna leşkeran piyên xwe li hev da, di rewşa “amadehiyê” de sekinî, got:

- Fermo ez benî!

Femandêr:

- Fermo ez benî çi ye ûlan? Diivê tu bêjî ferman bide qumandarê min!

Wî got:

- Fermana te li ser serê min!

- Tu çima merşan nabêjî?

- Ez nizamim qumandarê min! Ez hê nuh hînî tirkî bûme.

- Tu nizanî? Tu dê zanibî! Destê xwe veke!

Girtî destê xwe dirêj kir, yekî da ser yê din. Femandêr bi darekî dirêj lê da, heta ew ket erdê. Lê bi hewldanek dawî serê xwe rakir û bi Kurdî got: “Xwedê bela te bide!”

Girtiyek nexweş bû, li ser kursiyek rûniştibû, hevalên wî şîr didan devê wî. Ji ber îşkenceyê milên wî nedigirtin, çavên wî jî girtibûn. Warêlek (Bîdonek) mezin li navenda hewşa girtîgehê dixuya, girtî qîrê dikirin bin û agir da didan, leşkerek kinc dikir warêlê û ew dikeland..

Dengên sirûdan her berdewam bû, geh gur dibû, geh sar dibû.

Êvar bû, sê girtî di navendê de dimeşyan, geh dihatin wî serî, geh diçûn aliyê din; cixare dikişandin, sohbet dikirin. Komek girtî li ser nivînan li cem hev rûniştî bûn, ji nişke ve dengê ribabê hat: Mitribê bi şalwar ku li bin kon gava hatibû girtinê ribab kiribû navrana xwe, li ribabê dida. Girtiyek ji hevalê xwe re got:

- Ev mitrib ribab çawa kiriye hundir?

Yên din şaşmayî li hev nihêrin, paşê li mitrib. Hêdî hêdî ber bi wî ve meşyan.

Mitrib bi dengê ribaba xwe re kilamek qêriya:

- Diyarbekir bi mêrge ye,

Nisêrbînê li qible ye,
Heskîfê bi minare ye,
Qiziltepe bi cade ye,
Batmanê bi refîne ye...

Gardiyan ji nişke ve zeraqe vekir, her kes lê nihêrî, mitrib ribab dîsa di nav şalwarê xwe de veşart. Gardiyan bang kir:

- Berpirsiyar, tu li ku derê yî?

Girtiyek derket pêş û got:

- Ferman bide qumandarê min!

- Dengê mûzikê tê, radyo an teyb di hundir de heye?

- Femandarê min, ne radyo heye, ne jî teyb!

- Dengê kilaman tê. Rast bêje!

- Girtî carna stranan dibêjin!

Qerdiyan ji bersivê têr nebû, wekî mirovek ku kîn û buxda dilê xwe zêde bike nihêrî, nepeyivî û zeraqe girt. Gava ew çû, mitrib li nav girtiyan geriya, kodika ribaba xwe da ber girtiyan û got: "Ji bo Xwedê çi ji dilê we hat!" Çend girtiyan ji bêrika xwe dirav derxistin û danîn ser kodikê.

Mitrib hat cem komek girtî, lê serekê komê derket pêş, got:

- Em komun in, diravan nadin tiştên wilo. Were cem me, em te nas bikin.

Mitrib sekinî, hizirî û kêlikê bi şûn de çû cem wan, li nav wan rûnişt, xêrhatinê di hev dan. Girtîyan li hal û wextê mitrib pirsîn, gotin "derbasbûyî" be. Yekî ji wan li sebeba girtina koma mitriban pirsî. Wî

jî got: "Şer derket, piştî jin û mêr hemû li nav hev ketin û pevçûn, cendirme hatin bêyî lêgerîn bikin me civandin û rasterast anîn vir. Şalwarê min bi kêrî her tiştî tê, min ribab di nav de veşart û anî vir."

Girtî:

- Tu çima ji girtiyan pere dicivînî? Ne eyb e, ne guneh e?

- Ez çawa bikim axa? Debara me aşiqan wiha pêk tê. An na em dê birçî bimînin. Ji me re ha li derve ha li hundur, ferq nake!

Girtî hêrs bû û got:

- Wiha nabe, ev der heps e, em jî girtiyên siyasî ne, pereyên taybet divê tune bin, bi awayê komunê em dijîn.

Mitrib bi devoka xwe pirsî:

- Axa axa, hela bêje komun çi ye?

- Komun bihevrebûn e, ango kom e. Her kes di heman saetê de radibe, radizê û perwerde dibe. Ji bilî berpirsiyarê komê pere bi kesekî re nîn in, çi ji me re lazim be ew diçe dikire. Hesap li cem wî ne, feqîrî û zengîni di nav me de tune ye. Ji derve çi were, em bi hev re dixwin û vedixwin. Em paqijiya qawîşê jî bi nobet dikin, rojê du kes firaqan dişon. Kesên ku cixare dikşînin, dikarin ji berpirsiyar deh cixare bigrin, mafê wan yê rojekê ew qas e. Kesek tade û zilmê li kesekî din nake, em hemî wekî bira ne... Çi pêdiviyên te hebin tu divê ji berpirsiyar re bêjî. Gava berxwedan dest pê dike, em bi hev re dikevin rojiya mirinê, bi hev re têr dixwin. Bi hev re bextewar û bi

hev re xemgîn dibin. Mîraq neke, ziyaretvanên te qet neyên jî tu birçî û tazî namînî.

Mitrib:

- Baş e, em aşiq in jixwe kesekî ku ji derve were serlêdana me nîn e. Ji niha û pê ve ez jî bi we re. Li derve ji yên mîna we re digotin Telebe.

Mitrib mîna ku fam kiribe serê xwe hejand, hemû girtiyên komunê yeko yeko hatin, bi destê mitrib girtin. Yek ji wan ew bir pişt mitêlan, gore û kincên paqij dan wî, piştê di teyfikekê de xwarin jê re anî û cilêtek da wî ji bo rûyê xwe kur bike.

Jiyana qawîşê bi kişandina cixareyan, bi vexwarina çayê, bi meşa voltayê û bi sohbetên kûr berdewam dikir. Gardiyan û tofek leşker hatin, girtî di rêzê de jimartin. Piştî jimarê xwarin hat belavkirin, girtî li hember hev cot cot rêz bûn, du kes ji teyfikekê xwarin xwarin. Piştî xwarinê du girtî çûn cihê aşpêjê, li wir du teşt amade kirin, di yekî de firaq bi kefê şuştin, di ya din de av li wan kirin. Wê gavê ne ji komunê lê ji nav girtiyên din dengê hat, digot:

- De haydê Tembûrvano! Ka miqamek govendê lê bide lo...

Mitrib ji nav komê baz da, dîsa ribaba xwe ji navrana şalwar derxist, vê carê ji bo giranî di ber dengê ribabê re got:

- Were lê lê, were lê lê, were lê lê, wer kubarê,

Tama memikê te xweş e, wekî tama fitarê...

Girtiyek ji komunê bi nêrînek sosret lê nihêrî û ew çû cem hevalên xwe, bi wan re axifî. Komunê girtiyên di guhên hev de bi kurtepiştî axifîn. Girtî hemû di dilanê de bûn, ji govendê re ne serî ne binî hebû, giraniyek wisa li dar bû ku gume gum ji qawîşê dianî. Gardiyan ji derve ev hêwirze bihîst, baş guhdengî wan bû û li kemaçeyê guhdarî kir. Bişirî, li wî jî xweş dihat, li dora xwe nihêrî, pêl serê pêçiyên xwe kir hat ber derî û cardin zeraqeyê vekir. Bêyî dîtina girtiyên kêlikê li govendê temaşe kir. Wî ribab nedidît tenê dengê wê dibihîst. Piştê hêdika zeraqê girtî û bazda cem fermandêr, pate kir û got:

- Femandarê min, girtî govendê digrin.

Femandarê şaşmayî got:

- Çawa? Govenda çi kuro? Qey ew dîn bûne, daweta bavê wan e?

- Dengê muzîkê ji hundur tê, ew jî li ber rêz bûne û dilîzin.

Femandêr tavilê rabû, wekî her car sînga xwe nepixand, qerdiyan da pey. Lê vê carê kûçîkek jî pê re hebû. Dest ji çend leşkeran re jî bilind kir, tofek cendirme gihîştin wî. Gava ew ji odeya rêveberiya zindanê derketin der, girtî govend rawestandî, her kesek li cihekî rûnişt, mitrib dîsa kodika ribabê gerand. Wê gavê dengê ji qawîşê hat, digot:

- Mîrata ribabê pere bi me re nehişt!

Girtiyên ji komunê ku kêliyê berî niha bi kurtepiştî diaxifîn, di nav xwe de mitrib nîşanî hev dan û

gotin "wiha nabe! Divê ew perwerde bibe! Prensîbên komunê hene, li vê ecêba giran binihêrin ew diravan dicivîne!" Wê keliyê deriyê qawîşê ji nişke ve vebû, digel femandar deh-panzdeh leşker û kûçîkê femandar ketin hundir. Girtî tirsîyan û bi yekdengî gotin "Co hat!", bi çavên revoke li kûçîkê nihêrin. Mitrib ribabê veşart. Lê leşkerek bi milê wî girt ew anî cem Femandêr.

Femandêr got:

- Ew çi ye hûn lê didin?

Berî Mitrib tişteke bêje, gardiyan ew mîna tişteki xerab û erjeng dîtibe rê femandar da û got:

- Ew... Ew... Min di dest wî de tişteke dît.

Mitrib li hember femandar di rewşa "amadehiyê" de bû, bi tirs û xof bû, çokên wî dilerizîn.

Femandêr:

- Bêje lawo, ew çi ye? Te ew di ku derê de veşart?

Wekî ku zimanê xwe xwaribe, deng ji Mitrib derneket.

Femandar bi rik bû, got:

- Heke hûn nebêjin ew çi ye û li ku derê ye, ez dê we hemiyan di nava vê qawîşê de di bin daran re derbas bikim û bişewitînim! Berpirsiyaaaaaar!

Berpirsiyarê qawîşê got:

- Ferman bide ez benî!

Femandar:

- Bêje, zû bêje ew dengê çi ye? We ew di ku derê de veşartiye?

- Ribab e, alavek muzîkê ye, lê mixabin ez nizanîm ew di ku derê de hatiye veşartin.

Femandêr berê xwe da mitrib û got:

- Ez dê te li şîşê bixim, tu bisekine kero ez dê çi bînim serê te!

Piştî ew derketin der, qawîş dîsa ket bêdengiyê, lê Mitribê ku ji tirsê ew mabû bi xwe de birî, rahişt ribaba xwe û got: "Yar gewrê, yar gewrê... Dinya li me havîn e, kelan û dikelîcî... Sala par vî çaxî gewrê ya min bû, sala îsal di mala bavê xwe de dizewicî..." Ji nişke ve komek leşker bi dar, jop û mertalan ketin hundir û dest bi lêgerînê kirin. Mitrib bi lez û bez ribab di nava şalwarê xwe de veşart. Yeko yeko li nava pemboyên doşekan jî nihêrîn û pirtikên hemî balîfan belav kirin, qawîş sero bino kirin û bi daran li girtiyên dan.

Di bin dengê hêwurzeya girtiyên de, Femandêr vegeberiya, awirên xwe tûj kir, bi hêrs got:

- Bêdeng bin! Bes e! Bes e!

Bi carekê re deng hatin birîn, bêdengiyek bi xof dest pê kir. Wî di nava qawîşê de peyase kir, geh çû wî serî geh hat vî serî. Kûçîkê "Co" jî li pey bû.

Ji nişke ve girtiyek derket pêşberî wî, got:

- Femandar, hûn her roj îşkence bi me dikin! Heta êvarê bi darê zorê hûn merşan bi me didin gotin. Nan û xwarina ku ji me re tê têra me nake. Bi zîkê birçî em nikarin wekî leşkeran bimeşin. Em vê

zilmê nema qebûl dikin, me biryar girtiye, ji îro pê ve em dikevin rojîya birçîbûnê.

Fermandêr bi peroş axîfî, got:

- Wiha wiha... Nabe welê... Nanê we heye ava we heye, hûn çî dixwazin? Şikir bikin, ew jî tune bûya, we dê çî bikirana? Ev sirûd yê dewleta me ya pîroz in. Rojîya çî? Hûn tirk in tirk! Her tirk leşker tê dinê! Haydê bi hev re bêjin: Her tirk leşker tê dinê, her tirk leşker tê dinê!

Kesekî deng nekir. Fermandar berê xwe da girseya girtiyan û bi du destan wekî ku rêveberiya koro-yekê bike, got:

- Her tirk leşker tê dinê, her tirk leşker tê dinê!

Hemû girtî wekî ker û lalan bêdeng bûn. Fermandar çû nêzîkî wan, yek bi yek li nav çavên wan nihêrî, got:

- Hûn serî hil didin, baş e, baş e... Em dê niha bibînin! Berxwedan ha? Baş e, baş e! Hûn dê bibînin, ha ha ha!

Leşkerê qerewaneyek tijî xwarin anî ber deriyê qawîşê, derî vebû, lê kesek qerewane negirt hundir. Leşker kêlikê sekinî û rahişt qerewaneya xwe dîsa bi şûn de vegeyriya. Piştî derî hat girtin, yekî bang li mitrib kir:

- Hozano, ka ribaba xwe biaxifîne lo...

Girtiyek din li ber wî rabû:

- Ew dê were girtin, dê serê me têkeve belayê!

Mitrib ji şalwarê xwe ribabê deranî û nûzînî jê anî. Gava dengê wê li qawîşê belav bû, leşkerê ber deriyê qawîşê hêdîka zeraqeyê vekir, vê carê mitrib û ribaba di dest de dît. Ji nişke ve çindik da xwe, bi kef û coş baz da. Bi rê ve ji xwe re got: "Min dît, min ew dît!" Leşkerê li pêşberî Fermandêr got:

- Fermandarê min, fermandarê min! Min vê carê ew dît!

Fermandêr:

- Te kî dît?

- Mitrib!

Fermandêr bang li Mitrib kir, ew dîsa bi tirs meşî-ya hember wî. Fermandêr got:

- Tu dê bi vê tembûra xwe miqam ji sirûdan re çê bikî! Gava girtî merşan bibêjin, tu dê li ribabê bidî!

Fermandar serê xwe bilind kir, ji girtiyan re got:

- Hemû bicivin! Dest bi sirûda 'Dîrokê Vekin' bikin, bêjin 'Guh bidêre li dîrokê, tê dengê canî û nalan, sînga Romayê qul kiran serê rimê Hûnan...'

Fermandêr piştê got:

- Mitribo, tu çî sekinî? Bi wan re li ribabê bide! De yellah bi hev re dîsa bêjin.

Mitrib di ber dangan de tingînî ji ribabê anî, lê notayên dangan û ribab li hev nekirin.

Fermandêr got:

- Nabe, wiha nabe. Mitribê bênamûs, tu çîwa lê didî?

Mitrib:

- Çênabe qumandar, weleh çênabe!

Fermandêr bi balkêşî lê nihêrî û guhdarî kir, got:

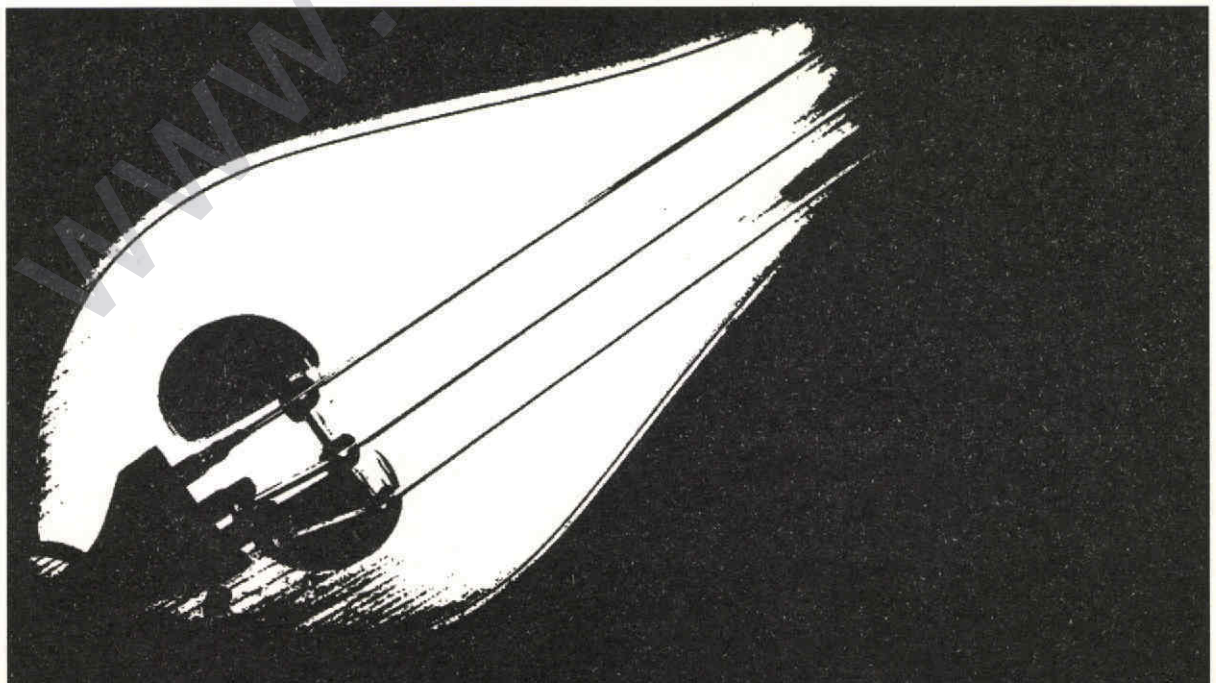
- Mitribê xayîn, tu mexsûs lê nadî, naxawazî, ji dilê te nayê! Ez dê vê carê tenê bêjim, tu dê di ber de lê bidî. Ez tirk im, rast im, çalak im, rêbaza min parastina biçûkan, hurmeta bo mezinan e, armanca min bilindbûn û pêşveçûn e...

Mitrib dixwest dangan ji ribabê derîne, lê tu deng li vê sirûdê nedihat. Ji hêrsan, destên Fermandêr dilerizîn. Tavilê got:

- Tu mexsûs wiha dikî! Weziyeta lêdanê bistîne! Destê xwe bide ser hev zûka! Zûka ey mitribê xayîn!

Mitrib destê xwe da ser hev û dirêjî ber fermandar kir. Fermandar bi darê ku ew gav ji destê cendirmeyek girtibû lê da, qare wara mitrib di qawîşê de olan da. Û dengên merşên leşkerî ji pişt têlan bilind bû. Dengê Fermandêr ji kûr ve hat, got:

- Alava sûc ji mitrib bigrin! Bişkînin! Bişkînin! ❀

KÜRT KADINI'NIN TARİHİNDE DUYARLI ÇİZGİLER VE DERSİM KADINI

MEHMET BAYRAK

Fotoğraf: Enver Özkahraman

1989 Yılında *Özgür Gelecek* adlı bir dergi çıkarıyordum. Genelde Türkiye'nin demokratikleşmesini, özelde Kürt sorununun demokratik çözümünü ve Kürt kültürünün bilince çıkarılmasını hedefliyordum.

Bu süreçte, İstanbul'da "*1. Kadın Kurultayı*" adıyla ilk kez bir kadın kurultayı düzenleniyordu. Ülkemizde, ezilen bir cins olarak "kadın sorunu" önceliklerimiz arasındaydı. Dolayısıyla bu kurultayı da izlemiş ve kurultay çalışmalarıyla ilgili iki yazı yayımlamıştık. Bunlardan biri, tanınmış TRT spikerlerinden ve Türk aydınlarından Jülide Gülizar'a aitti. Jülide Gülizar, düzenleyicilerinden biri olduğu Kadın Kurultayı'nın genel bir değerlendirmesini yapıyordu. Diğer yazıysa, bir okuyucu mektubuydu. "*İzleyici Gözüyle Kadın Kurultayı*" başlığıyla sunulan bu yazıda; o tarihlerde Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'nde çalışma yürüten, Türk kökenli Dr. Nuray Özkan'ın "*Kürt Kadınının Sorunları*"na ilişkin bildirisinden bir tek paragrafa da yer verilmişti. Burada Dr. Özkan, Kürt kadınları üzerindeki ulusal, sınıfsal ve cinsel baskıları dile getiriyor ve "*Kürt halkının sorunlarının varlığının kabul edilmesini, Kürt halkına ve kadınlara uygulanan baskı, terör ve işkencenin kaldırılmasını, herkese anadilini özgürce kullanma hakkının tanınmasını, asimilasyon politikasına son verilmesini, Kürt kadınlarının*

örgütlenme hakkının bir an önce gündeme getirilmesini ve savunulmasını istiyoruz” diyordu.¹

Salt bu sözlerinden dolayı Dr. Nuray Özkan, yedi aylık hamileyken tutuklanıyor ve iki ay hapis hanece kalıyordu. Doğumuna on gün kala, Türkiye’ye özel olarak gelen Amerikan Kongresi Helsinki İzleme Komitesi heyeti, bizi Ankara Merkez Kapalı Cezaevi’nde ziyaret ediyor ve dönemin Başbakanı Turgut Özal’a bu konuda eleştirel bir mektup veriyordu. Bunun üzerine, Nuray Özkan, doğumuna günler kala tahliye edilmişti.

İşte, bizzat tanığı ve mağduru olduğum bu olaydan 20 yıl sonra, Türkiye’de Hakkâri Üniversitesi’nin bir “Kürt Kadın Konferansı” düzenlemiş olması önemli ve o ölçüde de anlamlı bir olguydu.

Bu nedenle, Kürt kadınının tarihi üstüne bir kitap, bir de albüm-kitap çalışması yapmış bir araştırmacı olarak, bu konuda bildiri sunmam için öneri geldiğinde, hem mutlu olmuş hem de üstte özetlediğim olayı âdeta yeniden yaşamış ve Konferanstaki sunumumun en başına oturtmuşum...

Tarihte Kürt kadını

Bir toplum içindeki bireylerin ve cinslerin ilişkilerini belirleyen asıl etkenler, toplum düzenini biçimlendiren üretim ilişkileri ile o toplumun inançsal-kültürel yapılanmasıdır. Kürt kadınının tarihteki konumunu belirlerken; bir semavi din olarak İslam öncesi Kürt kadını ile İslam sonrası Kürt kadını; yine İslamiyet sonrası bu öğretiye bağlı Kürt topluluklarıyla, İslam dışı veya heterodoks öğretilere bağlı Kürt topluluklarında kadının konumu arasındaki bariz farkları görmek gerekiyor. Başka bir deyişle; toplumsal/kültürel ve inançsal ortama cins ilişkileri arasında diyalektik bir birlik vardır.

Semavi dinlerin ortaya çıkmasından önce, cinsiyet ayrımı olmaksızın “tanrılar diyarı”na dönüşen Mezopotamya ve Anadolu’da; semavi dinlerin erkek cinsini önceleyip, kadın cinsini gerilere iten yaklaşımından dolayı, kadın kimliği giderek silikleşmeye başladı. Oysa, geçmişte hayatın tüm alanlarına ve özelliklerine ilişkin *erkek tanrılar* yanında, *kadın tanrıçalar* da vardı.

Bölgede yaşayan topluluklar, Milat’tan önceki dönemlerden başlayarak günümüze kadar, genellikle hayvancılık ve tarımla geçiniyordu. Hayvancılık, çoğunlukla ortak mülkiyeti ve ortak üretimi de beraberinde getirdiği için; bu üretim ilişkisi zorunlu olarak kadını, çalışma yaşamının içine çekiyor ve dinin, toplumsal yaşamın bu gerçekliğine uymayan katı kurallarını ya benimsemiyor ya da törpülüyordu.

İslamiyetin benimsenmesi ve feodal beyliklerin-mirliklerin oluşmasından sonra, özel mülkiyetin yaygınlaşması ve İslami ümmetçi düşüncenin etkisiyle kadın sosyal yaşamdan giderek çekilirken,

erkek, yaşamın her alanında başat cins konumuna geldi. Feodal ilişkiler ve onun ideolojisi olan ümmetçi düşünce, bunun en büyük etkeniydi.

Bu nedenle, İslami öğretilere bağlı topluluklarla, heterodoks öğretilere bağlı topluluklar arasında karşı cins yani kadın-erkek ilişkileri açısından belirgin farklar vardır. Bunu, İslamiyetten önceki toplumlarla, bunların İslamiyetten sonraki uzantılarını karşılaştırdığımızda da rahatlıkla görüyoruz.

Sözgelimi İran ve Mezopotamya’daki birçok halkın geçmişte bağlı bulunduğu *Zerdüşt* düşüncesi ile onun güçlü ve yenilikçi devamı niteliğindeki *Mazdekçilik* öğretilerinde, kadın-erkek eşitliğini esas alan bir anlayış vardır. Hatta *Mazdek* öldürüldükten sonra karısı *Hurreme*, onun yerine geçerek düşüncelerini yaymaya devam ediyor. Peşine takılanlara *Hurremdin* adı veriliyor. Hurremdinliler, İran-Kürdistan-Mezopotamya bölgelerinde geniş alanlara dağılarak bu öğretiyi yayıyorlar. Bugünkü *Alevilik*’le *Yaresanlık*, *Ahlêhaqlık* ve *Êzidilik*’e damgasını vuran birçok düşünce, kaynağını, onun kuramcısı ve isim anası olduğu *Hurremilik*’ten alıyor. Nitekim, dini töre ve törenlerin kadın ve erkeklerce birlikte yapıldığı “*Melek Kültü*”ne bağlı bu topluluklarda, kadının önemli bir rolü vardır. Bu dinlerde, toplumu yönettiğine inanılan Kırklar Meclisi’nin (Kürtçede Çihiltan) 40 üyesinden 17’si kadındır. Öte yandan, 20. yüzyıl başlarında faaliyet gösteren dini lider Nimetullah Ceyhunabadi’nin beraberindeki 1145 sūfinin yaklaşık 500’ü kadın olduğu gibi; Ahlê Haq (Yarsanizm) dininin kutsal metinlerinden bazıları da *Mama Nergiz fiahrazuri* gibi kadınlarca yazılmıştır.

İslamiyetin doğuşundan sonra bile, eski inanç ve kültürlerini sürdüren ve bugünkü *Alevî*, *Ahlêhaq*, *Kakaî* ve *Êzidiliğin* kaynağı niteliğindeki *Yaresanlık*, 8-12. yüzyıllar arasında 15 dolayında Kürt kadın şair yetiştirmiştir. Bunların şairlik sıfatı “*Dayê*, *Xatun veyâ Xanım*”dır. Bu kadınların yarıya yakını da, bir tanbur eşliğinde kendi eserlerini terennüm etmekte ve Yaresan cemlerinde baş köşede yer almaktadır.

İslamiyetin kurumsal etkisine girmeden önce bu toplumlarda kadınların da tıpkı erkekler gibi, ekonomik ilişkilerin yanı sıra politikada, dinde ve askerlikte görev aldıklarını görüyoruz. Bu topluluklarda, onlarca yıl aşiretlerini yöneten çok sayıda kadın bulunduğu gibi; Kürtlerde “savaşçı kadın” tipi de gezginlerin dikkatinden kaçmayan ilginç bir olgudur.

Sözgelimi, 19. yy’da mirliklerin çözülmesinden ve Kürt halkının Osmanlı’ya başkaldırmasından sonra, kadının yeniden savaş ve politika sahnesine çıktığı görülüyor. Nitekim, 19. yüzyıla ilişkin Batılı seyahatnameler; bu kadınların ustalıklı at biniciliğinden (süvarilik) ve savaşçılığından övgüyle söz ederken; onların semavi dinlere bağlı komşu halkların kadınlarına oranla daha özgür olduklarını vurguluyorlar.

Batılılar, geçmiş yüzyıllardaki bu kadın profiline daha çok ekzotik ve romantik bir bakış açısıyla yaklaşmış, Doğulu aydınlar ise kadını âdeta esgeçmişlerdir. Bundan dolayı da, Doğulu kadın konusunda bir literatür eksikliği ve bellek zayıflığı yaşanmıştır. Hemen belirtelim ki, sözkonusu aydınlarca çoğu kez görmezlikten gelinen “Doğulu veya taşralı kadın” olgusunu da, öncelikle Batılılar gündeme getirmiştir. Batılı gezginler, yazarlar ve ressamalar, çoğu kez doğrudan gözlemlemedikleri Osmanlı haremını söylentilere dayalı olarak resmederken, yaşamı açıkta geçen taşralı kadın gravür, fotoğraf ve kartpostallarla ete-kemiğe büründürülerek sergilenir.

Ünlü Kürdolog Martin van Bruinessen, 17. yüzyıl başlarında İtalyan gezgin Pietro della Valle’yi ağırlayan İran Kürdistanı’ndan kadın lider Hanım Sultan’dan başlayarak yine aynı dönemde Soran ve Harir çevresini yöneten Hanzade Sultan’a, 19. yüzyılın ikinci yarısında yöneticilik yapmış Kara Fatma’ya (Fataraş) ve yine 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Güney Kürdistan’ın ünlü aşiretlerinden Caf aşiretinin yöneticisi Adile Hanım’a varıncaya kadar birçok Kürt kadın yöneticiden söz etmekte ve şöyle demektedir:

*“Kürt tarihi boyunca kendi toplumlarında yüksek mevkilere ulaşmış, politik olarak söz sahibi olmuş ve hatta askerî komutanlıklar yapmış kadınlara rastlamak olanaklıdır. Bu kadınlara, Kürtler arasında bir ulusal sembol ve Kürtlerin komşularına karşı ahlak üstünlüğünün bir göstergesi olmuşlardır.”*²

Osmanlı-Kürt tarihinin çeşitli dönemlerinde birçok kadın aşiret reisi, aşiretlerinin başında Osmanlı’ya karşı savaşıyor. Fizhdarlı Mama Pura Halime, fiivan aşireti lideri Mama Kara Nergiz ve Milan aşireti lideri Mama Perşeng, bunlardan yalnızca birkaçı.

1849 yılında, Babizm hareketinin kadın lideri Tahire Qurretül-Ayn, herkesin içinde eşarbnı indirerek, *“kadın ve erkeklerin eşit olduklarını”* ilan ediyordu.³

Maraşlı Kürt aşiret reisi Kara Fatma’nın (Fataraş), 1854 yılında Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla 300 süvari ve piyadenin başında İstanbul’a gidip Saray’la görüşmeler yapması ise, dönemin Batılı gazete ve dergilerinde yoğun biçimde işleniyor ve kendisi *“Kürt Amazonu”* olarak nitelendiriliyordu. Denebilir ki, Osmanlı kadını, belirli bir kişilik olarak Batı’da en çok tanıtan ve birçok gravüre ve kartpostala konu olan en tanınmış kadın Kara Fatma’dır.⁴

19. yüzyılda, İstanbul’da uzun süre bulunup *“Türkiye’de Düşün Törenleri”* konusunda önemli bir çalışma yapan ve literatürde daha çok *“Löbel Efendi”* olarak tanınan, Hollandalı araştırmacı D. Theophil Löbel, şu tesbitte bulunur:

“Kürt kadınları, fiark’taki diğer kadınlardan daha fazla özgürlüğe sahiptir ve erkekleri kadar

Maraşlı Kara Fatma (Fataraş)

*yiğittir. Bunun güzel bir örneğini Kürt kadını Kara Fatma sergilemektedir. İçtoroslar’da yaşayan Kara Fatma, Kırım Savaşı çıktığında bir süvari bölüğünü toplayıp, Padişah’a, Ruslara karşı savaşmaya hazır olduklarını belirtmek için İstanbul’a gitmiştir. Kürt kadınları ve genç kızları genel olarak peçesiz dolaşır. Bazen zengin ve soylu aşiret kadınları, başlarını kırmızı bir örtüyle örterler.”*⁵

1881’de yayımladığı *“Das Frauenleben der Erde”* (Yeryüzü Kadınlarının Yaşamı) konulu gravürlü çalışması ile 1904’te yayımladığı *“Die Frauen des Orients”* (Doğu Kadınları) adlı fotoğraflı çalışmasında, Kürt kadınlarına epeyce geniş yer ayıran Avusturyalı araştırmacı Amand Freiherr von Schweiger-Lerchenfeld, konuyu oldukça araştırmış bir oryantalist olarak ilginç belirlemelerde bulunur:

*“Kürtlerin bağımsız ve özgür olma tutkusunun gelişip yerleşmesinde, Kürt kadınının önemli bir katkısı olmuştur. Doğanın en ağır ve hırçın ortamında şekillenen Kürt kadını, aylarca yaylalarda kendi başına kalırken, bazen de eski bir kalede kocasının yanında misafirlerine ev sahipliği yapar. Kürt kadını, Türk ve Persli kadınlar gibi haremi tanımadığı gibi, ev yaşamında ve ev işlerinde oldukça hünerli ve çabuktur.”*⁶

Dersim Kadını

Meşhur Kürt kadınları üstüne Kürt literatüründe kimi kitaplar yayımlanmıştır. Bu eserlerde; politikacı ve savaşçı kadın tiplerinden başka, Eyyübiler döneminden bu yana yetişmiş din bilgini, edebiyatçı, şair ve sanatçı birçok kadına da yer verilmiştir. Ancak çoğunluğu Güney Kürdistan'da çıkan bu eserlerde; Kuzey Kürdistan'daki önemli kadın şahsiyetlere yeterince yer verilmemiştir.

Hele, göreceli olarak daha yakın dönemde yaşamış ve âdeta "kadın kahramanlığı"nın simgesi haline gelmiş Koçgiri ve Dersim direnişlerinin liderlerinden Alişêr'in karısı Zarife ile Seyid Rıza'nın karısı Besê, Ağrı hareketinin lideri İhsan Nuri'nin eşi Yaşar Hanım gibi isimler, neredeyse unutulmakla yüz yüzelere.

Oysa, salt Dersimli bir aydın olarak Nuri Dersimi değil; katliama bizzat katılmış olup Alişêr'le birlikte Zarife'nin kesilmiş başını teslim alan Jnd. Alb. Nazmi Sevgen bile, Zarife'den övgüyle söz etmektedir. Alişêr'in el konan kitap ve defterleri arasında bulunup, ilk kez 1950'de bu Albay tarafından yayımlanan ünlü ikili-silahlı resmi ortaya çıkarıp, afiş haline getirilmesini sağlasaydık, belki bugün Zarife'nin de adı hatırlanmayacaktı.

Alişêr'le can yoldaşı Zarife'nin, Türk devletince parayla satın alınmış Rehber, Zeynel ve Efendi gibi katillerce katledilmesi, Ozan Telli'nin dizelerine şöyle yansiyacaktır:

(...)

*Tujik dağındaki mağaraya vardılar
ses verip/ses alıp
içeriye bir dost gibi girdiler
kendilerine ekmek ve cephane hazırlayan
Alişêr'i arkasından vurdular*

*Ve Alişêr'in eşi Zarife
ne söze gelir/ ne tarife
öylesine görkemli
güzel*

*yiğit bir insan
ilkın şaşırtdı bir an
arkasından atıldı üstüne Alişêr'in
- Arkadaşımı vurmayın aman*

dedi

*ve çekip silahını can yoldaşımın,
Vanklı'yı yere devirdi.
Sonra satılmışlar
soluğunu söndürdüler onun da
ve Zarife
çiçekli bir dal gibi düştü Alişêr'in üstüne...*

Yalnızca Zarife değil, katledilen ya da ele geçmek için uçurumlardan Munzur'un çılgın sularına

atlayarak yaşamını yitiren Dersimli genç kızlar ve kadınlar da, bu şiirsel anlatımda yansımaları bulur:

*Ben İksor uçurumu
yüzlerimi yel okşar
köz yakar içeri*

*Gelincik gelinler
kızılçık kızlar
atıldılar kollarıma.*

*Ben Munzur'un deli suyu
çarparım taşlara başım
bir acıyı akmak işim*

*Gelincik gelinler
kızılçık kızlar
kapıldılar sellerime...*

Bu acılı tarihten dolayı, Dersim, gerçekten "hüzünlü bir coğrafya ve yaralı bir toplumun"un adıdır...

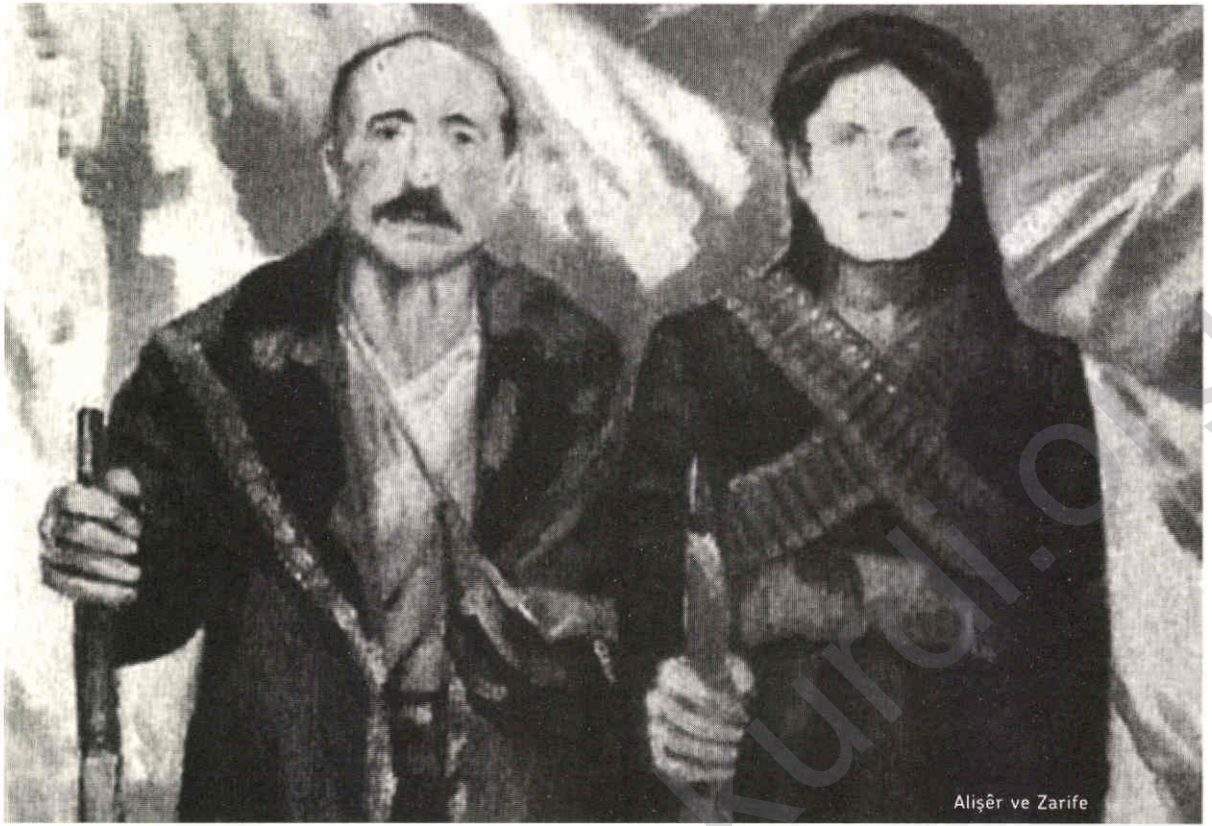
Dersim'de, yalnızca mücadele ortamında değil, normal toplumsal yaşamda da çeşitli özellikleriyle öne çıkan ve kendisini kabul ettiren kadın simaları vardır. İşte, bunlardan tipik bir örnek olarak Dersim'in Mazgirt ilçesinin Xurçık köyünden Zerif Xatun:

"Köylülerimiz ona Meta Zerif, çevre köyler ise Zerif Xatun derlerdi. Zerif Xatun hiç evlenmemiş oluşuyla, giyim-kuşamıyla, davranışları ve konuşuyla sıradan bir kadına hiç benzemiyordu. Kürt kadınının geleneksel giysilerinden hiç giymezdi. O, sırtına bir erkek ceketi, altına pantolon giyer, pantolonun paçalarını çorabının içine koyar, başına da puşi ile bağlı bir fes takardı. Fesin altında tek örgülü kırılmış saçları beline kadar inerdi. Elinde bastonu ya da Kürtlerin meşe ağacını ateş üstünde kavurduktan sonra, kabuğunu soyarak, özene bezene yaptıkları bir değnek bulunurdu. Cebinde tütün kutusu, parmaklarının arasından ve ağızından eksik etmediği sigarası, çenesinde 3-4 killa, Zarif Xatun bir kadından çok yaşlı bir dedeyi, bir derviş hatırlatıyordu. (...) Zarif Xatun, üni köylere yayılmış bilinen, tanınan bir kadındı. Köylüler, üzerinde anlaşmazlığa düştükleri konularda Zarif Xatun gelir, taraflardan biri yakın akrabası olsa bile, taraf-sız, adaletli, yerinde kararlarıyla sorunu çözerdi."⁷

Mehmet Metiner'in, günümüz Dersim kadınlarına ilişkin şu gözlemi, tüm yukarıdan beri anlatılanların bir özeti âdeta:

"Dersim'in kadınları giyim-kuşamlarında oldukça özgürler. Kadın ve erkek, biri diğerinden üstün veya aşağı iki parça değil; birbiriyle bütünleşmiş iki ayrı özne gibi Dersim'de. Kadının toplum içindeki rolü en az erkekler kadar işlevsel. Seyid Rıza ve

Alişer ve Zarife

*Besê gibi, Alişer ve Zarife gibi. Dersim kadınlarının mağrur ve albenili bir güzelliğe sahip olduğunu söylemek, yanlış olmasa gerek.*⁸

Sonuç

Babizm hareketinin saygın kadın lideri Tahire Qurretü'l-Ayn'ın, daha 19. yüzyıl ortalarında, herkesin içinde eşarabını çıkararak "kadınların ve erkeklerin eşit olduğunu" ilan etmesine ve geçmişte Batılı gezginlerce de tesbit edilip resmedildiği üzere; üretim ilişkilerine ve içinde bulunulan etnik ve etik özelliklere göre değişiklik gösteren göreceli bir kadın özgürlüğüne rağmen, kuşkusuz Kürt toplumunda da kadın "ezilen" bir cinstir ve günümüzde ciddi bir kimlik sorunu vardır.

Bu ezilmişlik, günümüzde savaş koşullarında yaşayan İslami topluluklarda daha da ileri boyutlara varmış ve belli bir İslami Kürt kesimi ile İran, Irak, Pakistan, Afganistan ve Sudan gibi birçok Müslüman ülkede kadın bir "töre kısıkaç" içine sokulmuştur. Savaş ortamlarında bu kısıkaç daha da daralmakta ve çekilmez bir hal almaktadır. Yalnızca "namus" adına işlenen töre cinayetleri değil; "kadın sünneti" ile "berdel" yöntemi de bir İslam algılaması olarak uygulanmaktadır.

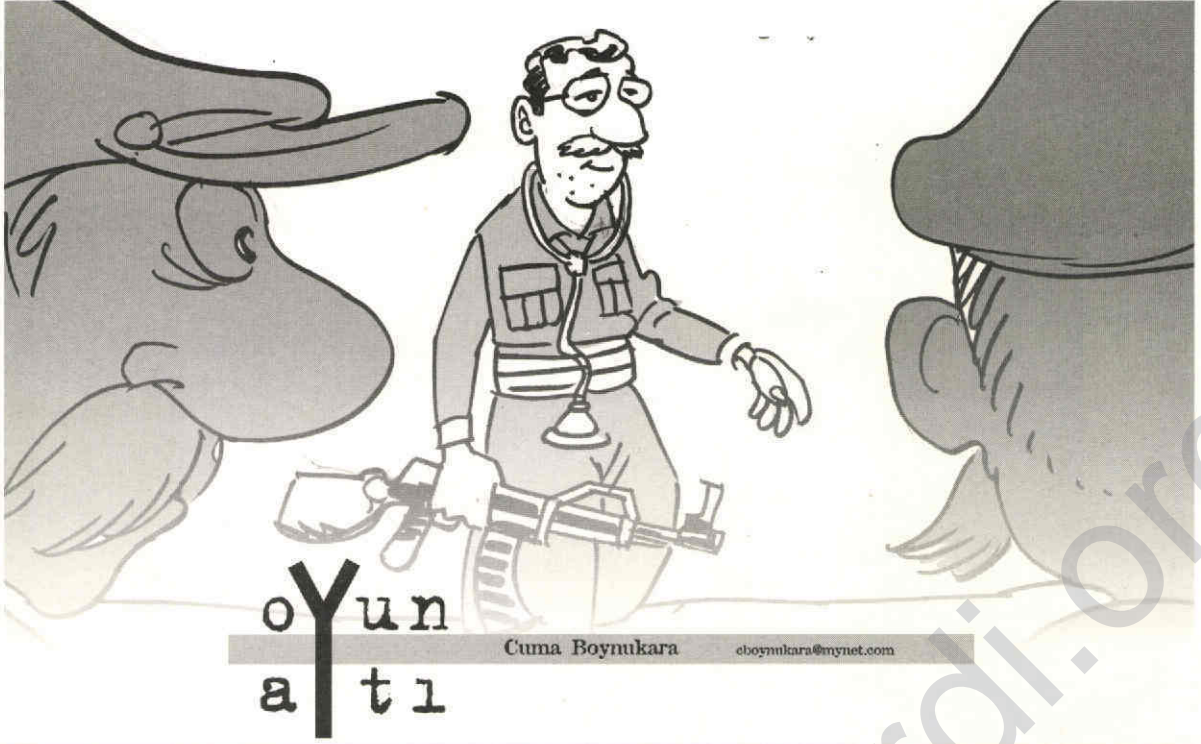
Bu nedenle, baskı altında tutulan ve ezilen bir cins olarak kadının gerçek anlamda özgürleşmesi de, herkesin doğal ve özgül kimliğiyle eşitçe yaşadığı bir

demokratik toplumun yaratılmasına bağlıdır. Bu ise, her şeyden önce şiddet ve savaş kültürünün sona erdirildiği gerçek anlamda demokratik ve laik bir toplumdan geçmektedir.✽

Kaynaklar

- 1 Özgür Gelecek Dergisi, sayı: 8/1989.
- 2 Prof. Dr. Martin van Bruinessen: Kürdistan'da Anaerkillik ve Kürt Tarihinde Kadının Rolü, Özgür Ülke gaz., 4. 12. 1994.
- 3 Prof. Dr. Mehرداد R. İzady: Kürdistan'da Kadının Rolü ve Aile Hayatı, M. Bayrak: Geçmişten Günümüze Kürt Kadını İçinde, Özge Yay., Ank., 2004, s. 333.
- 4 Kara Fatma gravür, fotoğraf ve kartpostalları için bkz: M. Bayrak: Osmanlı'da Kürt Kadını/ Jina Kurd Dî Serdema Osmani De, Özge Yay., Ank., 2008.
- 5 M. Bayrak: Geçmişten Günümüze Kürt Kadını, Özge Yay., Ank., 2002, s. 26.
- 6 Age, s. 28
- 7 Age, s. 52
- 8- Mehmet Metiner: Dersim/Hüzünlü Bir Coğrafya, Yaralı Bir Toplum, 2 Binde Yeni Gündem, 8 Ağustos 2000.

oYun a t ı

Cuma Boynukara

eboynukara@myinet.com

(Muhtar o'nun evinin önünde geçer. Köylüler toplanmıştır. Muhtar o, morali bozuk bir haldedir.)

CECO DAYI: Ben de sanıyordum, bu kumandan bey adamdır.

MUHTARO: Eline ayağına düştüm, arabayı vermedi. Gerçi verse de (Köylülere karşı durumu kurtarmak ister gibidir.) yol kapalı ya...

MUHTARO'NUN KARISI: (İçerden çıkar.) Muhtar o bir çare bul, kız ölüyor!

MUHTARO: Nerden bulayım, bilmiyorum ki ne yapayım?

MUHTARO'NUN KARISI: Ah! Ah! (İçeri girer.)

NURO: Dünyanın sonu gelmiştir artık, kullar birbirine yardım etmiyor...

HELO: Bilmiyorum ki ne yapalım!

NURO: Dua etmekten başka yapacak bir şey yok!

MUHTARO: Bizimkilerin karnı doyd u ya, artık zapt olmazlar. Kumandan haklı, adam diyor ki; köyden dünya kadar adam koruculuktan çıkmak istiyor. Öyle bir köye niye yardım edeyim. Adam haklı...

MIHO: Muhtar o yaptığı yardımların hangisi doğru dürüst, şimdi de bunu bahane ediyor.

ALE: (Girer) Muhtar o, sana bir şey diyeceğim ama bilmem olur mu?

MUHTARO: Söyle hele.

ALE: Bizim Halis'in bir arkadaşı var. Doktordur. Eğer izin verirsen, gelip bir baksın. Belki elinden bir şey gelir.

MUHTARO: O da talebedir. İrz düşmanlarına gelinimi teslim etmem.

MUHTARO'NUN KARISI: (Girer) Muhtar o kız ölüyor, ölüyor!

(Tekrar girer, içerden sesler duyulur.)

MUHTARO: Elimizden ne gelir!

ALE: Bak Muhtar o, kimse burada ırz düşmanı değil. Aklını başına topla. Bak, gelinin ölüyor! Gelip bir baksın.

NURO: Valla Muhtar o, gerçi günahı yoktur ama senin rızan gerekir.

CECO DAYI: (Muhtar o'ya) Bırak bir baksın, zaten kız ölüyor! Ne ırzdir, ne sensen.

MUHTARO: İtibarım ne olacak?

HELO: İtibarın kimin yanında var. Kumandan bile seni dinlemiyor. Ne itibardır.

MUHTARO: Ya Tahir Ağa?

CECO DAYI: Gelip Tahir Ağa kurtarsın bakalım.

4. KÖYLÜ: Korkudan dışarı çıkmıyor.

MUHTARO: Ya babam?

HELO: Artık o devir kapandı.

ALE: Zaten o devrin günahını çekiyoruz.

MUHTARO: Bilmem ki!

MUHTARO'NUN KARISI: (Girer) Muhtar o ne yaptın, daha bir şey

bulamadın mı?

ALE: Abla, diyorum ki...

MUHTARO'NUN KARISI: Ne söylüyorsun?

ALE: Bir doktor var. Eğer izin verirseniz, gelip bir baksın...

MUHTARO'NUN KARISI: Ne bekliyorsun! Diyorum, kız ölüyor!

O diyor, izin...

ALE: Hemen getiriyorum. (Çıkar)

MUHTARO: Melle diyorsun, yaptığımız doğru mudur?

NURO: Doğrudur.

MIHO: Ben de diyordum, kumandan Muhtar o'yu dinler.

2. KÖYLÜ: Kim takıyor, Muhtar o'yu?

HENO: Valla doğru söylüyorsun, bir bizim burada para ediyor.

4. KÖYLÜ: Burada da para etmiyor.

ALE: (Girer, yanında biri vardır, bu doktordur. Aynı zamanda silahlıdır.) Geldik.

DOKTOR: Selamünaleyküm. Hasta hangi tarafta?

MUHTARO'NUN KARISI: (Girer) Bu taraftan. (Çıkarlar)

MUHTARO: Ula Ale, doktor bu mu ydu?

ALE: He doktordur.

MUHTARO: Doktorda silahın ne işi var?

ALE: Dağ halidir.

NURO: İnşallah kurtulur!

ALE: Valla dediklerine göre iyi doktordur.

MUHTARO: Bu da talebe midir?

ALE: Aklın fikrin talebede.

MUHTARO: Ben köyün düzeninden sorumluyum.

NURO: Kime karşı?

MUHTARO: Kime karşı olacak, büyüklerimize karşı, o mührü boşuna vermemişler elime.

CECO DAYI: Ben bilmiyorum, sana ne oluyor?

MUHTARO'NUN KARISI: (Girer) Ameliyat yapı ameliyat.

MUHTARO: Çok sürer mi?

ALE: Fazla sürmez.

(Sessizlik)

DOKTOR: (girer) Gözünüz aydın bir kızınız oldu.

MUHTARO: (fiaşkın şaşkın DOKTOR'un söylediklerini dinler.)

Ya gelin?

DOKTOR: O da iyidir. Bir haftaya kadar ayağa kalkar. İlaç da bıraktım. İlaçları da kullandı mı, bir şeyi kalmaz. Bir derdiniz olursa haber salın, gelirim.

(Çıkar.)

NURO: Demek çocuk kurtuldu ha...

CECO DAYI: Dünyada ne adamlar var...

MIHO: Muhtar o, koruculuktan çıkmak için sana mı söyleyelim yoksa kumandana mı?

MUHTARO: O işlere daha ben bakmıyorum... ❀

KULÎLKÊN BEHÎVAN

ARJEN ARÎ

Roja bi qasî du sê qaman di pişt çiyayê re serî li demê hildayî, bi germahiya ku dida der û dorê, bi tîna ku li ser laşê mirovî dihişt, kelgermiyeke din dida xwînê, herîkîna di rehan de bilez û beztir dikir.

Lê riyên teng û bi çiv rê nedida ku siwar li hespan biheyttînin.

Kimêtên rewan, hespên rengcûnîk û şînarî, bi çavşînk û gulikên rengo rengo hatibûn xemilandin. Piştî taştêyeke mîranî ji Xînisê ketibûn ser rê. Du saet hebûn di şiveriyên çiyayên bi dar û darberûyan keskegwîn, bi rêveçûneke leşkerî, yek qor, du qor, sê qorî rê dibirîn. Surreke nesimî ya ku di vê dema salê de havîneke sihartênîk bixe bira mirov; bi hêminî, nişmî nişmî diwirwirî li vê palê. Siwarê hespa kimêt rişm ragirt, li bil-bizêqên serî li axa sor hildayî nêrî, li darbehîvên di nava taht û zinaran li evraz, dîq dîq mêzand. Her darê xwe mîna bûka ku niha, vê kêlikê bêguhezîtin, bi kulîlkên şîrexemrî xemilandibû. Vê ciwaniyê bi çavan re bi dilê siwarê hespê vedabû!

Hizra ku ew jî li tevî hemû kêmasî û zêdehiyên xwe wekî her bûnewerî qetek ji sipehîtiya cemala ala ye, kir

ku destê xwe yê rastê di ser riha xwe ya spî-hevrîş-
mî re bibe û bîne, û vê hevokê derîne:

- Siphan ji navê te re...kî dikare vê spehîtiyê ji
nedîtîne ve bê, kî dişê dil nede vê husn û vê cemalê!

Siwar; ev sipehîtiya ciwan wekî rengemizgînekê
şîrove kir û bi peyva 'ya Allah, ya Xwedayê şev û rojê'
re, zeqitand hespê kimêt.

Hespê di binê de siwar de mîna mihekê milayîm;
bi zeqîtnê re bi qasî ku siwarê xwe hilçenîne, da xwe.

Siwarên li dû, çep û rast bi rextan rapêçayî û her
yek çapiliyek li milê wan; mîna ku berê wan ne li
Pîranê; li welatê bihara derengmayî be, dabûn evrazê
ku her ku diçû evraztir dibû û dikir ku firîni bi fir-
nikên hespan bikeve!

Yê li kêlaka siwar, - hemtemen û hemhal û hem-
derdê wî bû- dît ku bişîrîna li ser cawê rûyê şêx vegu-
herî hizneke keserveder. Wî, bê dudilî pirsî:

- Şêxê min...tu ditirsî ku behîv kulîlkan biweşî-
nin?!

Şêx got, 'Te, bi ya di dilê min zanî' û bi qasî ku
awirên wî bihingivên awirên siwarê li kêlekê, lê
nêrî... Piştî bédengiyê kurt pirsê kiribû ku erda
rûyê wî ya nûrîn kirasê hiznê li xwe bike, pirsî:

- Qencê Xwedê, kulîlkvebûna bêwext a behîvan ji
me re şîrove bike.

- Ya ji Xwedê re eyan e, ji te re jî eyan e Şêxê min!

- Sibe ku ev behîv kulîlkên xwe neweşînin; em ê
biharekê bibînin.

- Lê ku biweşînin?

- Em û qedera xwe, qencê Xwedê!

Destên wî yên di kelebçeyê de li ser hev, mîna ku
di kelebçayan de hilneyên mezin bûn. Şaşika xwe ji
serê xwe nekiribû. Di binê tava hezîrana Amedê ya
ku hêtên reş diqijand û serê çivîkan diperitan de, li
her du aliyê wî leşkerên Cûmhuriyetê, li rexê çepê yê
leşkeran Alî Saîb, Lutfu Mufîr û Sureya Beg, Şêx bi
qevzên li xwe ewle, bi dilekî bi xwe bawer berê xwe
dabû qedera xwe. Mehkemaya Îstîklalê piştî darizîn û
danişînên xapînok, duh cezayê şenqê dabû 47 kesên
serkêşê qiyamê. Îro 29'ê hezîranê bû. Şêx ji 47 kesan
yek bû. Niha berê wî li qedera wî bû. Dema ku çav
li sêdarên li ber hev ristik, ket; kulîlkên darbehîvan
ketin bîrê. Pê re bişîrînek hilperikî rûyê wî. Li celadê
xwe Alî Saîb fitilî, got:

- Me yê bi hev re goştê berxan bixwara, Alî Saib...

Alî Saib, bi dengêkî tinazpêkêr got:

- Qaneke din Şêx!

Şêx got:

-Qaneke din Alî Saib, qaneke din... qaneke ku
seqem û serma nikaribe kulîlkên behîvan biweşîne! ❀

DERIYÊ TEMENÊ MIN TÊ DADAN

Devê min bûye birîn

Nikarim peyvan bicûm

Heta qirika min tijî bûne

Va yek jî ji wan hat

Û heman hat

Jan

Ditirsim bifetisim bimihim

Dimirim...

Bargiran Şanaz

KUMKAPI KÜRTLERİYLE BİR BAYRAM SABAHI

MUHSİN ATAK

İstanbul'un kozmopolit semtlerinden Kumkapı'da yine bir bayram günü birkaç saatimi geçirmek üzere sabahın erken saatinde uyandım. Kumkapı tren istasyonunun hemen yanındaki ara sokaklarda ikamet eden Mardinli, Diyarbakırlı, Bitlisli, Adıyamanlı Kürtlerle olan duygusal ilişkim 2008 yılına dayanıyor. 2008 sonbaharında işsiz güçsüz olduğum zamanlar elimde fotoğraf makinem bu ara sokakları gün boyunca avare avare dolaşır, hayata dair birkaç kare yakalamaya çalışırdım. Hiç tanıdığım olmamasına rağmen burada kendimi asla yabancı hissetmez, sokaklardaki herhangi bir şey beni alır kökenlerime götürürdü. Fırsat buldukça gelip buradaki sokaklarda dolaşır, İstanbul'un bu köhne semtini yurt edinmiş Kürtlerin yaşamını gözlemeye çalışırdım. Siyasi düşüncelerini, değişen yaşam alışkanlıklarını, müzik zevklerini, şehre adapte olmuş gençlerini, ekonomik durumlarını, hafta sonları Yenikapı'da ailece yapılan piknikleri davetsiz bir misafir gibi gidip gözlemler, bu insanların geçmişteki yaşamları hakkında bir fikir edinmeye çalışırdım.

***

Uzun bir süredir uğramadığım Kumkapı'ya bu bayram yine yolumu düşürdüm. Aksaray'dan Yenikapı sahiline doğru yürüdüktan sonra ara

sokaklara daldım. Girdiğim ilk sokakta karşıma birkaç çocuk çıktı. Elleri tek tip bir poşet vardı; poşetlerin üzerinde *Aslan Tekstil* yazıyor, geniş yeveli bir arslanın kocaman kafası poşetin tam ortasını süslüyordu. Fieker aldıkları her evin bayramını saygılıca kutluyorlar, hem Kürtçe hem de Türkçe teşekkür ettikten sonra el ele tutuşup diğer bir evin kapısını çalıyorlardı. Kiminin üzerinde eski ama tertemiz elbiseler vardı; kiminin yeni alınmış takım elbisesi, gıcır gıcır ayakkabıları. Ekseriyetle yeni elbiselerini kuşanmış bu çocuklar 9-10 sokakla sınırlanmış bu bayram gününü dolu dolu yaşayarak günlerini gün etme peşindeydiler. Sabahın erken saatleri olduğu için aileler daha evden çıkmış değil. Camlarda beliren tek tük gençler denizden esen iyotlu kokuyla birlikte sigara dumanlarını içlerine çekmekle meşgul. Banliyö treninin çınlattığı sokaklar sabahın bu saatinde çocukların hâkimiyetinde...

Ara sokaklardan yürüyüp bir caddeye çıktım. Caddede Ermeniler, Siyahiler, Azeriler, Ruslar, Moldovyalılar, Kürtler ayakta dikilmiş herkes birbirini kesiyor. Caddede bayramlaşan sadece Kürtler. Köşebaşlarında oyuncak silah satan işportacıların çevresi oldukça kalabalık. Çocukların silahlara olan ilgisi oldukça yoğun. Çocuğun biri harçlığının bir

kısmını satıcıya uzatıp bir tabanca alıyor. Bir iki adım sonra bunun bir su tabancası olduğunu fark edip gerisin geri geliyor. Satıcıya bunu mantarlı bir tabancayla değiştirmesini istiyor. Adam emre uyup tabancayı değiştiriyor. Çocuk tabancanın ucuna bir mantar takıp bir grup çocuğun arasına dalıyor ve silahını ateşliyor. Küçük bir panik yaşanıyor, grup dağılıyor. Çocuk bir ara sokağa girip gözden kayboluyor.

Caddede takım elbiseli saçlarına bol jöle sürmüş üzerinde ejderha resimleri olan beyaz gömlekler giymiş gençler samimiyetle öpüşüp tokalaşıyorlar. Birbirlerine sigara ikram ediyorlar. Yoldan geçen yabancı uyruklu kadınları keskin bakışlarıyla izliyorlar. Kimileri kahvehanelere dağılmış okey oynuyor, bazıları okudukları gazetelerden anlamlar çıkarmaya çalışıyor... Yoldan geçen bir grup kız sürmeli gözleriyle bu gençlerin dikkatini bir anda üzerlerine topluyor.

Eski ve yıkık bir kilisenin dibine oturmuş iki çocuk topladıkları şekerleri sayıyor. Onları izlemeye başlıyorum. Çocuklardan biri şekerleri Kürtçe saymaya başlıyor; 20'den sonra tıkanıyor. Sonrasını Türkçe saymaya devam ediyor. Bir karı koca turist rakamlarla boğuşan bu iki çocuğu kadrajına alıyor. Az ileride tek kolla çevrilen mini bir uçan sandalyenin etrafını çocuklar sarmış. Sandalyelerin birinde, saç sifıra vurulmuş yaramaz olduğu her halinden belli olan bir çocuk dönerken kakhahalar savuruyor, orda bekleyen çocuklara dişlerinin arasından tükürük fırlatıyor. Kolu çeviren adamın yanında altın dişleriyle gülen yaşlı bir kadın var. Çocuk döndükçe kadın kendisi binmişçesine mutlu oluyor. Her yanından geçişinde çocuğun dazlak kafasına nasırlı elleriyle şaplaklar indiriyor. Çocuğun yüzündeki bön ifadenin nedenini az çok tahmin ediyorum artık.

Oradan uzaklaşıp orta yaşlı birkaç adamın oturduğu bir kahvehanenin önündeki sandalyeye ilişiyorum. O mahalleden olmadığımı anlıyorlar. Çay ısmarlıyor, sigara ikram ediyorlar. Elimdeki gazeteden cesaret alıp siyasi konuları açmak istiyorlar. Referandumla ilgili kararımı soruyorlar. Susuyorum. Onlar boykota yoruyor. İçlerinden sadece birisi *evet* diyor. Diğer üçü boykotçu. *Evet* diyen adam Eminönü'nde mısır satıyormuş, sıkı bir Erdoğan hayranı. Boykotçuların biri cep telefonu dükkânı işletiyor, birinin marketi var, diğerinin pilav dükkânı. *Evetçiye* arada takılıyorlar ama fazla yüklenmiyorlar. Yanımıza bir çocuk geliyor. Yüzünde mahcup bir ifadeyle babasından para istiyor. Babası *"oğlum bu kaçmıcı harçlık?"* diyor. *Evetçi*, *"oğlum boykot var"* diyor. Çocuk anlamaz gözlerle babasının gür bıyıklarına bakıyor. *Evetçi* elini cebine sokuyor, bir sürü bozuk parayı çocuğa uzatıyor. Çocuk gurur yapıp almıyor parayı. Adam çocuğun şeker torbasını açıp avucundaki bozuklukları oraya boşaltıyor.

Yüzünü okşadıktan sonra hafif bir tokat yapıyor yüzüne. Sevgi anlamı taşıyor bu tokat. Çocuk uzaklaşıyor. Köşebaşında bekleyen arkadaşlarıyla buluşup ara sokaklarda gözden kayboluyor.

***

Ben müsaade istiyorum. Bayramlaşıp ayrılıyorum. Caddedeyim yine. Hepsi aynı giyinmiş üç genç *Neco* diye seslendikleri bir siyahıyla şakalaşıyorlar. *Neco'ya "annen güzel mi?"* diye takılıyorlar. *Neco* da onlara *"Annen güzel mi?"* diyor. Gülme krizine giriyorlar. Bu defa bir diğeri, *"Neco gömleğin olayım mı?"* diyor. *Neco* kusursuzca bunu da tekrarlıyor. *Neco'yu* oldukça sevmiş olmaları ki Kürtçe öğretmeye başlamışlar. *Neco* yoldan geçen yabancı uyruklu kadınları Kürtçe sinkaflı küfürler ediyor. Kürtçe olduğu için kadınlar anlamıyor haliyle. Biri koşa koşa gidip bir seyyar satıcıdan muz alıyor. *"Neco, memleketini özlemiştir al şana memleket havası"* diyor. Muzu alan *Neco "spas spas spas"* deyip duruyor, bozuk plak gibi. Sonra uzaklaşıyor hantal adımlarıyla. Bu gençlerin 90'lı yıllara ait bu kötü "esprileri" nasıl öğrendiklerini merak ediyorum doğrusu.

Biraz daha yürüyerek Kumkapı meydanına çıkıyorum. Meydana hâkim bir meyhanenin garsonları masaları açıyorlar. Civan Haco'nun bir şarkısı eşliğinde güle oynaya şakalaşarak beyaz örtüleri seriyorlar masaya. Aralarındaki konuşmalardan üçünün de Ramazan'da 29 gün oruç tuttuğunu duyuyorum. Civan'ın sesini arkama alarak Kadirga'ya yürüyorum. Sultanahmet'te tramvay yoluna bakan bir pastanede otururken kapının önüne bir çocuk geliyor. Pastanede garsonluk yapan abisi çocuğa harçlık verip onu yolun karşısına geçiriyor. Hemen pastaneye dönen garson, acı İngilizcesiyle turistlerle ilgilenmeye devam ediyor. Çocuk gitmiyor ama pastaneyi biraz daha izledikten sonra kalabalığa karışıyor. Kim bilir belki de az önce sokaklarında dolaştığım Kumkapı'ya doğru yürümeye koyulmuştur.

Kürt garson masama geliyor. Masamdaki kocaman fotoğraf makinesine ve fotr şapkama bakıyor, turist zannediyor beni. Esmer olduğumdan olsa gerek, *"Are you Italian?"* diyor. *"Yes"* diyorum. İkimizin de yüzüne bir gülümseme yayılıyor. Dünyadaki en kalabalık Kürt nüfusunu barındıran İstanbul'un ana renklerinden birini oluşturan Kürtler, yaşadıkları tüm acılara rağmen neşe içinde yaşamayı beceren bir halk olarak 21. yüzyılda demokrasiyi ve barışı fazlasıyla hak ediyor diye düşünüyorum. Bir dahaki bayramımı yine Kumkapı'da geçirmeye karar verip pastaneden ayrılırken az önce bana *"İtalyan mısın?"* diye soran garsonun kulağına eğilip, *"Tuvi İtalyan"* (Sensin İtalyan!) diyorum! ✨

'KENDİNE AİT BİR ODA' (MI?)

SAKİNE ESEN YILMAZ

Kadınlar üzerine yazmak, düşünmek, söz söylemek benim için oldukça zor. Çünkü henüz konuşulmamış çok şey var. Kadınlar hakkında yazmak aynı zamanda erkekler, çocuklar ve hatta bir bütün olarak toplum hakkında yazmak demek. Diğer taraftan bir kadın olarak benim hikâyemin, başka kadınların öyküleriyle kesişmesi, kenar çizgilerinin silinmesi, sonra bir yerde sınırların yeniden ve yakıcı bir biçimde ortaya çıkması demek. Yine de ortak yanlarımızı öne çıkaran ve fakat farklılıklarımızı da gözardı etmeyen bir yerden -sözün belini de kırmadan- başlayalım anlatmaya.

Kişinin, kendi varoluşunu gerçekleştirmesi yaşamın en temel itkilerinden biri. Kimileri yazıyla, kimileri müzikle, kimileri resimle gerçekleştirmeye çalışır varoluşunu. Kadınlar söz konusu olduğundaysa kendini var edebilme görünen görünmeyen pek

çok engelle takılır. Virginia Woolf, kendini yazarak var eden kadınlardan biri. *Dalgalar, Deniz Feneri, Saatler, Kendine Ait Bir Oda* başta olmak üzere birçok eserleriyle dünya edebiyatında özgün bir yer edinmiş olan Virginia Woolf, bir yandan kadın hareketlerinin gözdesi olmuş, diğer yandansa onların eleştirilerine maruz kalmıştır. Özellikle *Kendine Ait Bir Oda* isimli kitap bu iki türlü ilginin odağında yer almaktadır.

Yazalım da, hangi dilden?

Woolf bu kitabında, "*Para kazanın, kendinize ait ayrı bir oda ve boş zaman yaratın. Ve yazın, erkekler ne der diye düşünmeden yazın*" diyerek, kadınları yazma konusunda yüreklendirir. Kadınların kendilerini ifade etmelerinin özgürleştirici yanına dikkat çeker. Yazarın önerdiği bu çözüm kadınlar

Virginia Woolf

açısından sahici ve kapsayıcı bir çözüm mü? İşte tam da bu hususta kadın hareketleri V. Woolf'u orta sınıfa hitap ettiği ve kapsayıcı olmadığı için eleştirirler.

V. Woolf'un kapsayıcı olmak gibi bir derdi var mıydı bilmiyorum. Fakat Kürt kadınları açısından para kazanmak, boş zaman yaratmak ve yazmak kulağa oldukça hoş gelse de ücretsiz işçilik, ev işleri, şiddet, yoksulluk, kültürel inkâr gibi sorunlar hâlâ aşılmayı bekliyor. Var sayalım ki mevsimlik tarım işçiliğini bıraktılar Kürt kadınları; erkek çocuk doğurmak için ha bire çocuk yapmayı da bıraktılar. Erkekler de bir zihniyet devrimi yapıp ev işlerinin sorumluluğunu üzerlerine aldılar.

Ya yazma meselesi?

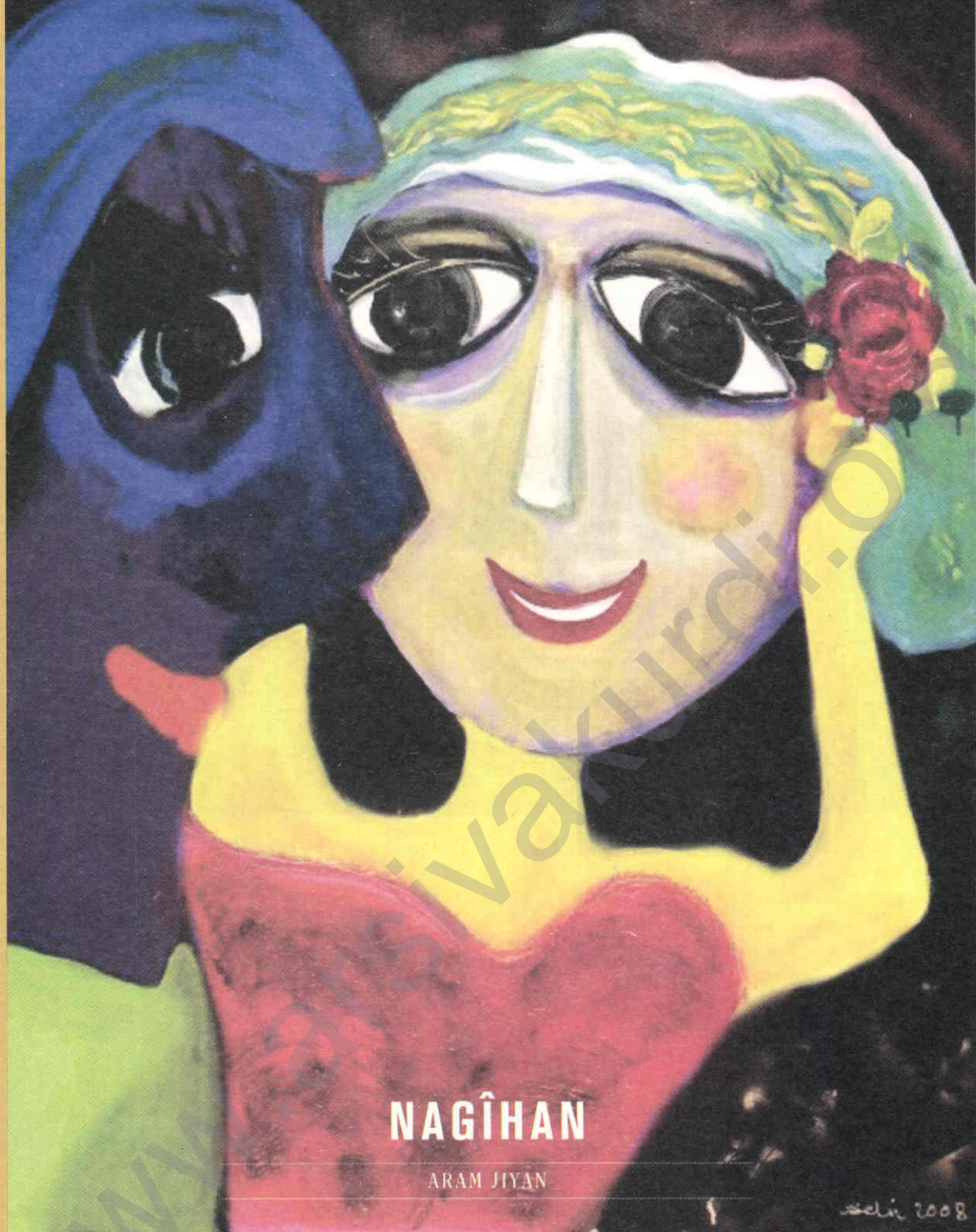
Bunun için öncelikle anadilinde okuyup yazabilme hatta anadiline yazabilecek kadar hâkim olmak gerekmez mi? Kim bilir milyonlarca Kürt kadınının içinden ne şiirler, ne öyküler, ne romanlar geçiyor. Belki birçoğunun hayatı başlı başına bir roman olarak kâğıda dökülmeyi bekliyor. Yine de tek bir satır bile yazamıyorlar. Anadilde eğitim kadınların bireysel olarak çözümlenebilecekleri bir sorun değil ne yazık ki. Mahallelerde kurslar açmak, dernekler kurmak, evde, sokakta anadilini kullanmak bir dilde edebiyat yapabilmek için yeterli değil. Sistemli bir eğitim, medya desteği ve bu alanda akademik çalışmalara ihtiyaç var. Bunun

için de anadilde eğitimin önündeki tüm engellerin kaldırılması gerekiyor.

Odaya kapanmak mı, çıkmak mı?

Meseleye Kürt kadınları açısından bakıldığında – yani işsizlik, yoksulluk, göç, şiddet vesaire– kadın hareketlerinin eleştirilerinde haklılık payı var gibi görünüyor. Kürt kadınlarının yaşamları başlı başına ele alınması gereken bir konu. Ama ben burada öncelikle “*Tüm kadınlar için ortak bir çözüm mümkün mü?*” sorusunun yanıtlanması gerektiğine inanıyorum. V. Woolf'un önerdiği çözüm bence de belli bir geliri olan etnik, kültürel sorunları olmayan kadınlar için gerçekçi bir önerme niteliğinde. Gelgelelim Tayvan'da bedenini satmaya zorlanan, Çin'de güneşin nasıl doğup battığını göremeden çalışmak zorunda kalan, Afganistan'da burkalarının gözeneklerinin arkasından dünyaya bakan kadınlar ile Mezopotamya'da diri diri gömülen, namus gerekçesiyle öldürülüp yol kenarlarına atılan, ölü bedenlerinin bile namussuz sayıldığı için aileleri tarafından ölülerine sahip çıkılmayan, diğer kadınların omuzlarında mezarlığa taşınan kadınların, dili, kültürü, kimliği yok sayılan Kürt kadınlarının kendilerine ait odalara ihtiyaçları yok. Onların önce kapatıldıkları odalardan çıkmaya, kendilerine yeni bir dünya yaratmaya ihtiyaçları var. ✨

NAGÎHAN

ARAM JIYAN

Arâm Jîyan 2008

Nagîhan

Belê ev e navê te

Xemxwariya vî navî û ya rûyê te

Ji wê kêliya kambax û vir ve...

- Bes ne tu!!!

Bibore,

Belê tu jî hêjayî hemû hestên dilane yî

Lê rû û navê te...

Ew ên ku ez xistî nav xemxwariya te... -

Çiqas xemda ye jiyân.

Ne wisa?

Çiqasî bi zehmet û xiyanettij...

- Ku van gotinên min xwe li rûyê te didine der. -

Gelo dibe ku ew pêxistiyên min bin?

Lê na.

Dengê te qet wisa nade xuya.

Tu kêmasiyên xwe ji yên din,

Ji xemgîniya rûyê te û ji wateya navê te, nîn e.

Mirov dibê

Qey tu yê hema niha bere girîdî.

- Werqas kelogirî. -

An jî

- Geloyeke din -

Dibe ku ew melankoliya ku li rûyê te civiyayî

Ji te re bibe qasîd.

Qasîda çi?

- Nepirse.

Bes qasîd.

Ya hertiştî

Ya hertiştê. -

...

Belê Nagîhan

Tu yê niha bêjî

- Xêr e vî dînî ji min?

Lê bibore.

Ne tiştêkî wisa ye.

Tiştêkî ku hemû însiyaqên jîniya te bipesnîne

An jî bişanazîneye ya min

Yên min.

Lê keçka kedkar

Xwezî te Xwe

An jî raçavên min

Ji çavên min bidîtana.

Li gel tirsokî,

Fedokî

Û safitiya îfadeya kesayeta xwe.

- Safitiyeke ku ji heyamên destpêka jiyana te tê. -

Lê nexêr.

Ne wisa ye.

- Ku newisabûna wê

ji hemû lebat û tevgerên te yên din tê pê. -

Ne tu

Ne jî zayenda te werqas diristin.

Wekî nediristiya min

Û ya zayenda min.

Belkî ji ber vê ye

Ku tu caran gelek mêr

An jî jin

Nabin xwediyê rasteqîniyeke jidil.

- Ku gelek caran ev yeka dibe gazinca me ya herî

bi qêr. -

Û te

Û min

Û yên ji te

Û ji min pê ve

Û ya encama vê xwesteka xwezayî.

...

Nagîhan

Belê ev bû navê te.

- Rast e. -

Te rast bihîst.

Tu yê xemxwar î,

Fedok î,

Şêrîn î,

Bedew î,

- Xêjî bejn û bala te -

Û

Nedirist î

Wekî şêniya

Ji te û pê ve.

- Bes van gotinên min li xerabiyê nenirxîne

Nagîhan

Jixwe xwesta min ne ev e.

Yan jî qe bixeyîd

Tu dizanî. -

Lê fedokiya te ne xem e ji bo min

Wekî ku ji kardanên te re dibe xem.

Û ew ji te re dibe xofeke bêkar û bêdebarmayînê.

- Ku di vê pergala bê însaf de ev bûye gefa herî bi
encam

Û ya herî terbiyeker

Ji bo wan û yên din

Ji bo te û yên mîna te. -

...

Belê Nagîhan

Ev e.

- Ev in derdên min. -

Te fêhm kir?

Tu

Û ez

Û yên din

Em ê wisa ne.

Û

Ez î dîn im.

- Û min xêr e ji te -

Wekî te gotî.

- Careke din -

Lê

Pêvajoyeke werqas geremole ku her tişt

An jî jîn

Ne tu bipirs

Ne jî bila bidirêje ev yeka.

Bimîne di xweşiyê de Nagîhan

Keçka kedkar.

Jiyanxweş.

DON KÎŞOTÊ ÇANDA KURD SIYABENDÊ SILÎVÎ

Cihan ROJ

Destana Siyabendê Silîvî bi tevî destaneke eşqê be jî ji gelek hêlan ve taybetiyên wê yên muhîm hene; heger ji alî eşqê ve lê bê nihêrîn bi qehremaniyên Siyabend re bi wan dem û dewranan re lihevhatî ye.

Lê destan bi tenê ne ew e; hin xal di destanê de hene ku bi şîroveyan re hin hêlên wê destanê berhe-
ma Cervantes a bi navê Don Kîşot bi bîr tîne.

Li vir, bêyî dirêjahiyê bidim nivîsê dixwazim hêlên hevpar bi bîr bixim:

Ji armancên sereke yên Don Kîşot jê yek ew e ku li hember aşên bayî şer bike lewre ew bawer dike ku aşên bayî li însanan xirabî dikin. Ev xweserî û xeyal-
perestiya Don Kîşot taybetiya herî mezin ya romana Cervantes e; xeyaleke xurt û şerekî bêwate.

Îca em guh bidin gotinên Ehmed Aras:

“Di destana *Siyabendê Silîvî* da gelek xalên girîng henin. Lê ez ê tenê yekî nîşan bikim; gava ku Siyabend terkedinya dibe, ew û Qeregêtran rastî hevdu tî, hal ehwalê xwe ji hev ra dibêjin û xeber-
daneka waha di nav wan da dibe: Siyabend dibêje “Neyarê min felek e, ez li pey wî ketime, ew li ku be ez ê wî bigrim, biqefilînim û heyfa xwe jê hilînim.”

Dema ku Qedê dibê “Kuro felek ku heye ji xeybê ye, ew qasidê Xudê ye, tu kes nikare tiştêkî bi wî bike” Siyabend vê pîrsê dibêje “Wele ew qasidê Xudê be jî ez dev jê bernadim.”

Fikra Şerê bi aşên bayî re û fikra şerê bi felekê re ji hev ne dîr in; niyetêke herî baş e, hewleke herî badilhewa ye. Armanca Don Kîşot ew e ku dawî li xirabiyên bîne. Siyabend jî bi fikra kuştina felekê re dixwaze bigihîje heman encamê.

Wekî tê zanîn Don Kîşot di bin bandora serpêhatî û çîrokên şovalyeyan de maye. Bi wî awayî şexsiyeta wî bi gewde bûye. Heger em hukmê destan, çîrok û efsaneyên wê demê bifikirin emê heman rastiye bibînin ku bê şexsiyeta Siyabend çawa bi gewde bûye.

Cervantes çawa bi romana xwe xwestiya dawî li dewrekê bîne di destana Siyabendê Silîvî de jî em dikarin heman îşaretan bibînin; xwestina kuştina gakuvî û encama aqûbeta Siyabend di heman demê de rê me dide ku bê Siyabend di hin hewlên xwe de ji ya aqil bi dîr ketiye. Di destanê de piştî aqûbeta Siyabend wiha tê gotin:

“KÊ DÎTIYE KU NÊÇÎR NÊÇÎRVAN BIKUJE.”

Ev şibandin li rê be jî ne li rê be jî rastiyeke heye ku di folklorê me de gelek berhem hene ku li benda şîrove û analîzan in; ew bi berhem ji gelek hêlan ve xwedî taybetiyên cuda ne.

Di nivîseke xwe de min pêşniyar kiribû da sala du hezar û heştan wekî sala Evdalê Zeynikê bê diyar kirin. Evdalê Zaynikê ku bes bala wêjeya kurd a modern venekişand, şikir, bi saya belgefilmeke îro li gelek deverên dinyayê ji alî însanan ve tê temaşekirin. Hêviya me ew e ku kes destana Siyabendê Silîvî jî wekî belgefilm amade bikin.

Ji vê madetir em bi çend pîrsan dawî li nivîsê bînin:

Yek, gelo tîkiliya wêjeya me ya modern û tîkiliya folklorê kurd tîkiliyeke çawa ye?

Ya din, gelo tu berhemên folklorê kurd hene ku karibin ji edebiyata kurd re bibin bingehe? Li vir meseleya bingehînûnê bi her hawî û bi awayek berfireh der dikim.✽

Çile

FERİD EDGÜ

Tu, ji min dûr, li wan dûrahiyan,
Bêmin, bêyî ez li cem te bim,
Bêyî dengê te bibihîzim,
Bêyî dengê xwe bigihînim te,
Ez fikirîm ku te gelek êş kişandiye.
Ya rast, ez nikarim bibêjim min êş
kişandiye.

Lê ez gelek cemidîm.

Çileyê zivistanê.

Ne komir hebû, ne êzing. Ne jî tezek.

Werger: CEMİL OGUZ

Fotoğraf: Nuri Bilge Ceylan

PRESS

TUNCA ARSLAN*

Kürt sinemacıların elinden çıkan, bölgeye ve Kürtlere dair gerçekleri beyazperdeye yansıtan filmler, yıllar önce Çin sineması için söylendiği üzere, "festivallerin midesine indirilen birer yumruk" olmayı sürdürüyor. Her geçen yıl, daha fazla sayıda genç sinemacının bu kategoriye giren filmleriyle festivallerde sahne alması, yedinci sanata bu yönüyle topraklarımızdan da bir dinamizm katmak kadar, mütevazı bütçelere sahip olan, "militanca bir tarz ve çalışma"yla kotarılan bağımsız sinema örneklerinin gücünü göstermesi bakımından da önemli.

Geçen yıl, Miraz Bezar'ın yönettiği "Min Dit"ın Altın Portakal'da yarattığı titreşimin, ya da daha geriye doğru gidersek Kazım Öz imzalı "Bahoz-Fırtına"nın ve gene aynı yönetmenin yıllar önceki "Fotoğraf" adlı filminin estetik-politik etkilerinin, 47. Uluslararası Altın Portakal Film Festivali'nin Ulusal Yarışma bölümünde yer alan "Press" tarafından da tekrarlandığı söylenebilir. Hele bu yıl Altın Portakal'da Bahman Ghobadi gibi, Kürt sineması adına öncü kabul edilen uluslararası çapta bir yönetmenin konuk ve jüri başkanı olduğu da düşünülürse, yalnızca bu açıdan bile parlak bir

festival yaşandığı iddia edilebilir. Ne yazık ki Emir Kusturica etrafında estirilen yalana dayalı düşmanca propagandanın "gölgesinde kalan" Ghobadi'nin, gene de ödül gecesinde bir iki kelam etme fırsatı bulduğunu da belirtiyim.

Ravin Asaf'ın yönettiği, Türkiye'de tamamı Kürtçe çekilen ilk film olma özelliği taşıyan "Sarı Günler" in 2003'te Uluslararası İstanbul Film Festivali yarışma programından son anda çıkarılmış olduğu anımsanırsa, son iki üç yılda geline nokta ve Kürt sinemasının festivallerde oynamaya başladığı rol daha iyi anlaşılır sanırım. Bu nedenle, "Press" in bu yıl Jüri Özel Ödülü gibi azımsanmayacak gibi bir ödüle değer görülmesi, neresinden bakılsa iz bırakacak, en azından arkadan gelenler bakımından "çukur dolduracak" bir olay niteliğindedir.

Mizah, acı, hüznün ve coşku iç içe...

Sedat Yılmaz'ın yönettiği ilk uzun metraj konulu film olan "Press", gerçek olaylardan hareketle, 1990'lı yılların başlarında Diyarbakır'da gazetecilik yapmaya çalışan bir avuç insanın, *Özgür Gündem* gazetesi bürosundaki çabalarını ve mücadelelerini

* Sinema yazarı, 47. Uluslararası Altın Portakal Film Festivali-SİYAD Ödülleri jüri üyesi.

anlatıyor. Tehditlerin, insan kaçırmaların, yargısız infazların, gayriresmî ve resmî baskıların karşısında, bölgede yaşananları, Türkiye'ye ve dünyaya duyurma azmindeki bir grup genç gazetecinin acı-tatlı serüvenleri var karşımızda. Filmin senaryosuna da imza atan Sedat Yılmaz, "dönem gerçeklerini", abartıya kaçmadan, yalın bir dille aktarabilmiş. Mesai arkadaşları öldürülen, durmadan ölüm tehdidi alan, her an ölümlle burun buruna gelebilen bu insanların gerçekliği, sinematografik açıdan belki mükemmel olmaktan uzak ama etkileyici, yer yer sarsıcı bir anlatımla yansıtılmış. Özellikle genç oyuncu kadrosunun çok başarılı olduğu, bence festivaldeki en çarpıcı müzik çalışmasının gerçekleştirildiği, kendi içinde özgün bir mizahı da, acıyı da, hüznü de, coşkuyu da barındıran iyi bir ilk film "Press". Sedat Yılmaz, bir yandan canlarının ve mesleklerinin derdine düşmüş, bir yandan da teknik olanaksızlıklarla boğuşan büro çalışanlarının komünal yaşamlarını da gayet başarıyla öykülemiş durumda.

Unutmadan, holding medyasının bir çalışanıyken, vicdanına kulak vererek sık sık Özgür Gündem bürosunu ziyaret eden genç gazeteci karakterinin de çok başarılı biçimde çizilmiş olduğunu özellikle vurgulayayım.

Aram Dildar, Engin Değer, Kadim Yaşar, Asiye Dinçsoy, Bilal Bulut, Tayfur Aydın, Mahmut Gökgöz gibi, kendi adıma beyazperdede ilk kez seyrettiğim isimlerin samimi ve sıcak performanslarının anlatılanlara başarıyla eşlik ettiği, değişik boyutlarda da olsa "benzer şeyler" yaşamış her gazeteciye tanıdık gelecek, en azından "unutturmamayı" amaçlayan bir film "Press". Türkiye ve dünya festivallerinde yolunun açık olacağına hiç kuşku yok.✿

PRESS

Kurşun Gerçeği Öldüremez...

SENARYO & YÖNETMEN
" SEDAT YILMAZ "

Aram DİLDAR-Engin ERİN DEĞER-Kadim YAŞAR
Sezgin ÇENGİZ-Tayfur AYDIN-Asiye DİNÇSOY-Bilal BULUT
Abdullah TARBAN-Ömer ŞAHİN-Ferit ALTAY-Kemal ULUSOY-Mahmut GÖKGÖZ

Genel Koordinatör Uluk TAMBAŞ-Yardımcı Yönetmen Ferit KARAHAN-Görüntü Yönetmeni
Deniz GÖKDEĞER-Sorak Yönetmeni Nevris DOĞAN-Regi Asistanı Ömer ABAY-Kamera Muhtıfa ÖZLİK
Mehmet ERKÖKEN-Kamera Asst. Erdal BEKTAŞ-Ses Ferit KARABUDA-Ses Asst. Babürhan EKŞOĞLU-Işık Şenil Arç Çoçur
ERKÖKEN-Işık Asst. Burak SAÇLI-Makyajcı Esra BAKAR-Grafik Uğur MATBAN

Kurşun Gerçeği Öldüremez

S

R

I

P

E

Ç

A

X

"..Bedirxan" (wêne) Şairekî kurd		Rengek Mezel		Xak Notayek		Pergal, duzen Niştiman		Xwarina bingehîn
		1						
Gili, gazinc Mijar, babet						Cefa, ês Pêxemberek		
				Danebihîz, cureyek reklamê Cinavkek				5
"... û Zin"		Wênesaz, niğarsaz Misafir						Edebiyat
3			Di listika kişikê de têkçûn				Navekî jinan	
Dijbera dice Kurteya Azotê						Cihê çûn û hatinê Dijbera şevê		
	Çiyayekî ku navê wî di Quranê de derbas dibe						2	
Li welatên îslamî pî- vaneke zad Ol						Xwendina tîpa herî Kyê Notayek		
								Sedemkarê tevgerê
Di mîla Misirê de Yezdana Edaletê		Di mîla Mis- irê de yezdanê huncmendan Salh		Agir		Dijbera "erê" Yezdana astmanan a sûmeran		
				Yezdanekî Mesrî Tîpa du Syê			Yezdanê Avê yê Sumeran	
Di mîla Misirê de Yezdanê Çolê	Xelet, çevt Temen		4			Wateya nû dide peyva îngizilî Amûrek şer		
				Cih, war Xwendina tîpa tu M'yê				Cihê ku genim lê tê hêrandin
Notayek Heya, namûs			Ne kevn			Xwarinek pêz Tîpa dawîn		
		Spor						

ŞIFREYA
VEŞARÎ

1

2

3

4

5

4

KÜRT TARİHİ VE KÜLTÜRÜ DİZİSİ

KÜRT İSYANLARI

Tedip ve Tenkil

2. BASIM

AHMET KAHRAMAN

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Kürtlerin tarihi, acılı bir tarihtir. Hiç dinmeyen bir var olma mücadelesinin kan ve gözyaşıyla, aldatma, hile ve ihanetle iç içe ilerlediği yüzlerce yıllık bir tarih. Kürt İsyanları, tarihin en acılı kesitlerinden birini oluşturan bu tarihin kapısını aralıyor ve okuru tanıklığa çağırıyor. Büyük mücadeleler, büyük oyunlar, büyük ihanetler önümüze seriliyor. Aynı darağacında sallanan babalar ve oğullar; insanı, hayvanı ve barınaklarıyla topluca yok edilen köyler; kurşunlanmış bedenlerden dolayı kıpkızıl akan dereler, ele geçmemek için kendilerini uçurumlardan atan genç gelinler... Kürt İsyanları, bugüne kadar konu hakkında yapılmış tüm çalışmalara ve resmi tarih belgelerine başvurmanın yanında, yazarın yıllar süren özel çalışmalarına dayanıyor. Kürt isyanları içinde yer almış, olaylara tanık olmuş kişiler ile bunların yakınlarıyla yüz yüze yapılmış görüşmeler kitaba canlı bir belgesel özelliği kazandırıyor. Asıl olarak 20. yüzyıl Kürt mücadelelerine yer veren kitapta Koçgiri, Şeyh Said, Ağrı ve Dersim "isyanları" tüm ayrıntılarıyla, öykü tadı veren, canlı, duygulu bir üslupla anlatılıyor.

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATUN MAHALLESİ ALHATUN SOKAK NO: 25 BEYOĞLU-İSTANBUL

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514